

Ehdotus pelastustoimen museopoliittiseksi ohjelmaksi

Miten pelastustoimen perinteet saadaan säilymään tulevassa pelastustoimen uudistuksessa?

Jari Auvinen

Maisterintutkielma

Museologia

Syksy 2017

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Auvinen Jari	
Työn nimi – Title EHDOTUS PELASTUSTOIMEN MUSEOPOLIITTISEKSI OHJELMAKSI – Miten pelastustoimen perinteet saadaan säilymään tulevassa pelastustoimen uudistuksessa?	
Oppiaine – Subject Museologia	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year Lokakuu 2017	Sivumäärä – Number of pages 81 sivua + 6 liitettä
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkielmassa kartoitetaan pelastustoimen perinteiden säilyttämisen ja hoidon nykytilaa maassamme. Tutkielma tarkastelee pelastustoimen perinteiden säilyttämistyötä tämänhetkisen tilanteen pohjalta niin alueellisesta kuin valtakunnallisestakin näkökulmasta. Työssä tarkastellaan myös olemassa olevien palomuseoiden avulla tämänhetkistä perinnetoiminnan tilaa maamme pelastuslaitoksissa. Tutkielma pyrkii antamaan museoammatillisia toimintamalleja sekä resursointimalleja perinneasioiden arjen sujuvaan hoitamiseen eri pelastuslaitoksissa ja palokunnissa.</p> <p>Perinnetoimintaan liittyvä yhteistyö, ennakkoluulottomuus, museoammatillinen toimintakulttuuri ja keskeiset kontaktit museomaailmaan ovat yksi avain, jolla perinneasioiden hoito saadaan vakiinnutettua pelastuslaitoksissa yhä vakaammalle ja museologian näkökulmasta ammatillisemmalle pohjalle.</p> <p>Perinnetoiminta palomuseoineen on monipuolista asiakaspalvelutyötä, alaan liittyvien asioiden dokumentointia, tutkimusta, tiedonhankintaa, opetusta ja palomuseoiden ylläpitoa, joka tukee omalla monipuolisella tavalla myös pelastustoimen nykyistä ydintoimintaa. Sanotaan, että uutta ei voi menestyksellisesti kehittää, jos ei tunne menneisyyttä. Se muodostuu ihmisten, organisaatioiden ja ympäristön, kuten erilaisten tapahtumien, rakennusten ja kaluston muodostamista mielikuvista.</p> <p>Tutkimustulokset osoittavat suuntaa antavina, että perinnetoiminnan hoidossa alueelliset erot ovat melko suuria. Museopoliittisen ohjelman sisällön avulla pyritään toteuttamaan tasalaatuinen palvelutaso ja valmius myös historiallisten asiakastarpeiden hoitoon maamme pelastuslaitoksissa. Pelastustoimi odottaa luonnollisesti, että myös ministeriön puolelta osoitettaisiin perinnetoimintaa varten erilliset, siihen tarvittavat määrärahat. Tällä hetkellä opetus- ja kulttuuriministeriöllä ei ole erillistä rahoitusta asian kehittämiseen jolla vahvistetaan ja turvataan pelastustoimen historiallisten arvojen säilyminen valtakunnallisella tasolla pitkälle tulevaisuuteen.</p> <p>Valtakunnallisen pelastustoimen erikoismuseon perustaminen olisi ratkaisu pelastustoimen historian säilyttämiseksi vuosikymmeniksi eteenpäin.</p> <p>Tutkielma nostaa esille perinnetoiminnan haasteet, jotka ovat keskeisiä kehittämisalueita maamme pelastuslaitoksissa. Parhailaan pelastustoimi on historiansa suurimpien mullistuksien kourissa. Pelastustoimen palveluiden siirtyessä maakuntahallintoon on myös alan historiallisille arvoille tärkeä taata maassamme turvattu tulevaisuus.</p>	
Asiasanat – Keywords museointi, palomuseo, erikoismuseot, perinnetoiminta, pelastustoimi.	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston kirjasto, JYX –julkaisuarkisto	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällys

1. Johdanto	1
2. Tavoitteet, näkökulmat ja teoreettinen viitekehys	7
3. Työn taustaa	8
3.1 Pelastustoimen monipuolinen kulttuuriperintö	8
3.2 Yleisötoiminta ja asiakaspalvelu museotyössä	9
3.3 Henkilökunta	11
3.4 Maamme palokuntaperinnetoiminnan näkyvimät toimijat	12
3.5 Muut perinnetoimintaa ylläpitävät palokunnat	17
3.6 Sopimuspalokuntien ylläpitämät museot ja perinnetilat	26
4. Museopoliittinen ohjelma	28
4.1 Museopoliittiset ohjelmat.....	28
4.2 Tallennussuunnitelma	29
4.3 Mitä säilytetään, mitä ei oteta kokoelmiin	29
4.4 Museotoiminnan turvallisuus	31
4.5 Paloasemarakennusten suojele	32
4.6 Perinteistä huolehtiva henkilökunta.....	33
4.7 Perinnetoiminnan vastuunjako.....	34
4.8 Tulevaisuuden tallennusvastuut	35
4.9 Pelastusalan kuva-, filmi- ja videodokumentaatio.....	35
4.10 Kokoelmat	40
4.11 Ensihoidon historian tallennus	40
4.12 Mahdolliset päällekkäisyydet tallennusvastuissa	42
4.13 Merkitysanalyysimenetelmän käytöstä vakiintunut toimintamalli palomuseoille ja palokuntien pysyville näyttelyille.....	42

4.14	Museoiden valtakunnallinen tallennustyön jako (TAKO)	43
4.15	Kokoelmaobjektien poiston ammattieettiset kysymykset	45
4.16	Perinnetoiminnan rahoituksen turvaaminen	46
4.17	Perinnetoiminnan sovittaminen pelastuslaitosten hierarkiaan	48
4.18	Vaihtoehtoinen urapolku	51
5.	Palomuseotoiminnan tulevaisuuden näkökulmat	54
5.1	Valtakunnallinen palomuseo erikoismuseona	54
5.2	Valtakunnalliset erikoismuseot	58
5.3	Museoalan ammattilaiset erityisasiantuntijoina palokuntaperinteiden säilyttämistyössä	59
5.4	Hankkeiden haasteet pelastustoimessa	60
5.5	Tallennusvastuun jakaminen	61
5.6	Vapaaehtoistyön hyödyntäminen	62
5.7	Pelastustoimen intendentit	65
5.8	Perinne- ja museoajoneuvot	68
6.	Loppupohdinta	71
6.1	Keskeiset kehittämiskohteet ja tavoitteet	71
6.2	Johtopäätökset ja tutkimustulokset	73
7.	Lähteet	76
	Kirjalliset lähteet	76
	Verkkolähteet	78
	Julkaisemattomat lähteet	81
	Henkilöhaastattelut	81
8.	Liitteet	82
	Liite 1. Suomen palomuseot	82

Liite 2. Pelastustoimen aluejako 2017	83
Liite 3. Palo- ja pelastustoimen termi- ja käsiteluettelo	84
Liite 4. Museoalan termi- ja käsiteluettelo	86
Liite 5. Valokuvia Helsingin pelastuslaitoksen palomuseosta	94
Liite 6. Historialliseen palo- ja pelastustoimeen liittyvää kirjallisuutta	100

1. Johdanto

Historiallisten arvojen vaalimisella on pelastustoimessa pitkät perinteet. Maamme pelastuslaitoksilta kuitenkin puuttuvat yhteiset toimintamallit perinnetyön toteuttamiseksi. Pelastustoimen uudistus, joka tulee voimaan 1.1.2020 muuttaa maamme pelastustoimen aluejakoa, jolloin myös perinneasioiden hoitotyöhön liittyvät kysymykset nousevat entistä ajankohtaisemmiksi. Pelastustoimen perinteiden säilymisestä ei ole tehty kattavaa tutkimusta. Lähes jokaisessa palokunnassa on säilytetty enemmän tai vähemmän paikallista palokuntahistoriaa sen eri muodoissa.

Oma kiinnostukseni tutkimusaiheeseen tulee työni kautta. Työskentelen Helsingin pelastuslaitoksen palomuseon (ks. liite 5) hoitajana ja olen vastannut museon monipuolisesta toiminnasta kokonaisvaltaisesti 29 vuoden ajan.

Tutkin palokuntien perinteiden säilymistä tulevassa pelastustoimen uudistuksessa kolmesta museologisesta näkökulmasta:

- 1) kuinka yksittäinen palokunta järjestää perinteidensä säilymisen yleisten museologisten periaatteiden mukaisesti maksimaalisen toimivaksi,
- 2) kuinka pelastuslaitokset ja niiden palomuseot järjestetään keskenään toimivaksi organisaatioksi (historiallisten arvojensa säilyttäjinä) ja
- 3) kuinka palomuseot ja kokoelmiaan säilyttävät palokunnat järjestetään yleisten museologisten periaatteiden mukaisesti ja kuinka niiden toiminta suhteutetaan muihin museoihin (paikallismuseoihin ja maakuntamuseoihin).

Suomen eri palokunnissa palokuntamuodosta riippumatta on useita palotoimen perinteisiin kuuluvia kokoelmia ja erikokoisia perinnehuoneita.

Tällä hetkellä Helsingin pelastuslaitoksen palomuseossa työskentely pohjautuu museoammattillisiin toimintatapoihin. Siihen kuuluu myös sitoutuminen museoiden eettisten sääntöjen (ICOM) kunnioittamiseen. Niissä määritellään vähimmäisvaatimukset museoiden ja niiden henkilökunnan ammattikäytännöille ja valmiuksille.¹

Helsingissä museon henkilökunta omaa monipuolisen museoalan ja pelastustoimen asiantuntijuuden. Pelastuslaitoksilla on perinnetyön asiaosaaminen vahvalla tasolla niillä

¹ Jaatinen 2013, takakansi.

henkilöillä, jotka ovat sen parissa toimineet jo vuosia. Näistä vahvuuksista huolimatta Helsingin pelastuslaitoksen palomuseolla on vielä hieman kehittämisen varaa täyttääkseen esimerkiksi valtakunnalliselle erikoismuseolle asetetut vaatimukset.

Palomuseoiden toimintaedellytysten tulee olla riittävät arjen jokapäiväiseen työskentelyyn. Edellytysten luominen ja pyrkimykset kohti valtakunnallisen erikoismuseon saamista maahamme, vaativat tiivistä yhteistyötä yli pelastustoimialueiden.

Kalle Kallio (2012) avaa tilannetta selvityksessään valtakunnallisista erikoismuseoista maassamme ja kertoo: Joillekin aloille tulisi perustaa uusi, valtakunnallisen erikoismuseon asemaan tähtäävä museoinstituutio.²

Näen, että pelastustoimi nukkuu vielä ”ruusun unta” poissaolollaan, sillä se ei ole saanut vielä aikaan vuoropuhelua, jolla tähdittäisiin pelastustoimen valtakunnalliseen perinteiden säilyttämiseen joko vastuumuseon tai valtakunnallisen erikoismuseon näkökulmasta. Tällainen instituutio pelastustoimelta vielä puuttuu.

Museo -käsitteellä museoalalla tarkoitetaan hallinnollista yksikköä, jonka alaisuuteen voi kuulua useita eri museokohteita. Museokohteet taas ovat yksittäisiä näyttelykohteita tai rakennuksia interiööreineen ja näyttelyineen, joita pidetään yleisölle säännöllisesti auki.

Museoiden tehtävänä on jättää viestejä ja jälkiä ajastamme uusille yhteisömme jäsenille ja tuleville sukupolville.³ Pelastustoimen ympärillä niitä ovat kuntalaiset, sekä uudet pelastustoimeen palkatut viran- ja toimenhaltijat.

2000-luvun alussa Suomen kunnalliset palolaitokset lakkautettiin ja niiden tilalle perustettiin 22 alueellista pelastuslaitosta (ks. liite 2, kuva 3). Ahvenanmaalla on oma maakunnallinen lainsäädäntönsä pelastustoimesta. Uudistuksen tavoitteena oli pelastuslaitosten toiminnan tehostaminen. Toiminta perustuu kuntien yhteistoimintaan. Kuntien erilaisten toimintakulttuurien yhdistäminen on aiheuttanut pelastuslaitoksille myös uusia haasteita, joista osaa selvittää edelleen.

Alalla eletään suurta murrosvaihetta. Pelastustoimen alueellistaminen 2000-luvun alussa ja nyt myös tuleva SOTE-uudistus (2020), johon pelastustoimikin on kytketty mukaan, tuovat perinteidenkin säilyttämistyöhön uusia haasteita. Maassamme on meneillään tätä kirjoitettaessa historian suurin julkishallinnon uudistus. SOTE- ja maakuntauudistus elävät

² Kallio 2012, 12.

³ Suomen museoliitto 2017, Kutsu politiikko museoon.

erilaisten säädösten luomisen näkökulmasta kiivasta aikaa. Rakennemuutosvalmistelut, jotka koskettavat myös pelastustointia, etenevät eri maakunnissa eri tahtiin; joissakin on väliaikaishallinto jo rakennettuna odottelemassa lakien hyväksyntää. Yhteistä näille kaikille maakunnille on se, että pelastustoimi on mukana oman roolinsa osalta valmistelemassa tätä suurta uudistusta. Käytännössä se tarkoittaa toimintojen siirtämistä maakunnalliseksi toiminnaksi. Suurimmassa osassa maakuntia pelastustoimi nykyäänkin vastaa maakuntarajoja, muutamassa maakunnassa rajat vain hieman muuttuvat nykyisestäään. Pohjois-Pohjanmaalla tapahtuvat merkittävimmät muutokset.

Uutiskirjeessä Pukkinen (2017) kertoo, että Koko Uusimaa tulee yhdeksi pelastusalueeksi; Helsinki ja kolme Uudenmaan eri pelastuslaitosta yhdistyvät. Pohjois-Pohjanmaalla Jokilaakson[Jokilaaksojen] sekä Oulu-Koillismaan pelastuslaitokset yhdistyvät. Nämä ovat käytännössä hallinnollisia muutoksia.⁴

Pukkinen (2017) jatkaa, että pelastustoimen osalta tärkein voimavaramme on turvallisuuden tuottajana koko maan kattava palveluverkko, jonka päivittäinen toiminta perustuu lähimmän ja tarkoituksenmukaisimman yksikön tuottamaan apuun riippumatta maakuntarajoista. Pelastustoimen muutokset tulevat hallitusohjelmasta ja maakuntien vastuulle siirtyvien tehtävien organisoinnista ja maakuntavastuista.⁵

Tutkielman tavoitteena on antaa toimintamalleja, joita suunnitellut 18 uutta, tulevaa pelastustoimialuetta voisivat käyttää työkalunaan palokuntien oman perinnetoiminnan kehittämistä varten. Tutkielman kysymyksenasettelu on ajankohtainen ja ongelmalähtöinen. Tämä tutkielma ei anna yksiselitteisiä vastauksia tyhjentävästi kaikkiin kysymyksiin, vaan pikemminkin kertoo, mitkä toimenpiteet esineiden säilymisen kannalta ovat keskeisiä, sekä mitkä asiat ovat erityisen oleellisia huomioida. Tutkielman yksi ”punaisista langoista” on samalla tutustuttaa myös pelastustoimen henkilöstöä museoammatilliseen maailmaan.

Maamme pelastusasemien lukumäärät jakautuvat vuoden 2016 tilaston mukaan seuraavasti: pelastuslaitosten asemia 336, tehdas- ja laitospalokuntien asemia 94 sekä sopimuspalokuntien asemia 447.⁶

⁴ Pukkinen 2017, 2.

⁵ Pukkinen 2017, 2.

⁶ Ketola & Kokki 2017, 4.

Tuleva uusi pelastustoimialueiden jako käsittää 18 maakunnallista pelastuslaitosta vuoden 2020 alusta lukien. Koska hallintorakennetta aiotaan keventää, nähtäväksi jää, onko meillä vuoden 2025 jälkeen viisi suurta pelastuslaitosta ja niillä oma Pelastushallitus.

Huoleni on valtakunnallinen ja kohdistuu siihen, että murrosvaiheen aikana moni palokunta palokuntamuodosta⁷ riippumatta voi olla luopumassa perinteidensä vaalimisesta ja tarjoamassa esineistöään muille museoille tai poistojen tai huutokauppamyynnin kautta myös yksityishenkilöille.

Tällöin on todennäköistä, että museokaluston ja muiden kokoelmien säilyminen ja esineisiin liittyvä asiantuntijuus ovat erityisen suuressa vaarassa ajelehtia pois pelastustoimen tai museoiden yhteydestä. Mielestäni nyt tarvitaan vakiintuneita, selkeitä, yhteisiä toimintamalleja perinteiden säilyttämiseksi. Pelastustoimen historialliset arvot ovat merkittäviä. Ne ovat oman aihepiirinsä kulttuuriarvoja, jotka olisivat ennakkoluulottomasti ja avoimin mielin tunnustettava. Tuskinpa meistä kukaan haluaa kuulua siihen sukupolveen joka hävittää omaa historiaansa ymmärtämättä seurauksia. Näitä yhteisiä arvoja ja valppautta tarvitaan meiltä jokaiselta, niin suorittavan portaan kuin hallinnonkin toimialan tahoilta.

Viittaan tässä yhteydessä Museo 2000 -toimikuntaan, jonka mielestä on tärkeää, että jokainen museo laatii laaja-alaisen kokoelmapoliittisen ohjelman, joka sisältää keskeiset kokoelman hoitoon ja hallintaan liittyvät päätökset, tavoitteet ja panostukset.⁸

Periaatteena on se, että palomuseot ovat omalta osaltaan vastuussa kulttuuriperinnöstään. Niillä tulee olla säilyttäjän rooli omasta aineellisesta ja aineettomasta kulttuuriperinnöstään.

Museoissa työskentelevät henkilöt ovat velvollisia suojelemaan sekä edistämään tätä perintöä.⁹

Pelastusala jo itsessään ja eri-ikäinen pelastuskalusto kiinnostaa suurta yleisöä. Tilaisuudet, joissa pelastuslaitokset ja vapaaehtoiset palokunnat esittelevät toimintaansa ja kalustoansa, ovat aina keränneet ihmisiä sankoin joukoin. Tästä syystä pelastusalan historian esittelylle on nykypäivänä jatkuvaa tarvetta osana pelastustoimen muuta näkyvyyttä.

⁷ Palokuntamuotoja ovat vakinainen, puolivakinainen ja sopimuspalokunta. Katso liite 3.

⁸ Heinonen & Lahti 2001, 89.

⁹ Jaatinen 2013, 10.

Palomuseoilla ja perinnetoiminnalla on sivistävä merkitys koko alalle. Janne Vilkuna onkin korostanut yhteistä kulttuuriperintöämme.¹⁰ Palokuntien museot ja näyttelyt kertovat alansa historian kautta mukanaolosta yhteiskunnassa ja osana paikallisten yhteisöjen muistijälkeä ja elämää kautta aikojen. Jokainen itseään kunnioittava palokunta suhtautuu perinteidensä vaalimiseen riittävällä vakavuudella ja ihannetilanteessa pitää sitä arjen kiireissä ”riesoista” pienimpinä.

Tällä hetkellä Suomessa ei ole korvamerkittynä sellaista nk. kansallista kokoelmaa pelastustoimen sekä alan kehitykseen liittyvän ensihoidon kalustosta, jolla voitaisiin laaja-alaisesti ja mahdollisimman monipuolisesti havainnollistaa alan kehityssuunnat ja tekniset muutokset. Tämä kaikki on mielestäni turvattava pelastuslaitosten itsenäisellä, tehokkaalla ja myös pelastuslaitosten yhteistyöpainotteisella perinneyhteistyöllä, jolla olisi vaikutuksia pitkälle tulevaisuuteen niin keskipitkällä kuin pitkälläkin aikajänteellä.

Perinnetoiminnan valtakunnallinen vaikuttavuuden mittaaminen on haasteellista, mutta ei ylivoimaista. Se on kuitenkin helpointa pelastuslaitoksissa tehdä laitosten sisäisillä suoritemittareilla (mikäli niitä on käytössä), joista selviää museoissa ja perinnetiloissa käyvien asiakkaiden määrät, jakautumat aikuisiin ja lapsiin, eläkeläisiin, erilaisiin ammattiryhmiin jne.

Perinnetoiminnan keskiössä on museossa tai perinnetilassa vieraileva asiakas ja onnistunut asiakaspalvelu kokonaisuutena. Palvelun laatua, henkilöstöä ja tuloksellisuutta voidaan arvioida suoritemittauksen avulla. Esimerkiksi Helsingin pelastuslaitoksen palomuseon sisäisten suoritteiden määrät ovat vuositasolla mitaten korkeaa tasoa ja lähes kaikki asiakaspalautteet ovat olleet myönteisiä.

Perinnetoiminnassa asiakas ei ole se pelastustoimen päivittäisistä operatiivisista tehtävistä tuttu potilas tai autettava, vaan laitoksen historiasta ja perinteistä kiinnostunut kolmannen sektorin toimija. Myös palomuseot voivat kehittää omaa mittaristoaan keräämällä asiakaspalautteita, joilla näytetään, että ollaan oikeasti kiinnostuneita kehittymään myös pelastustoimen menneisyydestä innostuneiden asiakkaiden hyväksi. ”Älkäämme jääkö lepäämään laakereillamme, vaan pyrkikäämme nostamaan palvelutasoamme.” On tärkeää myös perinnetoiminnan kautta viestiä pelastustoimen merkityksestä ja asemasta

¹⁰ Vilkuna 2009, 12.

yhteiskunnassa. Tutkimuksessa otan kantaa perinnetoiminnan keskeisiin kysymyksiin ja ongelmien ratkaisuvaihtoehtoihin tulevaisuuden pelastustoimessa Suomessa.

Tutkimuksessa on tarkoitus selvittää, mitkä ovat käytännön toimintaedellytykset valtakunnallisella ja aluetasolla palokuntaperinteiden säilyttämiseen ja miten se resursoitaisiin ja toteutettaisiin käytännössä.

Miten perinteiden säilyminen turvataan luotettavasti, on erityisen ajankohtainen asia.

Turvallisuussektorin sisällä tehdään viranomaisten välistä yhteistyötä, mutta miten on muun viranomaisyhteistyön kanssa? Olisiko nyt aika avata yhteistyö myös museokentän henkilöstöön ja yhteistyöhön myös heidänkin välillä.

2. Tavoitteet, näkökulmat ja teoreettinen viitekehys

Tavoitteena olisi saada pelastustoimelle yhteinen ehdotus museopoliittiseksi ohjelmaksi, jota apuna käyttäen pelastustoimen museoissa suoriuduttaisiin museoammatillisella tavalla esineiden dokumentoinnista ja perinnetoiminnan kokonaishallinnasta. Suojelualan muilla museotoimijoilla, kuten Sotamuseossa ja Poliisimuseossa, ovat erilaiset museokäytänteet ohjelmineen olleet jo vuosia käytössä.

”Tutkimuksen teoreettisena viitekehyyksenä toimivat museologian perusparametrit, jotka Peter van Menchin mukaan ovat (1) objekti, kokoelma tai kulttuuriperintö laajemmin, (2) objekteihin, kokoelmiin tai kulttuuriperintöön kohdistuvat toiminnot, joita (tässä tapauksessa palokunnat ja niiden palomuseot) toteuttavat sekä (3) laitokset, jotka toteuttavat toimintoja ja (4) yhteiskunta. Lisäksi lukuisat maamme sopimuspalokunnat, jotka säilyttävät palokuntakulttuuriperintöä maassamme ja tekevät itsenäisiä päätöksiään objektiensa säilyttämisestä. Janne Vilkuna on myös todennut näitä peruskäsitteitä kehystävän kulttuurin ja aikakäsitteet.”¹¹

¹¹ Vilkuna 2009, 51.

3. Työn taustaa

3.1 Pelastustoimen monipuolinen kulttuuriperintö

Museo 2000 -toimikunta määrittelee kulttuuriperinnöllä tarkoitettavan henkisiä ja aineellisia todistuskappaleita ihmisen toiminnasta ennen ja nyt. Perintö koetaan tärkeäksi, koska se on otettu mukaan Suomen perustuslakiin (731/1999): ”Vastuu kulttuuriperinnöstä kuuluu meille kaikille.”¹²

Ruotsalaisen Stefan Bohmanin mukaan kulttuuriperintö ei ole meille jostain ylhäältä annettu järjestelmä, vaan ihmisten erilaisista sosiaalisista ja ideologisista syistä tekemien valintojen tulos.¹³

Palokunnissa on hyvät mahdollisuudet nostaa esille niiden omasta historiasta kumpuavia asioita. Tällaisilla valinnoilla on suuri merkitys palokuntien nostaessa joitakin asioita tärkeämmiksi ja arvokkaammiksi kuin toisia, joita ei käsitellä. Pitäisikö kussakin palokunnassa korostaa omaa kulttuuriperintöä vai sen yhteisiä kansallisia piirteitä? Palokunnilla on tähän toistaiseksi ollut itsenäinen päätäntävalta.

Bohmanin mukaan kulttuuriperintö-käsitteelle on kolme päämerkitystä:

1. Kulttuuriperintöä ovat ne jäänteet, joita me pidämme itsellemme tai muille positiivisena perintönä ja jotka säilyttämisen ja käyttämisen johdosta priorisoidaan.
2. Kulttuuriperintöä ovat eniten symboliarvoa omaavat jäänteet.
3. Kulttuuriperintöä on kaikki, mitä olemme perineet aikaisemmilta sukupolvilta.¹⁴

Heinosen ja Lahden mukaan kulttuuriperintö alkaa perheestä, asioista, joita perimme, tai jotka omistamme.¹⁵ Samoin voi ajatella myös palokunnan kulttuuriperinnön alkavan palokunnasta.

Palokunnissa kulttuuriperintö muotoutuu ja muuntuu käyttäjien ja kalustonkehityksen myötä. Pyrkimyksenä on yhä toimivampi kokonaisuus.

¹² Heinonen & Lahti 2001, 8.

¹³ Heinonen & Lahti 2001, 8.

¹⁴ Heinonen & Lahti 2001, 9.

¹⁵ Heinonen & Lahti 2001, 9.

Heinonen & Lahti (2001) kirjoittaa: ”Kulttuuriperinnön voima on sen tuottamissa kokemuksissa.”¹⁶ Näitä kokemuksia omalta osaltaan tarjoaa muun muassa palokuntien museot. Nykypäivän kulttuuriperintö konkretisoituu säilyttämällä ja entisöimällä erilaisia asioita, esineitä, rakennuksia, toimintatapoja jne. Näitä kaikkia tarvitaan antamaan ihmisille mahdollisuus elää tutussa ja luotettavassa ympäristössä, sekä löytää ja ylläpitää identiteettinsä. Historiasta ei juurikaan löydy täsmälleen samanlaista toistoa, vaikka niin joskus luullaankin. Siitä kuitenkin saa osviittaa siihen tosiasiaan, ettei mikään ole pysyvää. Menneisyys joka tapauksessa rikastaa elämäämme liittämällä sen aikaisempiin sukupolviin.¹⁷

Heinosen ja Lahden mielenkiintoista artikkelia lainatakseni ”Perintö kirkastaa historian nykyisiin tarpeisiimme. Kulttuuriperintö ei kuitenkaan ole ainoa yhteytemme menneeseen. Myös omilla henkilökohtaisilla muistoillamme on erityisen suuri merkitys.”¹⁸

Meillä jokaisella on oma henkilökohtainen muisti- ja tunnejälki omasta menneisyydestämme. Muutokset maailmalla ovat yleensä olleet niin suuria, että ne ovat tehneet kulttuuriperinnön meille kaikille entistä tärkeämmäksi.

Palokunnista löytyy runsaasti materiaalia ja tietoa, joka on suurelle yleisöllekin helposti käsitettävää. Pelastustoimi on aina kiinnostanut suurta yleisöä ja houkuttanut ihmisiä palokuntien museoihin ja näyttelyihin. Museoissa on tärkeä aistia menneen ajan tunnelmia, jokaisen kävijän omalla henkilökohtaisella tavalla. Museon on oltava kokemus, se ei saa olla vain kuiva esineluettelo. Itse koetun kautta ihmiset oivaltavat museoiden ja perinnetilojen merkityksen.

Rankatkin asiat, joita pelastustoimen tehtäväkentästä löytyy runsaasti, vaikuttavat museokävijään monella eri tavalla. On tulipaloja tai muita onnettomuuksia, joita hän on kokenut henkilökohtaisesti osallisena tavalla tai toisella. Kun kävijä tutustuu näyttelyyn, saattaa hän tehdä myös surutyötäänkin.

3.2 Yleisötoiminta ja asiakaspalvelu museotyössä

Perinnetoiminta museoineen ja näyttelyineen ei ole itsetarkoitus, vaan olemme asiakkaitamme varten. Se on osana kansalaisten turvallisuus- ja kotiseutuhistoriallista kasvatusta. Omatoimisessa suojelussa ovat hyvänä vertailupohjana menneiden aikojen

¹⁶ Heinonen & Lahti 2001, 10.

¹⁷ Heinonen & Lahti 2001, 9–11.

¹⁸ Heinonen & Lahti 2001, 11.

palosuojeluasiat, joita historiallisten materiaalien ympärillä on runsaasti tarjolla. Ne luovat hyvän vertailupohjan esitellä kansalaisten velvollisuuksiin kuuluvaa henkilökohtaista valmiutta onnettomuus- ja vaaratilanteiden varalta. Palomuseot tukevat pelastuslaitoksen arkisia perustehtäviä monipuolisella ja asiakaslähtöisellä tavalla. Palomuseoiden yleisötoiminta ja asiakaspalvelu perustuvat niin ikään kaikkien museoiden yhteiseen ja yhteiskunnalliseen velvollisuuteen edistää alan tutkimusta, opetusta ja tiedonvälitystä pitämällä museokokoelmiaan tutkijoiden saavutettavissa ja pitämällä yleisölle näytteillä kokoelmiaan. Laajemmin ajateltuna museotyö on koko ihmiskuntaa käsittävää tallennustyötä.

Yleisötoiminnassa keskeisin alue ovat näyttelyt, joiden avulla eri palomuseot ja perinnetilat voivat esitellä kokoelmiaan ja hoitaa asiakaspalvelutehtäväänsä. Yleisötoiminnassa jo luonnostaan kuuluu vastata asiakkaiden tiedusteluihin, tiedonhaku- ja neuvontapyyntöihin. Palomuseot ja asemien perinnetilat tekevät parhaiten itseään tunnetuksi kohtuullisen näkyvällä markkinointityöllään. Pelastustoimessa on sisäistettävä se, että palomuseoiden selkeä, informatiivinen ja kronologisesti etenevä perusnäyttely on museoviestinnässä museon tärkein perussanoma. Joillakin maamme palomuseoilla on ollut jo paikallisestikin vankka sosiaalinen tilaus olemassaololleen, jonka takaa eri-ikäinen kannattajajoukko vauvasta vaariin. Suuren yleisön kiinnostus alaa kohtaan kasvaa jatkuvasti, mikä näkyy vuotuisissa kävijämäärissä. Perinnetoiminnan tarkoitus on lisätä yhteishenkeä ja tietoisuutta menneisyydestä ja sen erilaisista toimintatavoista.

Näkyminen ja läsnäolo myös digitaalisessa ympäristössä ovat nykyisin välttämättömiä museon yleisösuhteille ja museoiden merkityksen säilymiselle ja kasvulle. Jos museoissa päädytään siihen, että ne eivät näy digitaalisessa ympäristössä, voi käydä niin, että käyttäjät löytävät nopeasti muita kuluttamisen ja ajankäytön tapoja. Tämän vuoksi palomuseoiden tulisi vahvistaa omatoimisesti myös digitaalisen viestinnän näkyvyyttään. Pääsääntöisesti palomuseoiden asiakkaina ovat oman kunnan asukkaiden lisäksi omat sidosryhmät sekä matkailijat eri maista.

Mattila, Kaukonen & Salmela (2006) tuovat kirjassaan esille tutkijat ja tiedotusvälineet, jotka muodostavat tiedonhankinnassaan oman säännöllisesti asioivan ryhmänsä museoasiakkaiden joukossa. Tätä taustaa vasten on museokävijät yleisesti jaettu kahteen pääryhmään: näyttelykävijöihin ja kokoelma-asiakkaisiin, jotka lähestyvät museota ja sen kokoelmia omista, joskus jopa hyvinkin yksilöllisistä tarpeistaan. Museokäynnille on erilaisia

syitä. Tiedon ja elämysten hakeminen on niitä päivittäisiä asiakastarpeita, joihin museot pyrkivät antamaan vastauksia.¹⁹

Näin ollen olisi toivottavaa jo asiakaspalvelun kannalta, että myös pelastuslaitoksilla olisi erillinen asiansa osaava asiantuntija (intendentti), jonka puoleen voisi kääntyä, kun tarvitsee apua palotoimen alueelliseen historiaan liittyvissä kysymyksissä. Jokainen museo omalla yleisötoiminnallaan vaikuttaa siihen, millainen kuva siitä yleisön silmissä syntyy.

Asiakkaista huolehtiminen on yleisötoiminnan tärkeimpiä markkinointitoimenpiteitä. Yleisön ja erityisesti päättäjien museokuva vaikuttaa siihen, miten museon resurssitarpeisiin suhtaudutaan esimerkiksi kunnallisessa päätöksenteossa. Lyhyesti sanottuna ystävällisyys, ratkaisukeskeisyys ja asiantuntevuus ovat asiakaspalvelun laadun keskeisiä määreitä.²⁰

3.3 Henkilökunta

Museon henkilökunnan henkilökohtaisina onnistumisen elementteinä asiaosaaminen ja asiakaspalvelutaidot ovat erityisen keskeisessä roolissa. Hyvä näyttelyopas tai museopedagogi hallitsee laajan kokonaisuuden museoon tai perinnetilaan liittyvää tietoa ja osaa rakentaa siitä opastuksen kulloisenkin vierailijaryhmän mielenkiinnon kohteita painottaen. Hyvä opastus onnistuessaan on vuorovaikutteinen, keskusteluun ja kysymysten esittämiseen innostava. Niiden henkilöiden, jotka vastaavat pelastuslaitoksen museon tai perinnetilan esittelystä, tulee luonnollisesti perehtyä syvällisesti museoon ja sen kokoelmiin sekä museon toimialaan mahdollisimman laaja-alaisesti. Henkilökunnan tulisi ylläpitää ajantasaista tietämystään ja osaamistaan päivittäin.

Museon arkeen sisältyy myös muutakin enemmän itsenäisempää, monipuolista työtä kuten tiedonkeruuta ja tutkimustoimintaa asiakkaiden niin halutessa. Tässä yhteydessä korostuu myös tieteellinen lähestymistapa palokuntamenneisyyden ja historian tutkimuksen viitekehyksessä. Usein on niin, että asiakkaan haluamaa tietoa ei saada heti odottaessa mukaan, vaan tietojen keruuseen on varattava työaikaa ja tiedettävä mistä arkistolähteistä tieto on saatavissa. Mikäli sitä ei löydykään museon arkistosta tai kunnallisista arkistoista, on tärkeää, että museossa työskentelevä henkilö jo hyvän asiakaspalvelun vuoksi osaa ohjata asiakkaan viipymättä oikeaan arkistoon tai tahoille, mistä tietoa saa. Tieteellistä otetta tarvitaan myös arjen tutkimustyön haasteissa. Esimerkiksi epäluotettavien, historiaa

¹⁹ Mattila, Kaukonen & Salmela (2006), 167–168.

²⁰ Mattila, Kaukonen & Salmela (2006), 168.

vääristelevien tietojen paikkansapitävyys on tärkeää tarkastaa useasta eri lähteestä, sillä hyvin harvoin luotettava tieto saadaan vain yksittäisestä lähteestä tai yhdestä suunnasta tarkastelemalla.

Museotyössä on perinteistä vastaavan henkilön tärkeää sisäistää myös museoammatilliset toimintatavat; erityisesti kokoelmien hoitoon, kokoelmavastuuseen ja objektien säilyvyyteen liittyvissä työtehtävissä korostuu museoammatillinen ajattelu ja toimintatapa. Myös ennalta ehkäisevän konservoinnin saloihin on hyvä kiinnittää oma-aloitteisesti huomiota. Vaativissa konservointitöissä suositellaan käyttämään asiantuntija-apua.

Pelastustoimessa on myös runsaasti vanhaa ja haurasta kumi-, kangas-, ja paperimateriaalia, jonka konservointityöt kannattaa antaa ammattilaisten hoidettavaksi. Vanhojen ja hauraiden paperimateriaalien osalta on suuremmissa kaupungeissa jo yksistään arkistosäännösten nojalla annettu säilyttämis- ja konservointivastuu kunnallisille arkistoille ja maakuntamuseoille. Usein vastuut onkin määrätty päätearkistokäytänteiden mukaan niiden tehtäväksi. Tavoitteena olisi, että pelastuslaitoksilla perinnetyötä tekevät henkilöt oppisivat museokäytänteiden alkeet ja suhtautuisivat riittävällä vakavuudella museoesineiden säilyvyyttä, näytteillepanoa ja erityisesti esineturvallisuutta koskeviin kysymyksiin.

On tärkeää, että museoammattilaisten ääni tulee kuuluviin erilaisissa projekteissa selkeämmin. He voisivat muun muassa auttaa näyttelyiden toteuttamisissa antamalla niihin liittyviä ammatillisia vinkkejä. Heiltä voi pyytää apua myös esineiden dokumentointiin, säilytykseen ja arvoluokitukseen liittyvissä tehtävissä. Samalla myös museoammatillaiset pääsisivät kurkistamaan palokuntahistorian kulisseihin ja sen monipuoliseen sisältöön. Tällä tavoin syntyisi palokuntien ja museoihmisten välistä yhteistyötä ja kontaktipintaa. Tästä seuraa ammatillisen tiedon laajentunutta jakoa juuri niille avainhenkilöille, jotka pelastuslaitoksissa tulisivat huolehtimaan omista paikallisista perinteistään ja historiallisista arvoista.

3.4 Maamme palokuntaperinnetoiminnan näkyvimät toimijat

Palomuseoiden alkutaipaleet maassamme

Vuosisadan vaihtuessa maan palokunnista valtaosa oli vapaaehtoisia, mutta joukossa oli jo vakinaisia palokuntia. Ensimmäinen ammattipalokunta perustettiin Helsinkiin 1.10.1861.²¹

Ensimmäinen yritys palomuseon perustamiseksi maahamme tapahtui 8.7.1910, jolloin tuon

²¹ Katajamäki 2000, 7.

ajan seitsemäs yleinen palokuntalaiskokous esitti 13. kysymyksessään: ”onko maahamme perustettava palokuntamuseo ja minne?” Kokous yhtyi yksimielisesti alustajan, herra Oskar Ekmanin ehdotukseen, että Turun VPK:n olisi ryhdyttävä museon perustamiseen. Kyseessä oli kuitenkin alustavasti VPK:n oman perinnekaluston säilyttäminen, ei siis varsinainen palomuseo.²²

Turussa käsiteltiin palokuntamuseon perustamista tiettävästi ensimmäisen kerran 18.5.1912 Turun kaupungin historiallisen museon johtokunnassa, joka ilmoitti olevansa halukas perustamaan palokuntamuseon Turun linnassa toimineen kaupungin historiallisen museon yhteyteen.²³

Turun maakuntamuseon rooli

Turun maakuntamuseossa on edustava kokoelma maamme vanhinta käytössä ollutta säilynyttä palokalustoa. Tämä kokoelma oli aikoinaan vuosia näytteillä Turun linnassa. Näyttely avattiin vuonna 1913 esilinnan itäsiiven pohjakerroksessa, jossa se oli kokonaisuudessaan esillä vuoteen 1977 saakka. Museon tarkoituksena oli kehittää kokoelma vähitellen kansalliseksi palontorjuntamuseoksi. Ajatus jäi kuitenkin toteutumatta.²⁴

Linna oli palokalustolle melko harvinainen esittelypaikka, sillä paloalan esineistöä on ollut harvemmin esillä muualla kuin varsinaisissa palomuseoissa tai asemien perinnetiloissa.

Helsingin pelastuslaitoksen rooli. Helsingin palomuseo

Oman ydintoimensa ohella Helsingin pelastuslaitos on pyrkinyt huolehtimaan kulttuuriarvoistaan ja historiastaan. Tässä tarkoituksessa laitos perusti jo vuonna 1966 Haagan paloaseman kellariin varastonäyttelyn, jonka hoitajaksi tuolloin määrättiin palokorpraali Martti Hytti. Hän vastasi oman toimensa ohella näyttelyyn liittyvistä asioista ja hoidosta. Kaikesta huolellisuudesta ja hyväuskoisuudesta huolimatta hävisi Haagan varastonäyttelystä joitakin museoesineitä. Tästä syystä varotoimenpiteenä palopäälikkö Rainer Alho teki esine- ja tilaturvallisuuteen tähtäävän ratkaisun ja sulki näyttelyn. Hän alkoi jo tuolloin kaavailla uutta ja rakenteelliselta ratkaisultaan turvallisempaa museota Erottajan silloiselle pääpaloasemalle, kunhan rakennus olisi saatu remontoitua ja erikseen määriteltyjen tilojen vapautuminen muilta toiminnoilta saatu toteutettua.²⁵

²² Ekman 1910, 162.

²³ Kostet 2007, 513.

²⁴ Kostet 2007, 513.

²⁵ Alho 2017, haastattelu.

Erottajan pelastusaseman saneerauksen valmistuttua 1981 ryhdyttiin palopäällikkö Rainer Alhon aloitteesta ja virallisella käskyllä toteuttamaan kokonaan uutta museota vanhalle ja kunniaakkaalle pääpaloasemalle. ”Hän arvosti suuresti menneisyyden merkitystä tulevaisuuden perustana.”²⁶ Mukaan saatiin laitoksen sisältä muutamia historiasta kiinnostunutta henkilökuntaa. Laitos avasi 12.2.1986 kokonaan uuden ja asianmukaisen museonäyttelyn, erillisen palomuseon, joka toimii Erottajan pelastusasemalla. Nykyään toiminnan ja asiakaspalvelun laajentuessa ja vakiintuessa museo on muuttunut päätoimisen, koulutetun museonhoitajan avulla ammatillisesti hoidetuksi museoksi.

Museo palvelee kaikkia palo- ja pelastustoimen historiasta ja nykytoiminnasta kiinnostuneita. Museon uudistettu näyttely avattiin 2014, kun aseman peruskorjaus valmistui. Museon tehtävänä on säilyttää Helsingin pelastuslaitoksen palokuntakulttuuriperintöä mahdollisimman monipuolisesti.

Museo kerää ja dokumentoi alansa liittyviä tietoja, tarinoita, esineitä, kuvia ja painotuotteita. Palomuseon sijainti toimivan pelastusaseman yhteydessä tarjoaa museokävijälle aistielämyksiä, kun kesken näyttelykierroksen saattaa kaiuttimista kajahtaa ihan oikea hälytysilmoitus. Tämä luo museovierailuun aitoa paloasematunnelmaa, jolloin myös museon tilat heräävät henkiin. Helsingin palomuseon perusnäyttelyssä on syytä ottaa oleellisena näkökohtana huomioon kaupungin voimakas kasvu heti sotien jälkeen. Kaupunkimainen rakentaminen työntyi aina vain kauemmaksi vanhoista palosuojelualueista ja keskustapainotteisista piirijaoista. Luonnollisia laajenemissuuntia olivat kaupungin tärkeimpien ulosmenoteiden varret. Hälytystehtäviä alkoi tulla myös uusille liitosalueille, jotka näkyvät näyttelyn sisällössä omalla persoonallisella tavallaan.

Myös itse rakennus, joka on arkkitehti Theodor Höijerin (1843–1910) suunnittelema Helsingin vanha pääpaloasema vuodelta 1891, on jo itsessään näkemisen ja kokemisen arvoinen. Opastettuihin ryhmävierailuihin on liitetty niin halutessa pieni ”kuntolenkki”, nimittäin aseman 42 metriä korkeaan, jyhkeään punatiiliseen torniin kävely. Kävely torniin on aina kannattanut: komeat näköalat tornista ja lyhyt kuntoilulenkki on jäänyt lähtemättömästi monen museoasiakkaan muistiin.

Tornissa käynti mukaan luettuna opastettu vierailu on pääsääntöisesti kestänyt noin 2,5 tuntia. Tässä yhteydessä on myönnettävä, että se on muihin museoihin verrattuna pitkäkö

²⁶ Kostet 2007, 517.

aika, mutta meidän museomme arjessa se on toiminut hyvin ja siitä on tullut vakiintunut tapa. Historiamme laajuus ja monipuolisuus ja mahdollisuudet esitellä taloa velvoittavat kuitenkin kertomaan eri toimintamuodoistamme ja antamaan mahdollisimman kattavan kuvan laitoksemme historiasta. Opastetun kierroksen pituus on muotoutunut vuosien saatossa yleisön oman kiinnostuksen ja tarpeiden pohjalta. Voimakas kiinnostus alaa kohtaan näkyy moninaisina kysymyksinä ja muisteluina. Palomuseolla on 660 neliötä esteetöntä näyttelytilaa kolmessa eri kerroksessa. Kokoelmissa on tällä hetkellä vajaan kahden tuhannen esineen lisäksi 37 kookasta museoajoneuvoa, joista perusnäyttelyssä on kolme. Loput ovat Roihupellon kalliosuojassa, jonne ryhmät pääsevät sopimuksesta. Roihupellon kalliosuoja muodostaa ajoneuvohallien osalta nk. varastonäyttelyn, jossa ryhmävieraille kerrotaan ajoneuvojen teknisestä ja taktisesta kehityksestä aina nykypäivään saakka.

Museoajoneuvokaluston entisöinti ja konservointi ovat aikaa vievää ja vaativaa toimintaa. Työhön on saatu palkattua vuoden 2017 alusta päätoiminen museoajoneuvoentisöijä, joka luo taidoillaan entistä paremmat edellytykset ammattitaitoiseen ja museaalisesti hyvään lopputulokseen ajoneuvokaluston hyväksi. Tämä malli on paras mahdollinen, sillä se takaa sen, että työssä ei käytetä harkitsemattomia työtapoja, jotka voivat tuhota esinettä. Taitava ajoneuvojen entisöijä etenee harkiten ja kunnioittaa esineen ikää ja sen käyttöhistoriaa.

Palomuseo edistää omalta osaltaan yleistä turvallisuustietoutta ja onnettomuuksien ehkäisyä. Opastetuilla ja itseohjautuvilla kierroksilla yleisölle esitetään lyhyitä tietoiskufilmejä muun muassa hätäpoistumisesta ja paloturvallisuudesta niin kotona, kouluissa kuin työpaikoillakin. Näin museo pyrkii kasvattamaan kävijöiden tietoisuutta arjen riskeistä ja motivoi kävijöitä ennalta vaaratilanteita varten. Näyttelymme valokuvat menneiden aikojen tulipaloista ja onnettomuuksista muistuttavat joskus varsin karusti, että monet kohtalokkaat onnettomuudet olisi voitu välttää hyvin pienillä ratkaisuilla. Palomuseon perusnäyttely palauttaa mieleen arkisia asioita, joilla jokainen voi itse korjata ja parantaa omaa ja läheistensä turvallisuutta.

”Mielenkiintoiseksi rakennettu palomuseo, josta myös tiedotetaan, voi toimia suuren yleisön suuntaan kuin hyvänä sisäänheittäjänä turvallisuustietoisuuden pariin.”²⁷

²⁷ Kostet 2007, 516.

Helsingin pelastuslaitoksen palomuseon toiminnasta oman päätoimensa ohella vastannut museonhoitaja siirtyi päätoimiseksi museonhoitajaksi vuonna 2007. Näin perinteiden hoito ja museon asiakaspalvelu on saatu ammatilliselle pohjalle. Tämä takaa toiminnan turvaamisen ja kehittämisen pitkäjänteisesti tuleville vuosille ja vuosikymmenille saakka. Helsingissä museonhoitajan toimenkuva on myös pedagoginen, sillä hän vastaa oman toimensa ohella pelastajaoppilaiden historiaopetuksesta, joka on säännöllinen 10–14 tunnin opetusputki syksyisin kurssien käynnistyessä. Työ museon hallinnollisissa asioissa pitää sisällään myös asiakirjojen hallintaa sekä arkistotyötä.

Museossamme kävi vuonna 2016 reilut 4 500 vierailijaa. Resurssiemme puitteissa se on hyvä tulos kymmenelle aukiolokuukaudelle. Museolla on ollut ajoittain kysyntää niin paljon, että olemme joutuneet priorisoimaan ja venymään jopa työaikoja räätälöiden, jotta kaikki halukkaat ovat päässeet vierailuille.

Palomuseossa työskentelevä ammattilainen voi ryhtyä tuottamaan museon toimintaa tukevaa ja kaluston historiaa esittelevää kirjallisuutta, josta voin kannustavana esimerkkinä mainita suosiota saaneet kirjani. Maamme pelastustoimen harvinaisimpia ajoneuvoja käsitteli *Suomalainen paloautokirja* (2003)²⁸. Tätä seurasi laaja teos *Helsingissä palaa!* (2006)²⁹, joka keskittyi pääkaupunkimme merkittävimpiin tulipaloihin sekä onnettomuuksiin. Näiden jälkeen keskityin pienempiin teoksiin, jossa emme unohtaneet perheen pienempiäkään, sillä *Pieni paloautokirja* (2008)³⁰ ja *Pieni Paloautokirja 2* (2015)³¹ ovat nousseet suureen suosioon kaiken ikäisten keskuudessa. Myös museoajoneuvot, sekä vuotuinen Tammisaaren museopaloauto paraati ovat saaneet omat teoksensa *Helsingin Palomuseon paloautoja* (2011)³² ja *Vanhoja paloautoja Tammisaarella 2002–2011* (2012)³³. Vuoden 2017 alkupuolella aloimme vapaaehtoistyöntekijä Christer Blomqvistin kanssa toteuttamaan palomuseon yli 30-vuotisen historian kunniaksi kirjaa *Helsingin palomuseo* (2017)³⁴, joka kertoo museon tarinan kolmella eri kielellä ja esittelee nykyisen perusnäyttelymme museopaloautoineen mahdollisimman monipuolisesti. Laadukkaiden julkaisujen ja esitteiden julkaisutoiminta on osa museotyötä, joka saa aikaan runsaasti tyytyväisiä asiakkaita ja laventaa museokuvaa entisestään (ks. liite 6).

²⁸ Auvinen 2003.

²⁹ Auvinen 2006.

³⁰ Auvinen 2008.

³¹ Auvinen 2015.

³² Auvinen 2011.

³³ Blomqvist & Kaunisranta 2012.

³⁴ Auvinen & Blomqvist 2017.

Palomuseo käynnisti vuonna 2015 kuvakokoelmiensa digitaalisen dokumentointityön. Siihen saatiin palkattua kaksi museoassistenttia, joiden tehtäviin kuuluu kuvata ja käsitellä kuvat kokonaan uudelleen täsmälleen samoilla kriteereillä kuin kaupunginmuseon kuvayksikössäkin tehdään. Kun palomuseolla ei ole sopivia tiloja kuvien omaan arkistointiin, olemme kaupunginmuseon kanssa sopineet yhteistyöstä, jolla voimme säilyttää alkuperäiset kuvat kaupunginmuseon kuva-arkistossa. Tämä ratkaisu on relevantti, sillä kaupunginmuseon kuva-arkisto Helsingissä on kaupungin virastojen ja laitosten kuvien päätearkisto. Helsingin kaupunginmuseo tallentaa nimenomaan kuntatyön historiaa, jota pelastustoimen työtkin vielä jonkin aikaa ovat. Palomuseolla olemme dokumentoineet ja digitoineet myös äänitallenteemme. Ihmisten ja kaluston tunnistaminen äänitallenteista on yksi mielenkiintoisimmista tietoa ja taitoa vaativista tehtävistä. Helsingin palomuseon vahvuuksia ovat sen pitkä historia, sekä monipuolinen perusnäyttely. Museon erilaiset näyttelyaiheet kertovat laitoksemme ominaispiirteistä ja jokainen hieman erilaisesta näkökulmastaan.

Helsingin pelastuslaitoksen palomuseo keskittyy museon perustehtäviin. Näyttelytoiminta on meillä keskiössä, jota palvelee tutkimus, digitointi ja arkistointitoimintojen ylläpito. Joistakin museoista on tullut erilaisten ulkoisten tapahtumien vetäjiä, sellaista roolia ja linjanvetoa emme halua.

3.5 Muut perinnetoimintaa ylläpitävät palokunnat

Helsinki ei ole toki maassamme ainoa pelastuslaitos, joka vaalii perinteitään. Maamme ensimmäinen suurelle yleisölle tarkoitettu palomuseo valmistui vuonna 1983 Kuusankoskelle Sairaalamäen kalliosuojaan. Seuraavaksi museon rakensi Helsingin silloinen palolaitos helmikuussa 1986, jolloin Erottajan juuri saneeratulle paloasemalle saatiin palomuseo ja sen ensimmäinen varsinainen perusnäyttely.

Pohjois-Savon palomuseo

Pohjois-Savon palomuseo Kuopiossa on jo yli 15 vuoden ikäinen. Se avattiin yleisölle vuonna 2001. Sitä ylläpitää Pohjois-Savon pelastuslaitos Kuopion paloasemalla Neulamäessä. Palomuseo on edistänyt oman erityisalansa paikallisen historian ja perinteiden tuntemusta tallentamalla valokuvia ja tarinoita ja välittämällä niiden avulla perinnetietoutta suurelle yleisölle. Perusnäyttely kertoo palokunnan työstä ja elämästä; keskiössä ovat työasut ja välineet, suurikokoisista ajoneuvoista pieneen taskulamppuun. Näyttelyn

päivystyshuoneessa on palomestarin työhuone ja hälytyslaitteita. Museon perimmäisiä huoneita hallitsee suuri pienoismalli Kuopion torin ympäristöstä 1960-luvun alussa. Näyttelyn viimeinen teema liittyy talvi- ja jatkosodan Kuopion pommituksiin ja väestönsuojeluun.³⁵

Museota edelsi paloasemalla pieni perinnekoelmahuone. Runsaan kokoelman säilyminen on osittain jo 1980-luvulla eläkkeelle jääneen palomies Kosti Räisäsen ansiota. Pohjois-Savon palomuseohanke käynnistyi 1990-luvun puolivälissä palopäällikkö Jorma Westerholmin aloitteesta. Palomuseota varten saatiin tilat rajaamalla osa kalustohallista lasiseinällä ja ottamalla myös sen jatkona olevat väestönsuojatilat tulevan museon käyttöön. Näyttelytilan ulkoasu on Kuopion rakennusvalvontaviraston tarkastusarkkitehti Mikko Etulan suunnittelema. Vanhan kaluston kunnostamiseen osallistui aktiivisesti yhdestä paloiesimiehestä ja kolmesta palomiehestä koostunut työryhmä sekä vaihtelevassa määrin myös muuta palokunnan henkilöstöä. Suurin osa käytännön rakennus- ja muutostöistä tehtiin palokunnan omana työnä. Muun muassa tyylikkää lasivitriinien jalustoineen ovat palomies Pekka Heinin työtä.³⁶

Museon kokoelmissa on noin 1 000 objektia. Esinekokoelmat kattavat Kuopion palotoimen keskeisiä kehitysvaiheita 1800-luvun lopusta aina 1980-luvulle saakka. Kokoelmien luetteloinnin apuna Kuopiossa on käytössä Webmusketti-kokoelmanhallintajärjestelmä. Suurin osa kokoelmista on Kuopion palokunnan ja Pohjois-Savon pelastuslaitoksen vanhaa esineistöä.³⁷

Joukossa on myös materiaalia muilta maakuntien asemilta ja Kuopion VPK:lta. Kokoelmiin kuuluu muun muassa suurempaa ajoneuvokalustoa, erilaisia miesvoima- ja moottoriruiskuja, palo- ja pelastuskalustoa, sairaankuljetuksen ja ensihoidon välineistöä sekä väestönsuojeluorganisaation esineistöä.³⁸

Esinekokoelma on luetteloitu ja digitoitu. Valokuvakokoelman luettelointi- ja digitoitintyö on käynnissä. Kokoelmaan kuuluu arviolta 5 000 kuvaa, joista vanhimmat ovat 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä ja uusimmat pelastuslaitoksen toiminnan ajalta 2000-luvulta.³⁹

³⁵ Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Pohjois-Savon palomuseo.

³⁶ Räikkönen-Partanen 15.7.2017, haastattelu.

³⁷ Räikkönen-Partanen 15.7.2017, haastattelu.

³⁸ Räikkönen-Partanen 15.7.2017, haastattelu.

³⁹ Räikkönen-Partanen 15.7.2017, haastattelu.

Vuonna 1877 perustetun Kuopion kaupungin palotoimen alkutaipaleet juontavat 1800-luvun alkuun, jolloin kaupungille annettiin ensimmäinen palojärjestys vuonna 1807. Kuten muissakin kaupungeissa myös Kuopiossa ensimmäisenä palokuntana toimi yleiseen sammutusvelvollisuuteen perustuva nk. Yleinen palokunta, joka koostui kaupungin asukkaista. VPK Kuopioon perustettiin vuonna 1877 ja vakinainen palokunta vuonna 1913. Tällä hetkellä Kuopion palomuseosta vastaa palvelussuhdeasiantuntija Tytti Räikkönen-Partanen, joka muun työnsä ohessa toimii myös museoasioista vastaavana henkilönä.⁴⁰

Kuopion palomuseo on avoinna ryhmille tilauksesta ympäri vuoden ja kesäisin keskiviikkona klo 12.00–15.00.⁴¹

Tampereen palomuseo

Tampereen palomuseo sijaitsee Tampereen keskuspaloaseman yhteydessä. Museo on auki ainoastaan ryhmille ja Tampere-päivänä (30.9) on avoimet ovet suurelle yleisölle.⁴²

Museon toteutumisen takana on ollut vaihteleva joukko Tampereen palolaitoksen veteraaneja. Varsinaisen esineistön säilyminen on kuitenkin pitkälti yhden miehen ansiota. Ylipalomies Pekka Palomäki tallensi jo kymmenen vuotta ennen eläkkeelle siirtymistään sinnikkäästi palokunnan vanhaa kalustoa. Varsinainen museo sai alkunsa laitoksen 100-vuotisjuhlien näyttelystä vuonna 1998. Sen rakentamisessa on ollut mukana joukko palolaitoksen ja 1994 Tampereen aluepelastuslaitokseksi muuttuneen palokunnan veteraaneja. Museohanke saatiin käyntiin vanhan esineistön tunnistamisella. Veteraanit kokoontuivat monimiehiseen raatiin tunnistamaan ja käymään läpi esineitä. Miehet istuivat ringissä, ja esine kerrallaan tuotiin katsottavaksi, jokainen sai kertoa tietonsa esineistä. Tällä tavoin saatiin selville esineiden käyttötarkoitus ja kerättiin talteen niihin liittyvät tarinat lempinimiä myöten.⁴³

Pelastuslaitoksen puolesta museon rakentamiseen osallistui paloasiamies Tapio Kivimäki. Museon valmistuttua osa veteraaneista on jatkanut ryhmävierailijoiden opastajina. Tampereen palomuseo tarjoaa kävijälleen ajatuksella kootun läpikäynnin modernin palokaluston kehitykseen ja vuonna 1889 perustetun Tampereen vakinaisen palokunnan historiaan. Kokoelmien esineistö painottuu ajanjaksolle 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä 1970-luvun loppuun. Museon esineistö sisältää peruskaluston lisäksi monenlaisia

⁴⁰ Räikkönen-Partanen 15.7.2017, haastattelu.

⁴¹ Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Pohjois-Savon palomuseo.

⁴² Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Tampereen palomuseo.

⁴³ Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Tampereen palomuseo.

kuriositeetteja ja harvinaisia esimerkkejä palokaluston kehityksestä. Palomuseo sijaitsee Tampereen keskuspaloasemalla, joka kuuluu myös suomalaisen arkkitehtuurin merkkiteoksiin. Arkkitehti Wivi Lönnin (1872–1966) piirtämän, vuonna 1908 valmistuneen jugendtyylisen paloaseman pohjakerrokseen rakennetulla museolla on erityisen arvokkaat ja historiaa henkivät puitteet. Tampereen palomuseon esillepano on toteutettu kekseliään hauskasti ja kiehtovan omintakeisella tyyllillä.⁴⁴

Hämeenlinnan palomuseo

Hämeenlinnan palomuseon näyttely koostuu kaupungin palotoimen historian eri ajanjaksoja esittävästä tunnelmallisista kuvaelmista. Historiallisen esineistön taustaksi on rakennettu kaupungin vanhaa näkymää mukulakivikatuineen. Valaistuksella on luotu entisajan yöllisessä kaupungissa kiertelevän palovartijan maisemaa, jota palohälytyksen sattuessa valaisivat vain himmeät öljylamput ja kynttiläläyhdyt. Hämeenlinna on Suomen vanhin sisämaakaupunki ja sen palontorjunnalla on pitkä historiansa. Linnan lähistöllä sijainnut vanha kaupunkitaajama paloi täydellisesti vuonna 1739. Tulipalon jälkeen kaupunki siirtyi nykyisen keskustan alueelle, jossa tuli raivosi uudelleen vajaa sata vuotta myöhemmin. Sammutustöissä turvauduttiin pitkään nk. yleiseen sammutusvelvollisuuteen. VPK perustettiin vuonna 1873 ja vakinainen palokunta 1911.⁴⁵

Vaikka Hämeenlinnan palomuseossa on vahva paikallinen leimansa, esittelee se myös palontorjunnan kehitystä ja sen yleisiä suuntaviivoja. Kokoelma käsittää myös todellisia harvinaisuuksia, vanhaa kalustoa yli kahdensadan vuoden takaa. Uusimmat esineet ovat 1950-luvulta. Museolle johtavaan käytävään on koottu 1900-luvun lopulle yltävä valokuvanäyttely palokunnasta. Museon nuorempi kalusto on pääosin palolaitoksen omaisuutta. Vanhempi ja kookkaampi esineistö kuuluvat Hämeenlinnan kaupungin historialliselle museolle, josta ne ovat lainassa palomuseossa.⁴⁶

Museohankkeen alusta alkaen oli Hämeenlinnassa johtoajatuksena pyrkimys luoda näyttelyn esineistöä ja sen historiaa elävöittävä ”juoni”. Näyttelyn tavoitteena oli kaivaa esiin vanhaan kalustoon liittyvät tiedot ja luoda museosta esineellinen tarinakokonaisuus. Museon pääasiallisena puuhamiehenä on toiminut paloiesimies Hannu Toivonen, joka aluksi ryhtyi keräämään tietoa ja päätyi sitten pitkällisiin tutkimuksiin vanhojen dokumenttien pariin. Kaupungin rahatoimikamarin ja palotoimikunnan pöytäkirjojen parissa tapahtunut

⁴⁴ Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Tampereen palomuseo.

⁴⁵ Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Hämeenlinnan palomuseo.

⁴⁶ Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Hämeenlinnan palomuseo.

tutkimustyö saikin toisinaan Toivosen toimesta lähes salapoliisimaisia ulottuvuuksia, joihin luonnollisesti liittyi myös löytämisen iloa. Kaupunginmuseon kokoelmia oli varastojen kätköissä eri puolilla kaupunkia ja tutkimusten puutteessa niistä oli vain vähän aiempaa tietoa. Kruununruisku 1700-luvulta löytyi eri paikasta kuin siihen kuulunut vesiamme. Kun amme löytyi, selvisi kokoelmiin kuuluneen yksittäisen kynttilälyhdyn paikka ja merkitys. Vesiammeeseen liitetty metallivarsi osoittautui kyseisen lyhdyn pitimeksi. Numerolla varustetun lyhdyn tehtävä oli toimia ruiskujen sijaintia ilmaisevana merkkivalona öisellä palopaikalla. Arkistotutkimukset toivat myös aivan uudenlaista valoa monen muuten pimentoon jääneen esineen tarinaan.⁴⁷

Hämeenlinnan kaupungin vanhoista järjestyssäännöistä löytyi lisäksi määräys, että tulipalon sattuessa palopaikan kanssa samalla kadulla olevissa taloissa oli laitettava kynttilä jokaiselle ikkunalle antamaan valoa sammutustöihin. Museoesineiden säilymisessä on monessakin palokunnassa koettu aikamoisia sattumia. Moni vanha esine on pelastettu varmalta tuholta viime hetkillä. Hannu Toivosen silmiin osui kaupungilla tyfonihälytin, joka oli jo heitetty kaatopaikalle menevälle roskalavalle.⁴⁸

Turun keskuspalosaston Museotila Kellari

Turun keskuspalosaston Museotila Kellari on rakennettu Turun keskuspalosaston lisärakennuksen väestönsuojatiloihin. Sinne on koottu vuonna 1869 perustetun Turun vakinaisen palokunnan käytössä ollut kalustoa. Esineistöä on pääasiassa 1920-luvulta lähtien. Kokoelma painottuu enimmäkseen pienempään kalustoon. Mukana kuitenkin on hevosvetoinen raskas höyryruisku, sairaankuljetusvaunut ja vuoden 1928 Fiat -avopaloauto. Turun maakuntamuseolle kuuluvan ja Turun linnassa aikaisemmin näytteillä olleista vanhimmasta palokalustosta on kokoelmaan saatu muutama esine.⁴⁹

Turun palomuseon kokoelma käsittää läpileikkauksen kaupunkipalokunnan tyypilliseen kalustoon aina vesisukelluksesta viestivälineisiin ja öljyntorjuntaan. Mukana on kuitenkin harvinaisuuksia ja erikoisia paikallisia sovelluksia. Turun palokunnassa oli ollut puhetta museon rakentamisesta jo 1960-luvulta lähtien. Esineitä oli pantu talteen pitkän ajan kiitettävä määrä aina palopäällikkö Ilmari Juvakosken ajoista lähtien. Tälläkään kertaa tilat

⁴⁷ Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Hämeenlinnan palomuseo.

⁴⁸ Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Hämeenlinnan palomuseo.

⁴⁹ Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Turun keskuspalosaston Museotila Kellari.

eivät riittäneet kaiken vanhan esineistön esittelyyn, tosin museotilaa ei haluttu ahtaa liian täyteenkään.⁵⁰

Esineistöä näyttelyyn on ollut valitsemassa palokunnan eläkeläisiä, puuhamiehinä eläkkeellä olevat palomestari Raine Saarinen ja palopäällikkö Pentti Turjas. Toteuttamisessa ovat olleet mukana Turun pelastuslaitokselta myös varastonhoitaja Olli Saarinen, tekninen päällikkö Pertti Soininvaara ja asentaja Tapio Kanto. Kanto on toiminut vanhan kaluston kunnostajana jo vuosia. Museovitriinien ja rakenteiden suunnittelijoina ja toteuttajina sekä esillepanon asiantuntijoina käytettiin Turun kaupungin näyttelytoimiston näyttelyrakentajia. Turun maakuntamuseosta saatiin välttämätöntä museoalan asiantuntemusta. Tämän lisäksi esineet luetteloidtiin ja kuvattiin maakuntamuseon toimesta.⁵¹

Varsinais-Suomen aluepelastuslaitos tuo palokuntaperinteitään esille myös dynaamisesti, käyttökuntoisen höyryruiskun muodossa. Kesäisin höyryruisku on nähtävissä ja koettavissa Jokioisten museorautatien järjestämällä höyryfestivaaleilla, joissa osanotto on ollut runsaslukuista vuodesta toiseen.

Turun Museotila Kellari ei ole avoinna yleisölle säännöllisesti, mutta sinne voidaan järjestää ryhmävierailuja tilauksesta.⁵²

Ålands brandkårsmuseum – Ahvenanmaan palomuseo

Museo on perustettu vuonna 1988. Tällä hetkellä se toimii kolmannessa sijoituspaikassaan Hammarlandissa. Museolta löytyy noin 20 erilaista sammutusajoneuvoa, runsaasti moottoriruiskuja sekä muuta pienempää palokalustoa, jotka ovat olleet käytössä Ahvenanmaan maakuntien eri palokunnissa. Tilaa museohallissa on 1000 m². Vanhin paloauto on A-Ford vuodelta 1926 ja uusin on Volvo vuodelta 1969. Museo sai uudet tilavat näyttelytilat vuonna 2006. Maakunta ei valitettavasti tue museon toimintaa mitenkään, joten sen rahoitus on ollut jatkuvaa haastetta. Museo on vuosittain avoinna 1.6 – 15.8 tiistaisin ja lauantaicin kello 12.00–16.00. Ryhmävierailut sopimuksen mukaan.⁵³

⁵⁰ Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Turun keskuspaloaseman Museotila Kellari.

⁵¹ Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Turun keskuspaloaseman Museotila Kellari.

⁵² Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Turun keskuspaloaseman Museotila Kellari.

⁵³ Ålands Brand- och Räddningsförbund 2017, Brandkårsmuseet.

Kuva 1. Elävää palotoimen historiaa. Kevyt höyryruisku toiminnassa Jokioisten kapearaiteisella museorautatiellä Minkiön asemalla. Kuva Jari Auvinen 29.7.2017.

Satakunnan palomuseo Waluvaara (Pori)

Nimi ”Waluvaara” on vanhaa Rauman murretta ja se pohjautuu raumalaisen Hj. Nortamon sanoittamaan palokuntalaislauluun. Muun suomen kielelle käännettynä Waluvaara tarkoittaa yhtä lailla tulen eli valkean vaaraa kuin itse tulipaloakin. Tämä nimi korostaa Porin keskuspalosemalla sijaitsevan palomuseon maakunnallista roolia.⁵⁴

Esineistön ohella keskeisinä aineistoina museossa on valokuvien ja tekstien perustuva näyttely. Se esittelee palotoimen kehitystä maakunnassa pikkukylien sopimuspalokunnista kaupunkien vakinaisiin pelastuslaitoksiin. Se ei ole pelkästään esinekokoelma vaan sen olemus on selkeästi tietoa tarjoava. Museon aineistoa on koottu eri puolilta pelastuslaitoksen toimialuetta. Näyttely kattaa ajallisesti palo- ja pelastuskalustoa jo 1800-

⁵⁴ Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Satakunnan palomuseo Waluvaara.

luvulta, ajalta ennen palokuntien perustamista 1980-luvulle. Kaikkia kokoelman esineitä ei suinkaan laitettu esille, vaan näyttelyn selkeyden takia suoritettiin tiukkaakin karsintaa, osan esineistä jäädessä varastoon. Suurempaa kalustoa, kuten paloautoja, museotilaan ei mahtunut. Sen sijaan sisäänkäynnin tuntumassa aseman aulassa on esillä Porin palolaitoksen vanha T-Ford -avopaloauto. Museo avattiin alkukesästä 2008. Hanke kytkeytyy pelastustoimen historialliseen murrosvaiheeseen, aluepelastuslaitoksen perustamiseen, siksi museon perustaminen ideoitiin alusta pitäen maakunnalliselta pohjalta.⁵⁵

Konkreettisesti museoprojekti käynnistyi pelastusjohtaja Pekka Tähtisen päätöksestä palkata museoalan henkilö hankkeen vetäjäksi. Työt aloitettiin laatimalla aluksi perusteellinen suunnitelma ja peräänkuuluttamalla tietoa palokunnissa säilyneestä vanhasta aineistosta. Samalla ryhdyttiin esineistön dokumentointiin. Museota kootessa perustettiin pienempiä työryhmiä suunnittelemaan sen sisältöä: kokoelmia ja niitä pelastustoimeen ja sen kehitykseen liittyviä asioita, joiden esittelemistä museossa pidettiin tärkeänä. Työtä veti museoassistentti Johanna Jakomaa ja ryhmissä oli jäsenenä pelastuslaitoksen henkilöstöä, sopimuspalokuntalaisia ja palokuntaveteraaneja talkoopohjalta. Hankkeen toteuttamisessa saatiin neuvoja ja apuja myös Satakunnan museolta ja vitriinien rakentamiseen oli palkattuna museorakenteita aiemminkin tehneitä puuseppiä. Waluvaara on avoinna ainoastaan ryhmille sopimuksesta.⁵⁶

Kuusankosken palomuseo

Teollisuusyhdyskuntien palontorjuntaa

Vuonna 1983 perustettu Kuusankosken palomuseo on ensimmäisiä, jollei peräti ensimmäinen pysyväksi näyttelykokonaisuudeksi rakennettu palomuseo Suomessa. Museo sijaitsee Kuusankosken Sairaalanmäen kalliosuojassa. Palomuseo perustettiin aikanaan Kuusankosken kaupunginsihteerin Jorma Lehtosen aloitteesta ja rakennettiin yhdeksi Kuusankosken vuoden 1983 asuntomessujen vetonaulaksi. Rahoituksesta vastasi Kuusankosken kaupunki ja museo kuuluu hallinnollisesti kaupungin kulttuuritoimen alaisuuteen. Palokunta on kuitenkin jo hankkeen alkumetreiltä ollut tiiviisti mukana museon rakentamisessa. Puuhamiehinä ovat olleet aikaisemmin muun muassa palopäällikkö Pentti

⁵⁵ Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Satakunnan palomuseo Waluvaara.

⁵⁶ Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Satakunnan palomuseo Waluvaara.

Leinonen ja palomestari Aulis Toivonen. Alusta alkaen museotoiminnassa on ollut mukana myös Kuusankosken palolaitoksen toimistosihteeri Hannele Rautomäki.⁵⁷

Vuodesta 1986 palomuseon pääasiallisena puuhamiehenä on ollut palopäällikkö Yrjö Sarkasuo. Sarkasuolla on riittänyt ideoita museon kehittämiseen ja hän on painottanut palokuntaperinteiden ja historian sivistävää merkitystä koko alalle. Samalla hän korostaa, että palomuseon tehtävänä on palontorjunnan kehityksen esittelemisen lisäksi kertoa myös palo- ja pelastustoimen mukanaolosta yhteiskunnassa ja osana paikallisten yhteisöjen elämää kautta aikojen.⁵⁸

Kuusankosken palomuseon esineistö on pääosin peräisin Kymenlaakson palokunnista ja kalustoa, muun muassa iäkkäämpiä ruiskuja, on aikanaan ollut kunnostamassa vanhempia tehdaspalokuntalaisia. Museossa painotus on ennen kaikkea Kymenlaakson teollisuusyhdyskuntien palontorjunnan historiassa. Samalla kuitenkin kyse on teollisen Suomen palotoimen kehityksestä. Kymijokivarren vesivoiman äärelle aikanaan keskittyneen ja Suomen teollistumisen historiassa keskeisen metsäteollisuuden piirissä palontorjunnalla on aina ollut merkittävä sijansa. Tulipaloriskit ja omaisuusarvot olivat suuria, sillä Kymenlaakson alueella sijaitsi palonarkoja tehtaita, sahalaitoksia ja lautatarhoja.⁵⁹

Suurteollisuudessa perustettiin palokuntia ja satsaukset niiden kehittämiseen olivat merkittäviä. Myös rahaa kalustohankintoihin oli huomattavasti enemmän kuin tavallisilla vapaapalokunnilla ja pienemmillä kunnallisilla palokunnilla. Tehdaspalokunnat koostuivat tehtaitten työntekijöistä ja muodostuivat merkittäviksi resursseiksi ja toimijoiksi varsinaisen tehdasalueiden ulkopuolisen yhteisön turvana ja olivat vapaapalokuntien tapaan usein myös tärkeänä osana paikkakunnan sosiaalista elämää. Yhtenä tämän historian jatkumona tehdaspalokunnat kuuluvat vahvasti muun muassa Kuusankoskella ja sen lähiympäristössä yhä alueen ensilähdön palokuntiin. Kuusankosken palomuseo on valitettavasti suljettu säästöpoliittisiin syihin vedoten.⁶⁰

⁵⁷ Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Kuusankosken palomuseo.

⁵⁸ Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Kuusankosken palomuseo.

⁵⁹ Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Kuusankosken palomuseo.

⁶⁰ Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Kuusankosken palomuseo.

Kokkolan palomuseo

Kokkolan palomuseo esittelee enimmäkseen Kokkolassa ja kaupunkiin vuonna 1977 liitetystä entisessä Kaarlelan kunnassa käytössä ollutta palokalustoa. Museo on sijoitettu Kaarlelan VPK:n paloasemalle.⁶¹

Museon vanhimmat esineet ovat miesvoimaruiskuja ja puutalokaupungin kiinteistöille kuulunutta alkusammutusvälineistöä. Näytteillä on monipuolista palokuntien kalustoa. Nuoremasta päästä kalustoa on jopa 1990-luvulle asti. Palomuseo jakautuu kahteen tilaan: Paloaseman alakerrassa olevaan museuhuoneeseen rakennetussa näyttelyssä on vanhempaa ja pienempää esineistöä ja paloaseman ullakolle kootussa näyttelyssä isompaa ja nuorempaa kalustoa. Paloaseman tallissa on kaksi entisöityä museopaloautoa. Kokoelma on monipuolinen ja esillepano on selkeä. Viime vuosina museo on ollut myös kesäaikaan päivisin avoinna, joten Kokkolan palomuseo kuuluu Helsingin lisäksi niihin harvoihin palomuseoihin, joita on pidetty säännöllisesti avoinna suurelle yleisölle.⁶²

3.6 Sopimuspalokuntien ylläpitämät museot ja perinnetilat

Tammisaaren palomuseo

Tammisaaren palomuseo sijaitsee historiallisessa ympäristössä vapaapalokunnan omistamalla entisellä panimoalueella. Museon näkyvimmit vetonaulat ovat kolme palokunnan veteraanien kunnostamaa museopaloautoa. Niiden lisäksi kokoelmassa on monenlaista muuta kalustoa. Vanhin esine on peräisin 1700-luvulta asti. Palokalustoa on miesvoimaruiskuista moottoriruiskuihin ja runsaasti muuta pienesineistöä. Kaikkea palokunnan hallussa olevaa perinne-esineistöä ei ole saatu mahtumaan museotilaan. Myös rakennuksen toisessa kerroksessa sijaitsevia palokunnan kerhotiloja on sisustettu vanhalla esineistöllä ja valokuvilla. Näyttely on avoinna ryhmille sopimuksesta.⁶³

Tammisaaren vuotuinen museopaloautoparaati

Ajatus vanhojen paloautojen ja -ruiskujen näyttelystä pyöri palokunnan veteraanin Pekka Kaunistrannan ajatuksissa jo vuosina 2000 ja 2001. Hän pohti, miksi entisöimme autoja ja ruiskuja emmekä esitele niitä yleisölle, vaan annamme niiden seisoa talleissa. Vuoden 2002 kevättalvella hän esitti ajatuksen palokuntansa puheenjohtajalle Anders Bäckmanille. Tämä suhtautui asiaan myönteisesti ja pyysi Kaunistrantaa soittamaan naapuripalokunnille ja

⁶¹ Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Kokkolan palomuseo.

⁶² Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Kokkolan palomuseo.

⁶³ Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Tammisaaren palomuseo.

kyselemään heidän mielipiteitään. Veteraanipaloautoja omistavat naapuripalokunnat innostuivat ajatukseen välittömästi. Palokunta aloitti valmistelut ja lähetti paraatikutsut.⁶⁴

Tammisaaren VPK päätti, että heinäkuun ensimmäinen lauantai olisi sopiva ajankohta. Historiinkin puolesta se on hyvä, sillä kyseinen päivä on ollut jo 1890-luvulta asti palokunnan kesäjuhlapäivä. Tilaisuus päätettiin aloittaa klo 09.00 ja lopettaa kello 14.00. Vuonna 2002 Pekka Kaunistranta otti tietoisien riskien ja onnistui siinä loistavasti. Helsingin palomuseon vapaaehtoistyöntekijä Christer Blomqvist itsekin tuohon aikaan Tammisaarella asuneena totesi Pekka Kaunistrannalle vuonna 2004, että jos hän ”lupaa” järjestää kymmenen vanhojen paloautojen päivää, Christer Blomqvist tekisi kaiken voitavan, jotta mainitut kymmenen tapahtumaa saadaan dokumentoitua kirjaksi. Tällä tiellä siis ollaan! Vaikka lupaukseni ainakin osittain tehtiin ”pilke silmäkulmassa,” osoitti Pekka Kaunistranta puolestaan, ettei vanhojen paloautojen päivä suinkaan ollut mikään hetkellinen päähänpisto, vaan rautaisella ammattitaidolla järjestetty vuosittain toistuva tapahtuma. Pekka Kaunistranta loi vankan pohjan palonautopäiville, jotka jatkuvat edelleen. Vuonna 2017 tilaisuus järjestettiin jo viidennentoista kerran, nyt nuoremman tilaisuudesta vetovastuun ottaneen Johan Lindlöfin johdolla.⁶⁵

Korson VPK:n kokoelma

Keski-Uudenmaan pelastuslaitoksen sopimuspalokuntana toimivan vuonna 1925 perustetun Korson VPK:n juuret ja osa museokokoelman kalustosta ulottuu seudun palokuntatoimen alkutaipaleelle. Vantaalla toimivan VPK:n kokoelma koostuu pääosin vanhasta hevosvetoisesta kalustosta ja kahdesta museopaloautosta.⁶⁶

Nykyisin Korson VPK:n perinneharrastuksilla on vankka sija sen toiminnassa ja jäseniä on myös mukana entisen Korson läntisen VPK:n perinneyhdistys ry. -nimisessä yhdistyksessä. Vanhaa palokalustoa on kunnostettu talkoovoimin. Talkootyössä on hyödynnetty VPK:laisten eri aloja edustavaa ammattitaitoa. Aikanaan innokkaana perinnetoiminnassa on ollut jo edesmennyt VPK:n päällikkö Timo Helosvuori, ja samaa henkeä ylläpidetään yhä.⁶⁷

⁶⁴ Blomqvist & Kaunistranta 2012, 2.

⁶⁵ Blomqvist & Kaunistranta 2012, 2.

⁶⁶ Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Korson VPK:n kokoelma.

⁶⁷ Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017, Korson VPK:n kokoelma.

4. Museopoliittinen ohjelma

4.1 Museopoliittiset ohjelmat

Museotoimen aluehallintokomitea loi 1973 perustan museoalan kolmitasoiselle hierarkialle. Vuonna 1979 tehty Valtioneuvoston päätös toteutti lopulta hierarkian aluetason kulttuurihistoriallisten ja taidemuseoiden osalta, jonka jälkeen tuli aika saattaa loppuun valtakunnallisen tason virallistaminen. Selvityselimenä oli muun muassa opetusministeriön asettama Museoasiain neuvottelukunta. Opetusministeriö pyysi vuonna 1977 museoasiain neuvottelukunnalta ehdotuksia museopoliittisen ohjelman laadintatavasta ja sisällöstä. Kulttuurihistoriallisiin museoihin painottuvan museopoliittisen ohjelman valmistuttua opetusministeriö antoi museoasiain neuvottelukunnalle tehtäväksi laatia sekä luonnontieteellisen museon, että taidemuseoiden museopoliittiset ohjelmat, jotka valmistuivat vuonna 1984.⁶⁸

Maamme ensimmäinen valtakunnallinen keskusmuseo syntyi vuonna 1988 kun Helsingin yliopiston eläinmuseo, kasvimuseo, kivimuseo ja paleontologian museo, radiohiililaboratorio sekä kasvitieteellinen puutarha liitettiin hallinnollisesti yhteen luonnontieteelliseksi keskusmuseoksi. Keskusmuseo aloitti toimintansa elokuun alussa 1989. Näin maahamme oli syntynyt ensimmäinen valtakunnallinen keskusmuseo.⁶⁹

Opetusministeriö asetti vuonna 1987 Keskustaidemuseotoimikunnan, jonka tehtävänä oli laatia ehdotus kuvataiteen keskusmuseoksi. Ehdotuksen mukaiseen keskusmuseoon kuului Suomen taiteen, (Sinebrychhoffin) ulkomaisen taiteen ja nykytaiteen museot, kuvataiteen keskusarkisto ja hallinto-osasto. Eduskunnan säätäessä lain Valtion taidemuseosta ja antaessaan siihen liittyvän asetuksen, syntyi toinen keskusmuseo, joka aloitti toimintansa syyskuussa 1990. Taidemuseoalan järjestelyihin liittyi vielä nykytaiteen museo Kiasman rakentaminen, museo avattiin yleisölle vuonna 1998.⁷⁰

Kulttuurihistoriallisten museoiden valtakunnallinen keskusmuseo syntyi eduskunnan antaessa helmikuussa 1992 Museovirastosta asetuksen, jossa todettiin, että Suomen kansallismuseo toimii valtakunnallisena kulttuurihistorian museona. Näin museohierarkian

⁶⁸ Vilkuna 2010, 38.

⁶⁹ Vilkuna 2010, 39.

⁷⁰ Vilkuna 2010, 39.

aluetaso sekä valtakunnallinen keskusmuseotaso oli saatu valmiiksi. Vielä oli opetusministeriöllä viimeisteltävänä valtakunnalliset erikoismuseot.⁷¹

4.2 Tallennussuunnitelma

Huolellisella tallennussuunnitelmalla määritellään museon tallennusperiaatteet. Pelastustoimen historiallisten arvojen kohdalla on tärkeää priorisoida, mitä säilytämme ja onko kookkaimmille esineille palokunnassa soveltuvia tiloja. Käytännön työssä on perusteltua ottaa kantaa siihen, mitä ja miten aineistoja kokoelmiin tallennetaan. Tallennussuunnitelman taustalla on perinnetoiminnan huolellinen ajallinen, maantieteellinen ja sisällöllinen rajaus.

Kuinka perustelemme poisto- tai säilytyspäätökset? Usein esimerkiksi juuri ajoneuvot suuren kokonsa vuoksi ja säilytystilojen puutteen vuoksi joissakin palokunnissa ovat ikävä kyllä saaneet kohtalokseen alistua poistettavien joukkoon.

Riittävät päätökset siitä mitä säilytetään, tulisi aloittaa jokaisen pelastuslaitoksen toimesta mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Suuremmille esineille kuten ajoneuvoille on tärkeä tehdä tämänhetkinen kuntoarvio, jossa otetaan huomioon objektin laajempi merkitys paikallisen pelastustoimen historiassa.

Varsinkin ajoneuvojen kohdalla on tärkeää tuoda esiin myös niiden asianmukainen säilyttäminen. Kokoelmien käytettävyys edellyttää myös säilytystilojen ja kokoelmanhallinnan kehittämistä. Kokoelmien säilytystiloissa on tärkeää kiinnittää entistä enemmän huomiota esineiden materiaalin säilyvyyden vaatimuksiin.

Mikäli museoesineessä on havaittavissa tuhoutumisen merkkejä, voidaan sitä hidastaa ennaltaehkäisevällä konservoinnilla. Digitoinnilla taas voidaan vähentää esineen fyysistä käsittelyn tarvetta, kuten valokuvien kohdalla tapahtuu.

4.3 Mitä säilytetään, mitä ei oteta kokoelmiin

Maamme pelastuslaitokset ja sopimuspalokunnat kartuttavat kokoelmiaan joko pienimuotoisesti ja muutamat pelastuslaitokset laajemmassa mittakaavassa.

Yhtenäistä näille molemmille on kuitenkin tavoite säilyttää palokuntakulttuurillista pääomaa, joka luonnollisesti tämän päivän dokumentointivalinnoilla vaikuttaa tulkintoihin palokuntien

⁷¹ Vilkuna 2010, 39.

menneisyydestä ja tulevaisuudesta. Laadukas kokoelmatyö edellyttää jatkossakin syvällistä asiantuntijuutta ja vuorovaikutusta eri museosidosryhmien ja asiakkaiden kanssa. Myös pelastustoimen nykypäivän ilmiöiden tallentaminen, sekä digitaalisen kulttuuriperinnön määrän hallitseminen vaativat museotoimintaa hoitavalta henkilöltä jatkuvasti kykyä oppia ja kehittää osaamistaan kulttuurisesti, sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestäväällä tavalla.⁷² Tavoitetila johon pyrittäisiin, olisikin valtakunnallisesta näkökulmasta katsottuna sellainen, jossa kokoelmatyötä kehitettäisiin valtakunnallisesti yhteistyössä eri pelastustoimen museotyötä tekevien henkilöiden ja maakuntamuseoiden kanssa. Kontaktit olisivat vuorovaikutteisia, säännöllisiä ja toisiaan tukevia.

Kukaan ei kiellä pelastustoimen perinnetoiminnan yhteistyön kehittämistä jo nyt maakuntamuseoiden kanssa, joiden rooliin kuuluu maakuntansa alueella tapahtuva yhteistyö eri museoiden kanssa.

Tämäntyyppiset yhteistyökuviot luovat kestäviä toimintamalleja kokoelmien laadukkaaseen säilyttämiseen ja hallintaan. Ne luovat myös keskenään hyvin toimivan organisaation jossa historialliset arvot tulevat tarkasteluun useasta eri näkökulmasta. Tämäntyyppinen yhteisvastuu olisikin hyväksi perinteiden säilyttämisen näkökulmasta.

Yhteiset ja yleiset museologiset pelisäännöt ja toimintaohjeet on tärkeää saada jokaiselle pelastuslaitokselle. Ohjelma sisältäisi menettelyohjeet kokoelmatyötä tekeväille museo- ja perinneasioista vastaavalle henkilölle. Ohjeet sisältäisivät kokoelmien hoitoon, säilytykseen, esilläpitoon ja merkitysanalyysimenetelmään sisältyviä asioita. Ohjeessa mainittaisiin yleisellä tasolla myös kokoelmien poistoihin liittyviä hyviä käytänteitä. Palomuseoissa olisi hyvä olla omat poistomenetelmät, jotka tulisi määritellä museon kokoelmasuunnitelmassa.

Pelisäännöissä olisi hyvä myös korostaa, ettei museotiloja käytetä muuhun kuin museotoiminnan kannalta hyväksyttävissä oleviin tarkoituksiin (esineturvallisuus).

Palokuntien laajentunut tehtäväkenttä on tuonut perinnekoelmiin monipuolista sisältöä ja kokoelmien hoitoon lisähaasteita. Perinnetoiminnan myötä lisääntyy jonkun verran myös arkisto- ja muu paperimateriaali (nykyään myös sähköinen). Toiminnasta sinänsä syntyy myös museotoimeen liittyviä asiakirjoja, jotka on hyvä ryhmitellä omiksi kokonaisuuksiksi. Näistä voidaan mainita esineluettelot, kuntoarviot, merkitysanalyysilausekset jne.

⁷² Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017, 24.

4.4 Museotoiminnan turvallisuus

Perinne- ja palomuseotoiminnan päätavoitteena on tallentaa ja siirtää tulevaisuuteen palokuntien kulttuuriperinnöstä kertovaa aineellista ja aineetonta perintöä. Museoiden turvallisuuden takaajina ovat riittävän vakava suhtautuminen ja vastuunotto palokuntien museoesinekokoelmista, kokoelmien esittely- ja säilytystiloista, työntekijöistä ja asiakkaista⁷³. Poiketen maamme muista museoista ovat palotoimen osalta kookkaimpien museoiden sijaintivalinnat olleet onneksi sellaiset, että ne ovat saaneet maamme palomuseoissa rakennusteknisesti riittävän turvalliset tilat. Museotilat ovat nykyaikaisia ja turvallisuusnäkökohdat on otettu riittävän hyvin huomioon. Esimerkkinä voidaan ottaa suurimmat palomuseot Helsingissä, Tampereella, Turussa, Porissa, Hämeenlinnassa ja Kuopiossa. Näissä palomuseot on sijoitettu paloasematiloihin, joiden rakenteellinen paloturvallisuus on säännösten mukaista tasoa.

Museoissa onkin erityisen tärkeää, että erilaisten riskien pienentämiseen paneudutaan huolella.⁷⁴

Museon sijainnilla ja sen ympäristöllä on tärkeä vaikuttavuus murto- ja ilkivaltariskeihin. Paloasemilla sijaitsevan museon riskit ovat erilaisia kuin museon, joka on kaukana, erillään muusta asutuksesta. Museotilat ja erilliset rakennukset tulee varustaa normaalin suojauksen (lukot, turvalasit ym.) lisäksi riittävällä rikosilmoitinjärjestelmällä. Erityisesti ulkoalueilla tulee olla riittävä ulkovalaistus, jota ohjataan hämäräkytkimillä ja/tai liikeilmaisimilla. Museoissa ja sen läheisyydessä käytetyt työkalut on aina hyvä töiden päätyttyä siirtää lukittuihin tiloihin. Näin ne eivät ole missään tilanteessa ulkopuolisten saatavilla ja helpota murtautumista.⁷⁵

Laadukkaatkaan valvontajärjestelmät eivät kokonaan korvaa ihmistä, vaan toimivat aina valvonnan apuvälineenä ja oikeudellisen todistusarvon lisääjänä. Mikäli perinnetoimintaa, näyttelyitä ja varastotiloja on sijoitettu maaseutujen pienemmille paloasemille, ehkäistään parhaiten ilkivaltaa ja varkauksia, jos alueella näköyhteydellä asuu joku vastuuhenkilö tai palokunnan jäsen jolle jouhevasti voisi valvontavastuun antaa. Mikäli ulkokuori ei toimi minkäänlaisena esteenä tai hidasteena, ei hyvästäkään murtosuojauksesta ole hyötyä.

⁷³ Mattila, Kaukonen & Salmela 2006, 138.

⁷⁴ Mattila, Kaukonen & Salmela 2006, 139.

⁷⁵ Mattila, Kaukonen & Salmela 2006, 144.

Tällöin se vain kertoo, mitä on tapahtunut. Rikoksen tekijä on ehtinyt poistua paikalta ennen poliisien tuloa.⁷⁶

Museoiden sisätilojen valvonnassa on syytä käyttää tallentavaa kameravalvontaa. Tämä on hyvä apu, kun pitää jälkikäteen itse muistella, onko jokin esine kadonnut ja vielä kun tulee tarve näyttää viranomaiselle, mikä esine on kadonnut ja mistä paikasta. Esineturvallisuuden kannalta parhainta on, että kameravalvonta on jatkuvaa.⁷⁷

Esine- ja tilaturvallisuuden kannalta pelastuslaitosten museoissa on huomioitava nk. aseman sisäiset kulkuoikeudet. Niitä ei tulisi missään tilanteessa jakaa pelkän arvoaseman tai aikaisemmin totutun puhtaan asematiloissa liittyvän vapaamman liikkumistarpeen perusteella vaan ensisijaisesti museossa työskentelevien vastuuhenkilöiden hallinnoimina. Ulkopuolisten pääsyä museotiloihin sen aukioloaikojen ulkopuolella olisi ehdottomasti vältettävä. Jos siihen kuitenkin on perusteltu tarve esimerkiksi kesällä satunnaisesti ikkunoiden pesijöillä, on museolla käynnin isännöinti ja valvonta hoidettava pääsääntöisesti museohenkilökunnan toimesta. Tällöin vastuu ja vakuutuskysymykset ovat selkeät ja helpommin hallittavissa. Erilaiset muut pelastusasemien vieraanvaraisuudet, mikäli ovat museon naapureina, kuten kerhotilat, pubit, ja vierashuonejärjestelyt tuovat kaikesta hyväätahtoisuudesta huolimatta lisähaasteita museon esine- ja tilaturvallisuuteen.

4.5 Paloasemarakennusten suojelu

Rakennussuojelulaki (60/1985) on laki, jolla suojellaan kulttuurikehykseen tai historiaan liittyviä rakennuksia, rakenteita, rakennusryhmiä ja rakennettuja alueita. Asemakaava-alueilla rakennusten suojelusta huolehditaan ensi sijassa kaavoituksen keinoin ja siitä säädetään maankäyttö- ja rakennuslaissa (132/1999) ja vasta toissijaisesti rakennussuojelulain avulla.

Esitykset rakennusten suojelemiseksi tehdään alueelliselle ympäristökeskukselle. Rekisteröity yhdistys, joka ylläpitää museota, voi tehdä esityksen rakennuksen suojelemisesta, jos se toimii rakennuksen sijaintipaikkakunnalla. Myös rakennusten omistaja, valtion viranomainen tai kunta, jonka alueella rakennus sijaitsee, voi tehdä suojeluesityksen. Suojelupäätöksen vahvistaa ympäristöministeriö. Päätökseen sisältyvät rakennuksen tai alueen suojelun edellyttämät suojelumääräykset ja suojelukohteen raja-alue. Kun rakennus on

⁷⁶ Mattila, Kaukonen & Salmela 2006, 145.

⁷⁷ Mattila, Kaukonen & Salmela 2006, 149–151.

suojeltu, Museoviraston tehtävänä on ohjein ja neuvoin tukea omistajaa arvokkaan kohteen vaalimisessa. Suojelua valvoo ympäristökeskus ja Museovirasto yhdessä kuntien ja viranomaisten kanssa.

Hyvinä esimerkkeinä paloasemien suojelusta ovat Helsingin, Pietarsaaren, Tamperereen ja Turun vanhat, mutta edelleen operatiivisessa käytössä olevat asemat. Näiden lisäksi suojelupäätös on tehty Savonlinnan puurakenteisesta Laitaatsillan paloasemasta, Kaukaan tehtaan paloasemasta, Oulun entisestä paloasemasta, sekä Lahden vanhasta paloasemasta. Vapaaehtoisten palokuntien omat talot ovat myös tärkeä lukunsa maamme palokuntarakennusten monipuolisessa historiassa.

Näistä on syytä mainita muutamia: Hämeenlinnan VPK:n talo, Porvoon VPK, Salon VPK, Turun VPK, Porin VPK:n vanha rakennus ja Kemijärven VPK:n talot. Yhteisenä piirteenä on melkein kaikissa rakennuksen suojelu kaavalla ja erityisesti päivittäisen palokuntakäytön jatkuminen.

4.6 Perinteistä huolehtiva henkilökunta

Pääsääntöisesti perinnetoimintaa on palokunnissa harjoitettu vapaaehtoispainotteisesti yksilötasolla usein jopa pelkän hyvän tahdon voimalla muun työn ohessa. Usein toiminnan taustalla on ollut joitakin aktiivisia tekijöitä, esimerkiksi yksittäisiä toimijoita tai joitakin palokuntien veteraaneja. Palokuntien perinteitä on vaalittu ajan saatossa myös palopäällystön aloitteesta lähtökohtana yleisen turvallisuustietouden jakaminen suuren yleisön suuntaan.

On kuitenkin myönteistä huomata, että myös pelastustoimen piiristä eri puolilta maamme löytyy vielä henkilöitä, joilla on kyky nähdä ja tehdä nopeitakin päätöksiä, joilla on merkitystä siihen, että historiallisia arvoja saadaan säilymään. Tämän päivän valinnat vaikuttavat tulkintoihin menneisyydestä ja tulevaisuudesta. Laadukas perinnetoiminta edellyttää jatkossakin syvällistä asiantuntijuutta ja sen jakamista. Koska palomuseot eivät yksin pienillä henkilöresursseillaan voi yksin vastata koko pelastustoimen monimuotoisesta kulttuurin tuntemisesta, on tärkeää käyttää asiantuntijoita osaksi museotoiminnan ja esinedokumentoinnin prosesseja, joissa määritellään, mikä on pelastuslaitoksen omaa merkityksellistä kulttuuriperintöä ja mitä niistä säilytetään jälkipolville.⁷⁸

⁷⁸ Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017, 23.

Perinnetoiminnan hoidon ja jatkuvuuden kannalta suosittelen suuresti, että selkeästi nimettäisiin henkilö, joka vastaa pelastuslaitoksilla palomuseon tai perinnetilan hoitoon liittyvistä päivittäisistä tehtävistä. Suurimmissa pelastuslaitoksissa missä on palomuseoita, tulisi harkita yhden päätoimisen museonhoitajan palkkausta tai vahvistaa koulutuksella perinneasioita ja museota hoitavan henkilön pätevyyttä ja osaamista pelastustoimen museotyön arjessa. Museologian perusopinnot ja jatko-opinnot antavat hyviä valmiuksia museotyön monipuoliseen ja vastuulliseen tehtäväkenttään. Se toimii vankkana yleistietopohjana esimerkiksi muutoin aikaisemmin saadun pelastustoimen asiantuntijuuden lisäksi.

Museotoiminnan hoidon jatkuvuuden ja sujuvuuden kannalta on suositeltavaa, että museolle laaditaan sen toimintaa ohjaavat säännöt, joista käy ilmi, mitkä ovat pelastuslaitoksen tai sopimuspalokunnan sisällä kenenkin velvollisuudet ja vastuut museon tai perinnehuoneen suhteen. Näihin sääntöihin on hyvä myös kirjata tallennuksen painopisteet: minkälaista esineistöä kukin palomuseo tai palokunnan perinnetoimijat keräävät ja ottavat vastaan sekä niihin sisältyvät museologiset yleisperiaatteet ja työmenetelmät.

Eryityisesti tulisi kiinnittää huomiota siihen, ettei museon tiloja käytetä muuhun kuin museotoiminnan kannalta hyväksyttävissä oleviin tarkoituksiin. Museoissa noudatetut käytännöt on hyvä koota myös erilliseen sisäiseen vierailuohjeeseen, mikä auttaa kaikkia ymmärtämään museotoiminnan erityisroolin palokunnan tiloissa. Suurimmissa pelastuslaitoksissa on jo nyt erikseen em. ohjeet, joissa on määritelty kuka tuo yleisöä museo- tai perinnehuonetiloihin ja minkälaisin ehdoin ja aikatauluin. Kysymys on esineturvallisuudesta, johon myös pelastustoimen museoissa on syytä kiinnittää erityistä huomiota.

4.7 Perinnetoiminnan vastuunjako

Päätoimiset työntekijät

Ne pelastuslaitokset, joilla tällä hetkellä on valmiit perusnäyttelyt, voisivat ensimmäisinä Helsingin tavoin avata ne suurelle yleisölle siten, että niillä on säännöllinen aukioloaika ja päätoiminen vastuhenkilö. Mikäli nk. suuri yleisö löytää museon ja kävijämäärät alkavat kasvamaan ja sen seurauksena palomuseot alkavat löytämään näkyvästi oman paikkansa

maakuntiemme kulttuuritarjonnassa, olisi museon ylläpito ja asiakaspalvelu järkevää siihen erikseen perehdytetyllä päätoimisella henkilöllä.

Sivutoimiset tai projektityöntekijät

Museoajoneuvojen projektiluonteiset työt, joita ei tilan tai erikoistyökalujen puutteen vuoksi tehdä itse, joudutaan teettämään ulkopuolisella taholla laadukkaan lopputuloksen saamiseksi.

Esimerkkinä on Mobilia auto- ja tiemuseo, jossa palveluihin kuuluu ajoneuvojen entisöintityöt. Kustannusten suuruusluokka riippuu paljolti siitä mitä ajoneuvolle halutaan tehdä.

4.8 Tulevaisuuden tallennusvastuut

Valtakunnallinen kokoelmien hoitovastuu

Perinteiden säilymisen kannalta oli toivottavaa, että pelastuslaitokset huolehtisivat alueittain oman alueensa perinnetoiminnasta. Historiallisen aineiston säilyttäminen jälkipolville palokuntatasolla on usein pienestä kiinni. Pelastustoimen arjessa eletään usein siinä hetkessä, mutta kaluston ja historian säilymiseen liittyvien päätösten pitäisi ulottua kauas tulevaisuuteen. Henkilöstön sisäsyntyinen kiinnostus ja vahva motivaatio pelastustoimen historian säilyttämiseen jälkipolville on se avain, jolla perinteet säilyvät pitkälle tulevaisuuteen.

4.9 Pelastusalan kuva-, filmi- ja videodokumentaatio

Kuvatallenteiden hyvälaatuinen digitointi kuuluu nykyään olennaisena osana säilyttämisstrategiaan ja on edellytys aineiston joustavalle ja tehokkaalle käytölle museoarjessa. Asiakkaat ja pelastustoimi itsessään käyttävät tänä päivänä lähes yksinomaan digitoitua aineistoa.

Digitoinnin avulla vähenee tarve käsitellä alkuperäisiä kuvia, tämä vähentää arkistojen selaamista. Filmidokumentaatioon sisältyy muun muassa alan tapahtumien ajoittaminen sekä ihmisten ja paikkojen tunnistaminen sekä päätökset, missä alkuperäinen filmimateriaali olisi parhainta säilyttää (KAVI). Helsingin palomuseossa on lähes 80 erityyppistä filmiä, jotka on jo digitoitu.

Monet museot maassamme ovat alkaneet panostamaan kokoelmiensa digitointiin ja sisältötuotannon edellytysten luomiseen. Digitointityöt tarvitsevat kuitenkin aina omat erityisresurssit.

Usein onkin niin, että päivittäiset museotehtävät ja niistä suoriutuminen vievät monessa museossa kaiken energian ja ajan sekä muutoinkin vähäiset henkilöresurssit.⁷⁹

Jokainen museo tarvitsee kuva-arkistonsa omaan teemaansa liittyen. Museoiden arkistojen hoitoon on kuvien dokumentointi kuulunut jo vuosikymmeniä. Pelastustoimen sisällä se on melko uusi asia. Maamme suurimmat pelastuslaitokset ovat kuitenkin kuvaamalla dokumentoineet melko kattavin ottein omaa toimintaansa, joskin se on ollut eri asteista eri aikana ja joillakin laitoksilla yksittäisen aktiivisuuden varassa.

Pelastuslaitokset voivat tarvittaessa myös palkata erikseen määräaikaiseen työsuhteeseen erilliset kuvankäsittelijät ja tallennusassistentit. Vaihtoehtoisesti laitokset teettävät kuviensa digitointityöt niihin töihin erikoistuneiden suurempien museoiden kuvapalveluja käyttäen, mikäli heillä tähän palveluun on itsellään antaa resursseja.

Parhaimman lopputuloksen saa, kun vedokset, diat ym. kuvataan uudelleen digitaalikameralla ja käsitellään laadukkaan lopputuloksen saamiseksi. Käsitelyssä kuvan värit ja naarmut korjataan ja kuva viimeistellään alkuperäiseen loistonsa.

Pelastuslaitosten arkistot, joissa tässä yhteydessä käytän esimerkkinä Helsingin pelastuslaitoksen kuvadokumentaatiota, kätkevät suojiinsa yllättävän suuren valokuva-artereen: 1920-luvulta alkaen on kertynyt kymmenien tuhansien kuvien kokoelma.

Kuviin on tallennettu esimerkiksi henkilöstöä ja kalustoa, mutta kamera on kulkenut mukana myös päivittäisissä operatiivisissa tehtävissä. Tähän asti kuvien käyttäminen on ollut vaivalloista: kun on tarvittu valokuva jostakin yksittäisestä tapauksesta tai henkilöstä, sopivaa valokuvaa on jouduttu etsimään tuhansien vanhojen negatiivien, vedosten ja diojen joukosta.

Sen jälkeen kuva on viety valmistettavaksi valokuvausliikkeeseen. Tällainen prosessi on vaivalloinen ja vie paljon aikaa ja rahaa. Nykyisin asiakkaat ovat tottuneet nopeaan palveluun. Lisäksi vanhat kuvat pölyttyvät ja jopa tuhoutuvat vähitellen. Helsingin pelastuslaitoksella onkin päädytty siihen, että kuvakokoelma digitoidaan.

⁷⁹ Heinonen & Lahti 2001, esipuhe.

Näin vanhat kuvat pelastuvat ja niitä voidaan käyttää helpommin. Projekti ei ole ihan pieni: kuvia on arvioitu olevan noin 40 000, eikä tasokas digitointi ole kovin nopeaa työtä.

Tuhansien kuvien digitointi on vuosien työ, joten aluksi digitoitavaksi pääsevät vanhimmat ja historiallisesti arvokkaimmat aineistot. Ennen kuin digitointia päästiin aloittamaan, oli kuitenkin otettava selvälle, miten ja missä digitointi kannattaisi toteuttaa. Tähän saatiin asiantuntija-apua Helsingin kaupunginmuseolta, joka tarjosi sekä opastusta että työtilat digitoinnin aloittamiseen. Kaupunginmuseon avustuksella digitointi saatiin alkuun vuoden 2015 lokakuun alkupuolella. Joulukuun alussa digitointi siirtyi palomuseolle.

Mitä digitointiprosessissa sitten käytännössä tapahtuu? Moni on kokeillut kotona omien vanhojen valokuvien digitointia tavallisella tasokannerilla. Jos kuvista halutaan kuitenkin suurikokoisia ja tarkkoja, moderneihin painotuotteisiin soveltuvia kuvia, asia ei olekaan ihan yksinkertainen. Parhaimmat mahdolliset digitoituvat kuvat saadaan kuvaamalla korkeatasoisella järjestelmäkameralla, johon on liitetty tasokuvaukseen soveltuva laadukas kiinteäpolttovälinen makro-objektiivi. Digitointia varten tarvitaan kuvauspiste, johon kuuluvat kameran lisäksi tukevalle pöydälle asetettava huojumaton kuvausteline sekä pöydän sivuille ja alle asetettavat salamavalot. Telineeseen liitetty kamera kiinnitetään tietokoneeseen ja digitoitava kuva asetetaan kameran alle. Digitoitava kuva tulee näkyviin tietokoneen näytölle. Sitten vielä tarkennetaan, ja lopuksi otetaan kuva digitoivasta valokuvasta.

Kun alkuperäisestä kuvasta on otettu kuva, se tallennetaan kahdessa eri muodossa. Ensimmäinen tallenne on DNG eli digitaalinen negatiivi, joka tallentaa kaiken mahdollisen tiedon alkuperäisestä kuvasta. Tämä DNG-kuva on museotallenne: sen avulla vanhasta valokuvasta säilyy mahdollisimman tarkka kopio, vaikka alkuperäinen kuva joskus tuhoutuisikin. Toinen tallenne on TIFF-muotoinen kuva. Tämä TIFF-kuva on tarkoitettu käyttöön: sitä voidaan jo sellaisenaan käyttää esimerkiksi kirjan kuvituksena. Ennen tallentamista TIFF-kuvasta poistetaan kuvankäsittelyohjelmalla esimerkiksi pöly ja roskat, joita originaaliin on kertynyt vuosien mittaan.

Kun kuvat on digitoitu, on edessä kuitenkin vielä yksi asia: ne täytyy tallentaa tietokantaan, josta ne on helppo ja nopea löytää aina tarpeen vaatiessa. Jos tuhansia kuvia säilyttää tietokoneella tavallisissa tiedostokansioissa, oikeiden kuvien löytäminen kuhunkin tarkoitukseen on hankalaa ja aikaa vievää.

Tietokannasta kuvien löytäminen käy helposti: kun kuvia laitetaan tietokantaan, niille annetaan asiasanoja, joiden avulla niitä on helppo etsiä. Jos etsii esimerkiksi kuvia jostakin henkilöistä, voi käyttää hakusanana etsittävän henkilön nimeä. Haun tuloksena löytyvät kaikki kuvat kyseisestä henkilöstä, oli kuva sitten mistä aiheesta tai tilanteesta hyvänsä.

Tulevaisuuden tavoitteena on siis, että laitoksen ja palomuseon kuvat ovat entistä helpommin käytettävissä, eivätkä arvokkaat kuvat tuhoudu. Vaikka edessä on paljon työtä, arvokkaiden kuvien pelastaminen ja käyttöön saaminen on kuitenkin kaiken vaivan arvoista.⁸⁰

Kuvadokumentaation vaikuttavuus ja hyödynnettävyys pelastustoimessa on kiistatta todettu tärkeäksi. Helsingin palopäällikkö Rainer Alho perusti kuvausryhmän toiminnan vuonna 1971. Toiminta lähti liikkeelle palomestari Kalevi Laakson aloitteesta. Hän valjasti itsensä lisäksi kuvaustoimintaan palokorpraali Niilo Hyytiäisen. Tulokset esiteltiin päällikölle, joka otti toiminnan myönteisesti vastaan. Siihen kytkettiin mukaan palomestarin autonkuljettajat, joiden tehtäväksi määrättiin operatiivisen toiminnan kuvadokumentointi palo- ja onnettomuuspaikoilla. Se on tuottanut laitokselle runsaan ja monipuolisen kuvatarjonnan erityisesti 1970–1980-luvuilta.

Kuvausryhmän työlle annettiin varaukseton tuki ja sen tarjoamat hyödyt näkyivät jo ensimmäisten filmirullien valmistumisen myötä. Kuvilla on ollut omalta osaltaan monipuolista todistusvoimaa, jolla on peilattu palomiestyön haasteellisuutta käytännössä. Hyöty palomiesten koulutuksessa ja laitoksen toimintojen historiallisessa dokumentaatiossa on suuri. Lisäksi kuvia on lainattu pyydetessä myös rikospoliisin tutkimuksia varten ja niiden tarkoitus on ollut omalta osaltaan edistää rikosten selvittämistä. Kun kuvia katselee vuosikymmeniä kuvien ottamisen jälkeen, voi huomata niiden todistusvoiman kasvaneen ajan myötä.

Pelastustoimen kuvadokumentaatio omassa viitekehyksessään tarjoaa aluksi vain näkökulman, mutta valokuviin usein tallentuu muutakin kuin tulipalojen ja onnettomuuksien seuraukset. Niiden kautta saadaan arvokasta tietoa esimerkiksi kaupunkilaisten arkielämästä. Pelastustoimen ottamat kuvat tarjoavat useita eri mahdollisuuksia tutkia vaikkapa kaupunkilaisten asukkaiden historian eri vivahteita. Kuvallisena lähdemateriaalina ne sisältävät paljon sellaista tietoa, jota ei löydy kirjallisista dokumenteista.

⁸⁰ Karjalainen 2015, 14.

Kuvausryhmä on omalla työllään jättänyt jälkipolville huikean mielenkiintoisen perinnön, josta voimme olla kiitollisia. Kuvausryhmän ottamat kuvat herättävät suuressa yleisössä suurta kiinnostusta ja uteliaisuutta. Tuttu katu näyttää yhtäkkiä aivan erilaiselta, kun saamme tietää, että siellä on tapahtunut ullakkopalo tai jokin laajamittaisempi onnettomuus vuosikymmeniä sitten. Usein kuvat ja niihin liittyvät tapahtumat kertovat kuitenkin sen, että moni niistä säilyy harvinaisen samankaltaisena vuosikymmenestä toiseen.

Valokuvien kautta helsinkiläisten kotien arkinen todellisuus paljastuu usein karulla tavalla ja paljastaa kuvauskohteen todellista elämän kulkua. Tahallaan sytytetyt tulipalot ja itsemurhat eivät ole pelkästään oman aikamme ilmiö, vaan niitä on ollut kaupunkielämässä kautta aikojen. Pelastustoimen historian dokumentointi kuvaamalla on tänä päivänäkin erittäin tärkeä osa tulevaisuuden historiallista dokumentointia, kunhan sen toimintavalmius on arjen operatiivisessa toiminnassa hyvin organisoitu. Voisiko ajatella niin että nykyisyyden dokumentointi on myöhemmin tarkasteltuna lähihistoriallista ”arkeologiaa”.⁸¹

Paloalan julkaisujen säilyminen

Paloalan perinteiden säilyttämisessä on tärkeää ottaa myös alan lehtihistorian osuus huomioon. Pohjoismaiden ensimmäinen paloalan lehti, Brandluren-Palotorvi, aloitti maassamme ilmestymisensä 28.2.1898.

Alan lehdet ovat olleet vahvana ja ajankohtaisena kentän äänenä tähän päivään saakka ja toiminta jatkuu monipuolisina ja kantaa ottavina juttuina ajankohtaisten kysymysten ja tapahtumien ympärillä.

Pelastustoimen historialliseen materiaaliin kuuluvat olennaisena osana alan julkaisut. Niitä tukevat oleellisina lähdeaineistoina kunnalliset kalenterit, joissa on tärkeää tietoa myös pelastustoimen vuosittaisista päätöksistä ja hankinnoista. Pienenä vinkkinä, että monet palokunnat pitivät takavuosina kirjastojaan ja lukusalejaan lähes yhtä tärkeinä kuin itse sammutus- ja pelastustoimintaansa.⁸²

Erilaisten kokoelmatilojen, perinnehuoneiden ja palomuseoiden, ja museopaloautojen entisöinnin lisäksi näkyvimpiä historian vaalimiseen liittyviä aikaansaannoksia ovat olleet myös palokuntien merkkipäivänään julkaisemat historiikit. Usein historiikit on annettu ulkopuolisen kirjoittajan, historioitsijan tai toimittajan koottaviksi. On kuitenkin tärkeää

⁸¹ Harju & Savia 2007, esipuhe, 15.

⁸² Katajamäki 2000, 5–6.

ottaa huomioon palokuntien oman toiminnan dokumentointi. Historiankirjoitus tarvitsee aina lähdeaineistonsa. Tämän kaiken aineiston keräämisessä ja säilyttämisessä on palokuntien ja yksittäisten palokuntalaisten aktiivisuus tärkeää.

4.10 Kokoelmat

Palomuseoiden ja perinnehuoneiden kokoelmat kuten hyvänä esimerkkinä Kymenlaakson pelastuslaitoksella Kotkassa, luovat näkyvän linkin palokuntien tapahtumarikkaaseen menneisyyteen. Pelastustoimen kokoelmilla on merkitystä erityisesti paikallisesti, mutta ne ovat aina myös osa laajempaa yhteistä kansallista palokuntakulttuuriperintöämme. Erilaiset kokoelmat ja niihin liittyvät tarinat kertovat palokuntien paikallisesta menneisyydestä ja samalla toimivat luonnollisena inspiraation- ja tiedonlähteenä paikallisten tahojen elämässä nyt sekä tulevaisuudessa. Palokaluston tekninen kehitys on perinnekaluston säilytyksen myötä todennettavissa ja vertailtavissa nykyajan kaluston teknisiin ja taktisiin vaatimuksiin. Tämä tulee erityisesti esille, kun palokunnissa tehdään ajoneuvokaluston säilytys- tai poistopäätöksiä.

Kokoelmien kehittäminen

Kokoelmakehittämisen käsitteellä korostetaan ajatusta, että museokokoelmat ovat enemmän väline kuin lopputulos. Pelastuslaitosten kokoelmaprosessiin on helppo istuttaa tallennusten ja poistojen keinot. Merkitysanalyysi sopii hyvin pelastuslaitosten kokoelmien ja kokoelmakehittämisen keinoksi. Pelastustoimella on runsaasti eri objekteja, joiden potentiaali ja käyttöarvo korostuvat kokoelmien hoidossa.

4.11 Ensihoidon historian tallennus

Palokuntien ja sittemmin pelastuslaitosten rooli sairaankuljetuksen ja siihen sisältyvän ensihoidon ja ensivasteen kehittämisessä on tärkeä. Toiminta ammattipalokunnissa alkoi Turussa 1901 ja Helsingissä 1905. Vanhan sairaankuljetusesineistön säilyttäminen on palokunnittain hyvin epätasaista ja joissakin sitä ei ole säilytetty juuri lainkaan. Tämän vuoksi onkin erityisen tärkeää, että sen säilyttämiseen kiinnitettäisiin pelastuslaitoksilla riittävää huomiota. SOTE-uudistuksen edetessä ensihoidon rooli pelastustoimessa korostuu entistä vahvemmin. Ensihoidon historiaan liittyvän aineiston säilymisen turvaaminen on myös yksi merkittävä osa-alue pelastustoimen perinteiden säilyttämistyössä.

Elvytyksellä ja ensihoidolla on vuosisataiset perinteet. Teollistuminen ja liikenteen lisääntyminen autoistumisen myötä loivat maamme kaupungeissa tarpeen pysyvien ja järjestäytyneiden ensihoitopalvelujen luomiseen.⁸³

Helsingin näkökulmasta katsottuna jo vuonna 1905 sairaankuljetuksen toiminnan perustamiseen tähtäävissä valmisteluissa todettiin tarvittavan kahdenlaista sairaankuljetustoimintaa: tapaturmapotilaiden kiireellisiä kuljetuksia ja potilaiden kiireettömiä siirtokuljetuksia. Laitoksen sairaankuljetustoiminnan kehittämisen näkyminen myös sen historiallisissa objekteissa on tärkeää, eli valtakunnallisesti ajatellen, miten ja kenen toimesta sairaankuljetusta on kehitetty tässä maassa eri aikoina ja minkälaisella kalustolla. Palomiesten suorittama sairaankuljetustyö ja sen kehitys ansaitsevat sairaankuljetus- ja hoitovälineistön osalta tasalaatuisen esinedokumentaation. Maassamme on lääketieteen historiaa tutkittu runsaasti, mutta sairaankuljetustoiminnan historian tutkiminen erityisesti pelastustoimen järjestämänä on jäänyt melko vähäiseksi. Näin ollen se on jäänyt hieman eräänlaiseksi väliinputoajaksi, jota yleensä on vain sivuttu muita aiheita käsittelevissä tutkimuksissa. Ensihoito maassamme on iältään kohtuullisen nuorta, minkä vuoksi sen historiaa on tutkittu ja tallennettu melko vähän.⁸⁴

Antti Järvinen on kirjassaan *Hoitaja vai kuljettaja? Suomalaisen sairaankuljetuksen ja ensihoidon historia* (1998) erittäin ansiokkaasti esittänyt sekä elvytyksen että ensihoidon, kenttälääkinnän ja sairaankuljetuksen historiaa ja kehitystä maassamme.⁸⁵

Samu Nyström (2005) toteaa kirjassaan, että Helsingin sairaankuljetustoiminta kasvoi ensimmäisen satavuotiskauden aikana vaatimattomasta sivutoimesta korkealaatuiseksi ensihoitojärjestelmäksi. Aloite sairaankuljetustoiminnan järjestämisestä nousi esiin kaupungin lääkärikunnasta, jonka esityksen pohjalta kaupungin terveydenhoitolautakunta aloitti kunnallisen sairaankuljetuksen suunnittelun.⁸⁶ Sairaankuljetusta hoitaneiden palomiesten työn muuttuminen, toiminnassa käytetty kalusto ja sen kehitys on jo vuodesta 1905 ollut merkittävä osa ammattipalokunnan arkea. Samalla tällä kaikella on ollut merkittävä rooli kaupunkilaisten turvallisuuden tunteen lisääjänä.

⁸³ Murtomaa 2010, takakansi.

⁸⁴ Nyström 2005, 6–10.

⁸⁵ Murtomaa 2010, 19.

⁸⁶ Nyström 2005, 183.

4.12 Mahdolliset päällekkäisyydet tallennusvastuissa

Mitä muut museot tai palokunnat ovat jo ehtineet säilyttää? Maamme pelastuslaitokset ja sopimuspalokunnat voisivat soveltaa nykyisen museoiden TAKO-käytännön mukaista toimintatapaa, jolla selkeytettäisiin palokuntien perinnekaluston tallentamisvastuut ja painopistealueet eri palokuntien välillä. Jokaisen ei tarvitse säilyttää kaikkea, sillä pelastusasemien tilojen arjessa tulee usein tilaresurssien riittämättömyys.

4.13 Merkitysanalyysimenetelmän käytöstä vakiintunut toimintamalli palomuseoille ja palokuntien pysyville näyttelyille

Merkitysanalyysimenetelmällä tarkoitan perinnekaluston dokumentoinnin työkalua, jolla tulisi toteuttaa käytännössä palomuseoiden kokoelmapoliittista ohjelmaa. Tähän pakettiin voivat palokunnat liittää muitakin tarvittavia elementtejä.

Suomalainen merkitysanalyysimenetelmä on tehty Museoviraston rahoittamassa hankkeessa MERKITYKSELLISET MUSEOKOKOELMAT – Museo-objektien ja -kokoelmien merkitysanalyysimenetelmän kehittäminen, joka toteutettiin vuonna 2004.⁸⁷

Museoesineisiin eli (objekteihin) ja -kokoelmiin sisältyy paljon tulkinnallista potentiaalia ja merkityksiä, jotka eivät helposti avaudu perinteisen dokumentointi- ja luettelointitiedon kautta.

Merkitysanalyysin tehtävänä on täydentää kokoelmanhallinnan muita keskeisiä luettelointitietoa tuottavia prosesseja ja työkaluja, dokumentointia ja arvoluokitusta.

Merkitysanalyysin avulla palomuseot ja perinnetilat voivat tuoda paremmin ja syvällisemmin esiin objekteihin ja kokoelmiin liittyviä, koko pelastustointa koskettavia merkityksiä, arvoja ja näkökulmia, moniarvoista kulttuuriperintötietoa. Prosessin laadukas toteuttaminen edellyttää esineen tai kokoelman museoarvon määrittämistä ja sopivia kriteerejä. Työn tekemiseen pelastuslaitoksissa olisi toivottavaa, että se siihen saisi henkilön, joka tekee siitä jouhevan, toimivan ja mahdollisimman ammattimaisella otteella tapahtuvan kokoelmienhallintaprosessin. Merkitysanalyysin avulla voidaan dokumentoida hyvinkin tarkasti suomalaisen palomiestyön työnkuvaa ja toimintaympäristön muuttumista.

Merkitysanalyysi on yhteisöllinen menetelmä. Sillä tuotetaan tietoa analyysikohteeseen liittyville tai siitä kiinnostuneille toimijoille ja sidosryhmille, mutta menetelmän käyttö

⁸⁷ Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015, 5.

edellyttää yhteisöllisyyttä. Erityisen tärkeää on osallistaa toimijoita ja sidosryhmiä kohteen merkityksellistämiseen.⁸⁸

Merkitysanalyysi on tutkimuksellinen ja tulkinnallinen menetelmä. Analysointi edellyttää tutkimuksellista otetta ja sen lopputulos on aina analyysin tekijän tai tekijöiden tulkinta.

Pelastuslaitokset voivat omatoimisesti etsiä analysointikohteensa alaansa liittyvistä materiaaleista, tapahtumiin liittyvistä dokumenttitiedoista tai hiljaisen tiedon mielenkiintoisesta maailmasta ym. Museoesine ei ole vain fyysinen kappale, vaan valittu tiedon, merkitysten ja aineellisen tai aineettoman palokuntakulttuurin ilmauksen muodostama kokonaisuus. Museo-objektilla on sekä fyysinen että kulttuurinen elinkaarensa.

Liitteessä 4 käyn läpi joitakin museotoiminnan keskeisiä käsitteitä käytännön näkökulmasta. Myös museologian erityissanastoa on tässä yhteydessä tärkeitä hieman avata.

Tämä ei pyri olemaan kattava sanasto vaan esittelee lyhyesti joitakin keskeisimpiä museologian kenties selitystä kaipaavia termejä. Näillä termivalinnoilla haluan antaa perinnetyöskentelyyn arjen tukipilareita ja painottaa nimenomaan niitä osa-alueita, joita pelastustoimen perinteiden hoidon arjessa tarvitaan.

4.14 Museoiden valtakunnallinen tallennustyön jako (TAKO)

TAKO-työskentelyn keskeinen tavoite on valtakunnallinen tallennustyönjako, joka auttaa eri museoita suuntaamaan kartuntaansa ja keskittämään resursseja omaan ydintehtäväänsä. Tallennustyön jakomalli jakaantuu seitsemään aihealueeseen, joista jokainen aihealue koostuu yksittäisten museoiden valitsemista tallennustehtävistä. Pelastustoimen museoille potentiaalisia tallennusteemoja ovat luonnollisesti pelastustoimi ja ensihoitoon liittyvien aiheiden tallennus.

Tällä hetkellä pelastustoimi on museoalalla TAKO-työnjaon musta aukko, jota ei vielä toistaiseksi ole mikään museo itsellensä ottanut. Tästä johtuen Helsingin palomuseo liittyy TAKO-tallennustyönjakomalliin vuoden 2017 kuluessa.⁸⁹

Tallennustoiminta ja sen koordinointi ovat museoiden keskeisimpiä haasteita. Tämän vuoksi maamme eri palomuseot voisivat ottaa oman alueellisen roolinsa myös TAKO-tallennustyönjaosta.⁹⁰

⁸⁸ Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015, 7.

⁸⁹ TAKO-ohjausryhmä 2017, Tallennustyönjako – Mustat aukot.

Tiina Merisaloon (2017) mukaan Helsingin kaupunginmuseo keskittyy omalta osaltaan tallennustyössään tallentamaan kuntaa (Helsinki) työnantajana ja kuntatyöstä jäävää kulttuuriperintöä. Merisaloon arvion mukaan palomuseon kokoelmat Helsingin näkökulmasta alkavat olla melko laajat ja pelastustoimen historian säilyttämistyön jakomalli Kaupunginmuseon ja palomuseon välillä on koettu selkeäksi ja toimivaksi.⁹¹

TAKO-työnjaossa konkreettisena tavoitteena on karsia päällekkäiskartuntaa ja sokkona tallentamista, jossa eri museot tallentavat toisistaan tietämättä tismalleen samaa materiaalia omiin kokoelmiinsa. Pyrkimyksenä on myös kartoittaa niitä yhteiskunnan ja kulttuurin ilmiöitä, joita kukaan ei tällä hetkellä tallenna kokoelmiinsa.⁹²

Tavoitteena tälle kaikelle on laajempi museoiden yleisen tietoisuuden kasvattaminen sekä omista kokoelmistaan että erityisesti muiden museoiden tallennusprofiileista.

Museotoimijoiden keskinäisen tietoisuuden kasvattaminen luova vakaan perustan valtakunnalliselle tallennustyön jaolle ja paremmalle yhteistyölle.⁹³

Pelastustoimen museot voisivat omalta osalta ottaa tallennusvastuita valtakunnallisessa tallennustyönjaossa oman alueellisen jaon mukaisesti vastaten pelastustoimen historiallisten objektien tallennuksesta. TAKO-yhteistyön voisi ulottaa koskemaan maamme pelastustoimen museoita, joissa yhteisvastuullisesti hoidetaan historiallisten esineiden säilyttäminen. Näin saadaan kokoelmapoliittinen ulottuvuus koskemaan myös pelastustoimen esineitä.

Tämä kaikki voisi perustua vapaaehtoiseen yhdentymiseen. Palomuseot voisivat Merisaloon mukaan vastata alueellisesti sovitulla rakenteilla ja vastuumuseoperiaatteella pelastustoimen historiallisten arvojen säilyttämisestä tarvittaessa yhteistyössä alueensa maakuntamuseon kanssa.⁹⁴

Teemu Ahola (2015) avaa valtakunnallisessa tallennustyöjakomallissa erikoismuseoiden perusröoliä, joka pohjautuu niille asetettuihin tallennusvastuisiin⁹⁵. Pelastustoimen museoiden osalta Teemu Aholan näkemys osuu oikeaan: museoiden tallennustehtävät ovat erityisen haasteellisia, sillä tallennettavia teemoja on lukuisia ja niiden osalta on suuri haaste

⁹⁰ TAKO-ohjausryhmä 2017, Tallennustyönjako – Valtakunnallinen tallennustyönjako.

⁹¹ Merisalo 2017, haastattelu.

⁹² Ahola 2015, 1.

⁹³ Ahola 2015, 1.

⁹⁴ Merisalo 2017, haastattelu.

⁹⁵ Ahola 2015, 7.

toteuttaa kautta linjan laadukasta ja mahdollisimman kattavaa tallentamista.⁹⁶ Maamme pelastuslaitokset voisivat keskenään myös tiiviimmällä perinneyhteistyöllä hyödyntää esineiden tallennustehtäviin liittyviä ratkaisuja yli pelastustoimialueiden.

4.15 Kokoelmaobjektien poiston ammattieettiset kysymykset

Ammatillisesti hoidettujen museoiden poistopolitiikan perustana ovat ICOMin museotyön eettiset säännöt. Yleisön täytyy luottaa siihen, että museo vastaa kokoelmistaan ja säilyttää niitä asianmukaisella tavalla. Objekteja, joissa on museon objektinumero, ei saa koskaan esiintyä kaupallisissa tai muissa yhteyksissä museon ulkopuolella (esimerkiksi kaatopaikat).

Museoesineiden poistoista ei saa hyötyä kukaan museon palveluksessa oleva tai hänen lähiomaisensa.

Objektin poistoa voidaan harkita yleensä seuraavista syistä:

- (1) Objekti ei kuulu kokoelmapoliittisesti museon kokoelmiin ja valtakunnalliseen tallennusvastuualueeseen.
- (2) Esine on niin vahingoittunut, että sillä ei ole enää tieteellistä arvoa.
- (3) Objekti on vaaraksi muulle kokoelmalle ja sen käyttäjille.
- (4) Objekti hajoaa kemiallisesti eikä sitä voi enää konservoida.
- (5) Objekti halutaan vaihtaa parempikuntoiseen yksilöön tai se halutaan siirtää museopedagogiseen käyttöön.
- (6) Objektin säilyttämisestä tai hoidosta koituu museolle kohtuuttoman suuret kustannukset esimerkiksi sen koon tai huonon kunnan vuoksi.

Poistopäätös edellyttää, että

- (1) Objekti ei ole muinaismuistolain alainen maalöytö.
- (2) Objektista on poistopäätös ja poistopöytäkirja.

Objekti voidaan poistaa kokoelmista seuraavilla tavoilla:

- (1) Objekti lahjoitetaan toiselle museolle tai liitetään muuhun julkiseen kokoelmaan. Objektin lahjoittaminen toiselle museolle on ensisijainen poistotapa.

⁹⁶ Ahola 2015, 7.

- (2) Objektille annetaan käyttökokoelmaluokitus ja mahdollista poistoa harkitaan myöhemmin uudelleen.
- (3) Objekti lahjoitetaan muuhun julkiseen ja yhteiskunnallisen kontrollin piirissä olevaan toimintaan.
- (4) Muu kuin yksityishenkilön kokoelmiin lahjoittama objekti toimitetaan kierrätykseen noudattaen kunnallista tai maakunnallista taloussääntöä ja esimerkiksi Helsingissä kaupungin voimassa olevaa ohjetta ”Käyttöä vailla olevan irtaimiston käsittely”⁹⁷ Objekteista saadut tulot käytetään kokoelmatyöhön museon hyväksi.

Objektin tuhoamisesta kokonaan päättää museonjohtaja tai pienemmissä museoissa häneen rinnastettava museoalan ammattilainen. Suuremmissa museoissa esitys objektin tuhoamisesta tulee yksiköiden päälliköiltä.

Pelastustoimen objektien säilyvyyden osalta kumituotteet ovat olleet ongelmallisia: Esimerkkinä 1950-luvun paineilmalaitteiden (Mandet) kasvo-osille on jouduttu Helsingin palomuseossa suorittamaan poistoja, sillä objektin aikaisempi säilytys ja kumin murenemisprosessi on ollut jo niin pitkällä, että sen pysäyttämiseen ei ole ollut riittäviä keinoja.⁹⁸

4.16 Perinnetoiminnan rahoituksen turvaaminen

Julkisen talouden paine vaikuttaa aina myös pelastustoimen rahoitukseen.

Perinnetoimintaan tarvittavat sinänsä pienet käyttövarat olisi joustavinta sisällyttää laitospäätöksiin käyttämällä budjettiin (tuleva maakuntahallinto). Pelastuslaitoksille myönnettyt erilliset perinnetoiminnan määrärahat tulisivat museoarjen ylläpitämisessä välttämättömään tarpeeseen. Myös Euroopan unionin aluekehitysrahastosta (AEKR) on myönnetty useille Euroopan museoille erillisiä määrärahoja erilaisten projektien valmiiksi saattamiseksi. Rahoituksen suhteen on tärkeää olla liikkeellä ajoissa, sillä poliittiset päätökset eivät synny hetkessä.

Valtioneuvoston päätös pelastustoimen kulttuuriperinnön säilyttämiseen ja ylläpitämiseen olisi varmin ratkaisumalli myös tämän asian vakiinnuttamisessa. Yksi vakaimpia turvaamistapoja olisi säätää myös palotoimen historian säilyttämistä selkeästi lainsäädännöllä. Yksi asia on tässä yhteydessä oleellista mainita: Jos pelastustoimen

⁹⁷ Helsingin kaupunginmuseo 2015, poistopolitiikka.

⁹⁸ Helsingin kaupunginmuseo 2015, poistopolitiikka.

perinteiden ja sitä myöten maamme palo- ja pelastustoimen historiallisille arvoille ja niiden säilymisen turvaamiseksi ei nyt tehdä mitään, on se joidenkin vuosien päästä jo auttamattomasti myöhäistä. Perinne-esineiden ja asioiden säilymisen turvaaminen on aina kaukokatseista ja ennakoivaa työtä.

Tähän voisi sopia lausahdus: Se mikä tehdään nyt tänään, turvaa huomiseksi pelastustoimen historiallisia objekteja ja historiajälkeä tämän päivän pelastustoimesta. Pelastustoimella on kuitenkin säilytettynä hyvinkin iäkästä välineistöä, jonka turvaamisella on kiire. Tämän kaiken historian säilyvyyden varmistamiseen tarvitaan myös lainsäädännöllistä tukea ja siihen liittyvää vakavaa suhtautumista ja kaukokatseisuutta pelastustoimen perinteiden säilymiseksi. Yhtenä suurimmista haasteista on ollut perinneasioiden säilyttämisen toistuva perusteleminen, joka tulee tarpeelliseksi joka kerta, kun johto tai jokin pelastustoimen tekninen vastuuhenkilö vaihtuu. Museotoiminta koetaankin pelastustoimessa silloin tällöin ylimääräiseksi riesaksi tai liian korkeakulttuuriseksi kun se ei kuulu palvelutasopäätöksiin jne. Ne luovat perinnetoimintaa kohtaan joskus hyvinkin syvään juurtuneita ennakkoluuloja, joita ei haluta muuttaa yhden henkilön vuoksi. Keskusteluihin, jotka eivät johda kuin vastakkainasetteluihin, ei ole järkevää lähteä mukaan.

Eurooppa, kulttuuri- ja urheiluministeri Sampo Terho toi esille haastattelussaan (Helsingin Sanomat 14.5.2017), että ”valtion tukea saavan taiteen pitää olla kosketuksissa kansalaisiin”. Pelastustoimen historiallisten arvojen valtakunnallinen hoitaminen on mitä parhaimmin kotimaisuuteen pohjautuvaa ja suomalaisen identiteettiä tallentavaa kulttuuryötä. Se on suomalaisten kulttuuriarvojen vaalimista joita ei ylläpidä muu kuin suomalainen itse.⁹⁹

Perinnetoiminnan jatkumosta huolehtiminen vaatii myös pitkän aikavälin suunnittelutyötä, jossa kohtuullisella taloudellisella toiminnan turvaamisella on oma ratkaiseva roolinsa. Riittäväillä puitteilla saadaan paljon näkyvää aikaiseksi. Kysymys on valtakunnallisesta palo- ja pelastustoimen historiallisten arvojen säilyttämisestä. Ilman asiantuntijuutta ja osaavaa henkilökuntaa se on vaarassa hävitä ja tuhoutua. Pelastustoimen historian vaaliminen on myös alan imagollista kehittämistä. Nykyään ymmärretäänkin, että turvallisuusviestintä tarkoittaa erityisiä valistustilaisuuksia, alkusammutuskoulutusta tai muuta siihen liittyvää räätälöityä opetusta. Myös historialliset arvot ja niiden hoito ovat vähintään yhtä arvokasta yleisölle suunnattua turvallisuuden tunnetta vakauttavaa työtä. Se luo turvallisuustunteisen mielikuvan siitä, että yhteiskunta on huolehtinut kansalaistensa turvallisuudesta jo

⁹⁹ Teittinen 2017, Sampo Terhon haastattelu.

vuosisatojen ajan. Nykyisin ajat ovat valitettavan otolliset yleisen turvattomuuden tunteelle. Erilaisia terrori-iskuja voi sattua niin naapurimaissa kuin meillä Suomessakin. Eri asioiden ääri-ilmiöt ovat nykyään melkein arkipäivää eri puolilla Eurooppaa. Historiaan ja sen vaalimiseen korvamerkityt taloudelliset satsaukset ovat aina kannattavia. Jos niistä säästää, on vaarana, että menetetään kulttuuriarvoja lopullisesti. Pelastustoimen ydintehtävässä, turvallisuuden ylläpitämisessä, on perinnetoiminnallakin pieni mutta sitäkin tärkeämpi yhteiskunnan etua ylläpitävä roolinsa.

4.17 Perinnetoiminnan sovittaminen pelastuslaitosten hierarkiaan

Perinne- ja museotoiminta poikkeavat ratkaisevasti pelastustoimen muista päivittäisistä toimintarooleista. Perinnetoiminta ei ole operatiivista työtä, ei valvontatyötä, vaan monipuolista historian ja perinteiden säilyttämistyötä vankalla asiakaspalvelupainotuksella. Museo- ja perinnetoiminnassa museoalan osaaja odottaa, että yhteistyö laitoksen muiden toimijoiden kanssa on mutkatonta. Museoammattilainen on toimintakulttuuriltaan itseohjautuva oman toimintansa suunnittelija, ohjaaja ja toteuttaja lyhyen ja pitkän aikavälin tavoitteineen.

Museoammattilainen tuntee hyvin strategia-ajattelun perusteet ja hänellä on selkeä käsitys museon toiminnan kokonaisvaltaisesta vastuualueesta ja johtamisesta. Museoammattilainen osaa tarkastella museon vahvuuksia ja asiakkaiden tarpeita ja millaisin keinoin museo ja asiakas saadaan kohtaamaan. Hänellä on luontaisesti ja käytännöstä kumpuava päättelykyky siitä, millaisia kullekin museolle soveltuvien ja sen resursseihin pohjaavien palvelujen pitäisi minimissään olla. Hän osaa kommunikoida museotyön ja kulttuuriperinnön arvoista ja museotoiminnan osaamisalueista myös pelastustoimen henkilöstölle ja sen sidosryhmille. Sidosryhmiä ovat myös alueen paikallismuseot ja maakuntamuseot, joiden kanssa on tärkeää luoda myös kokoelmapoliittinen ulottuvuus. Toiminta voi olla verkostoitunutta ja sen on tärkeää perustua museoiden väliseen vapaaehtoisuuteen.

Perinneasiat ovat tärkeitä nähdä myös koko pelastustoimen näkyvänä ja myönteisenä symbolina suuren yleisön suuntaan. Se minkälaisessa asemassa perinnetoiminnasta vastaava on laitoksen organisaatiossa, vaikuttaa myös kokonaiskuvaan perinnetoiminnan arvostuksessa niin laitospöytäkirjasta, kuin kansainvälisestäkin näkökulmasta tarkasteltuna.

Miten tämä kaikki saadaan parhaiten onnistumaan pelastustoimen arjessa? On tärkeää tarkastella lyhyesti myös pelastustoimen johtamiskäytäntöjä ja esimiestoimintaa suhteutettuna perinnetoimintaa tekevän henkilön arkeen ja tarpeisiin.

Pelastustoimen henkilöstö odottaa nykyään myös johtamiselta uusia näkökulmia perinteisten hierarkkisten toimintamallien tilalle. Yksilöiden asiantuntemuksen hyödyntäminen, avoin keskustelukulttuuri, joustavuus ja nopeus ovat niitä asioita, joita tulisi voimakkaasti lisätä.¹⁰⁰

Perinnetoiminnasta vastaava henkilö odottaa esimieheltään laaja-alaista tietämystä ja ymmärrystä alaansa liittyvästä perinnetoiminnasta, ympäröivästä yhteiskunnasta ja ihmisistä. Hän on henkilö, joka on tottunut näkemään ihmisiä erilaisissa toimintaympäristöissä ja toimintakulttuureissa. Hän ymmärtää perinnetoiminnan kokonaistilanteen, arvot ja vaatimukset ja keskeiset tavoitteet. Hän osaa suhtautua ihmisiin kokonaisuutena ja ymmärtää myös pelastustoimesta poikkeavat toimintatyyli. Keskinäinen vuorovaikutus on tärkeä voimavara eri organisaatiomuotojen yhteensovittamisessa arjen työskentelyyn.

Onnistuessaan perinnetoiminta vaatii esimiestyössä riittävien edellytysten luomista, jotta organisaatio voi toimia ja toteuttaa sille asetettuja vaatimuksia. Museotyö on luonteeltaan itseohjautuvaa eli sellaista, missä tekijä suoriutuu työstä itsenäisellä otteella.

Mensala (2013) avaa tutkielmassaan aiheita: pelastustoimessa käytössä olevat organisaatorakenteet ja toimintatavat eivät välttämättä toimi enää niin hyvin kuin kymmeniä vuosia sitten. Maailma muuttuu nopeasti ja muutokset ovat entistä haastavampia.¹⁰¹

Pelastuslaitosten hierarkkinen toimintamalli ei sovellu sellaisenaan museotyön vaatimiin haasteisiin. Esimiehen henkilökohtaisilla ominaisuuksilla ja museotyön tuntemuksella on erityinen merkityksensä.

Pelastustoimessa tilannejohtamisen toimintakulttuurissa on usein tapana valita tilanteeseen sopivin johtamistyyli, joka onnistuessaan antaa parhaimman lopputuloksen.¹⁰²

¹⁰⁰ Mensala 2013, tiivistelmä.

¹⁰¹ Mensala 2013, 43.

¹⁰² Mensala 2013, 43.

Museotyö on asiantuntijatyötä, jossa on tärkeää luoda tekijälleen riittävän laajat toimintaedellytykset mahdollisimman pienellä byrokratialla. Museotyön arjessa on kiinteitä työtehtäviä ja satunnaisia tehtäväkokonaisuuksia. Oma selkeä ”toimintokori” on tärkeä perustaa. Siinä olisi määritelty museo- ja perinnetyön tehtäväkuvaukset, vastuut, ammattinimikkeet, palkkausmalli sekä riittävät ja soveltuvat koulutusohjelmat. Kun nämä seikat saadaan toimiviksi, saadaan siitä räätälöity asiantuntijatehtävä, joka on myös houkutteleva ja motivoiva.

Monilla pelastuslaitoksilla on esimerkiksi tekniset tehtävät järjestelty eri tavoin. Se näkyy myös perinnetoiminnan järjestelyissä, jotka on sovittu eri henkilöiden vastuulle, tai sitten vastuuhenkilöitä ei ole toiminnan vähäisyyden vuoksi määritelty laisinkaan, mikä aiheuttaa arjen päätösten teossa haasteita.

Vuonna 2004 perustetut alueelliset pelastuslaitokset ovat organisaatorakenteiltaan ja johtamismalleiltaan erilaisia. Tämä on tietysti otettava huomioon, kun perinnetoimintaa arvioidaan koko maata käsittävällä laajuudella. Museotyössä on tärkeää, että sen toteuttajat pääsevät kunnolla ilman välikäsiä vaikuttamaan heitä itseään ja heidän työtään koskeviin päätöksiin. Museotyötä tekevän kypsyyttä kuvaavat ammatilliset valmiudet muodostuvat ammatillisesta suorituskyvystä ja erityisesti henkisestä toteuttamishalukkuudesta. Se muodostuu halukkuutta, itseluottamusta ja motivaatiota ilmentävinä tunteina.¹⁰³

Museo- ja perinnetoimintaan liittyvässä esimiestoiminnassa on osallistava ja delegeoiva johtamistyyli toiminnan itseohjautuvuus huomioon ottaen parhaiten soveltuvimpia johtamistapoja.

Osallistuvassa johtamistyyliä tuetaan laajasti alaisten itsenäistä päätöksentekokykyä ja kannustetaan ideoiden jakamiseen. Esimiehen ihmiskeskeisellä käyttäytymisellä ja toimintatavoilla kannustetaan parhaiten ja tehokkaimmin alaisia keskustelemaan niistä epävarmuus- ja jännitetekijöistä, jotka heikentävät heidän sitoutumistaan ja itseluottamustaan.

Delegeoiva johtamistyyli soveltuu sellaisten alaisten johtamiseen, joiden itsenäinen päätöksentekokyky, luotettava itsenäinen toimintatapa ja kokonaisuuksien hallinta voidaan luotettavalla tavalla todentaa. Vastuuta perinnetyöstä ja siihen liittyvistä päätöksenteoista

¹⁰³ Mensala 2013, 43.

siirretään hallintotasolta alaisille, eli lisätään alaisten vastuuta perinnetyöhön sisältyvissä päätöksenteoissa ja toimeenpanoissa.

Maamme pelastuslaitokset ovat hyvinvointiyhteiskunnassa julkisia peruspalveluja tuottavia organisaatioita. Perinnetoiminta on pienenä mutta tärkeänä toimijana pelastustoimen ydintehtävää tukevaa, myönteisellä tavalla julkista intressiä ja yhteistä hyvää edistävää toimintaa.

Helsingin pelastuslaitoksen palomuseo on dokumentoinut kävijämäärät jo muutaman vuoden ajan Pelastustoimen resurssi- ja onnettomuustilastojärjestelmään PRONTOon. Se toimii näkyvänä mittarina ja järjestelmänä myös museo- ja perinnetoiminnan tehokkuuden valtakunnallisessa arvioinnissa. Museo- ja perinnetyöhön liittyvä asiakaspalvelu on Helsingissä dokumentoitua, tavoitteellista, monipuolista ja kansalaisten turvallisuuteen omalla työllään tähtäävää toimintaa.

4.18 Vaihtoehtoinen urapolku

Perinnetoiminnan säilymisen keskeisimpiä kysymyksiä pelastustoimessa on osaavien ja motivoitujen henkilöresurssien kohdentaminen pienimuotoisesti, mutta päätoimisena vakanssina perinnetoimintaan, vaikka se ei pelastustoimessa perustehtävä olekaan.

Perinnetoiminta on pelastustoimen perustehtävää myönteisellä tavalla tukevaa, sillä vanhoilla esineillä on oma kerronnallinen viitekehysensä, jonka kautta palotoimen kehitys maassamme ja turvallisuuskulttuuriin liittyvät seikat voidaan konkreettisesti todentaa. Usein onkin niin, että julkinen kuva pelastustoimen perinnetoiminnan hoitamisesta muodostuu ääripäitä edustavien toimijoiden tekemisten ja silloin tällöin myös tietämättömyyteen ja asenteisiin pohjautuvien kannanottojen perusteella.

Siksi onkin tärkeää, että perinneasioiden hoitoon saataisiin pelastuslaitoksiin henkilöt, jotka omalla myönteisellä toiminnallaan ja aktiivisella työskentelyllään ylläpitävät ja vahvistavat ymmärrystä palokuntansa historiasta ja perinteistä. Jos pelastuslaitoksilta löytyy historiasta kiinnostuneita henkilöitä, jotka ovat tuoneet esille halukkuutensa ja ovat oivaltaneet historiallisten arvojen tärkeyden omassa palokunnassaan, sitä motivaatiota ei kannata sivuuttaa pelkällä olan kohautuksella.

Historian säilyttäminen vaatii useinkin oma-aloitteisuutta, oivalluskykyä ja kaukokatseista otetta, järjestelmällisyyttä, jolloin rohkeat ja vahvatkin näkemykset perinnetyön jatkumosta ja hoidosta saadaan kuuluville.

Perinneasioiden hoidossa pelastuslaitoksilla on tärkeä tehtävä omaan historiaansa liittyvän tiedon saatavuuden edistäminen tallentamalla ja säilyttämällä aineellista ja visuaalista kulttuuriperintöä tuleville sukupolville harjoittamalla siihen liittyvää tutkimusta, opetusta ja tiedonvälitystä sekä näyttely- ja julkaisutoimintaa. Kokoelmatyön tekemiseen tarvittavat tilat, materiaalit ja taloudelliset resurssit ovat avainasemassa siinä, miten perinne-esineistön säilyttäminen turvataan.¹⁰⁴

Tutkielmallani haluan herättää keskustelua siitä, voisiko palokuntien perinteistä huolehtiminen olla vaihtoehtoinen urapolku tarvittaessa jollekin työhön sopivalle ja asiasta kiinnostuneelle pelastuslaitoksen sisällä, se myös on tutkimisen arvoinen asia. Tämä ehdotukseni ei tarkoita sitä, eikä sillä tavoitella sitä, että jokin yksittäinen henkilö, joka ei syystä tai toisesta sopeudu nykyiseen tehtäväänsä saisi perinnetoiminnasta suojatyöpaikan, vaan tämä on asia, johon pitää suhtautua palokunnissa museotyötä kunnioittavalla asenteella. Siksi juuri museoalan ajantasaisella koulutuksella on oma merkittävä roolinsa asiaa arvioitaessa. Kun perinneasioista vastaava henkilö on saanut museologian perusopinnot suoritettua, suhtautuu hän jo paljon vakavammin, ymmärtäväisemmin ja laajalaisemmin museotoiminnan saloihin kuin ilman koulutusta. Tähän kun lisätään vielä työnantajan puolelta kunnan ajalliset työaikaresurssit ja yleinen luottamus ja arvostus aihetta kohtaan, ollaan jo melko pitkällä.

Perinnetoiminnan tutuksi tekeminen jo pelkästään yksittäisen pelastuslaitoksen sisällä on usein työlästä ja aikaa vievää. Kun asenteiden ja tietämättömyyden ”suuri seinä” on ylitetty, alkaa kaikki yleensä sujua monessakin suhteessa helpommin. Toivoa sopiikin, että pelastustoimen uusi johtajasukupolvi ymmärtää nykyistä paremmin yhteiskunnan kehityksen ja vie alaa myös historiallisten arvojen vaalijana ennakkoluulottomasti eteenpäin kohti vakaampaa tulevaisuutta. Myös tämä osa-alue on sujuvasti mukana, kun pelastustoimessa tähdätään perinneasioissa tasalaatuisen palveluun. Yhteiset historiallisia arvoja suojelevat päätökset ja toimivat arjen käytännöt perinnetoiminnassa nostavat kynnystä lakkauttaa toimintaa.

Tällä tavoin perinneasioiden hoitoon saisi kustannustehokkaasti ainakin yhden henkilötyövuoden käyttöön aluepelastuslaitosta kohden. Tällä varmistetaan se, että pelastuslaitokset suoriutuisivat luotettavasti ja jouhevasti perinnetoimintojen hoidosta sen vakiintuessa arkiseksi käytännöksi. Tavoitteena olisivat tasalaatuinen toiminta jokaisella

¹⁰⁴ Mattila, Kaukonen & Salmela 2006, 13.

pelastuslaitoksella oman toimialansa perinteiden tallentamisessa. Yhdenmukaisen toimintamallin käyttöönotto kehittää ja turvaa historiallisten arvojen säilymistä maamme pelastuslaitoksilla vuosikymmeniksi eteenpäin. Kun saamme pelastuslaitokset vihkiytymään asialle oman historiansa säilymistä näkökulmasta ja suuren yleisön kiinnostuksen kautta ja vielä myönteisessä hengessä, voi huomata, että perusteita historian säilyttämiselle on enemmän kuin aluksi osataan ajatella. Hyvänä toimintatapana on tehdä laitoskohtainen kartoitus historiallisten esineiden ja asioiden nykytilasta. Otetaan rauhasa ja edetään määrätietoisin askelein eteenpäin. Perinnetoimintaan liittyvä myönteinen tahtotila on ratkaisun avain pelastuslaitosten oman historian säilymiseen. Myös pelastuslaitosten keskinäisellä yhteistyöllä aletaan turvata maamme palotoimen historiallisia arvoja vankalla ja luotettavalla tavalla.

Yhteistyö voisi alkaa esimerkiksi siten, että sellaiset pelastuslaitokset, joilla on entuudestaan tiloja myös perinnekaluston säilytykseen, voisivat kantaa ”kortensa kekoon” jonkun pienemmän ja vähävaraisemman palokunnan perinnekaluston varastointiin liittyvissä kysymyksissä ja tarjota tilaa käytettäväksi. Usein onkin niin, että sopimuspalokunnat taloudellisen tilanteen huonontuessa joutuvat luopumaan tiloista suurten vuokratilustensa vuoksi. Tästä seuraakin se, että enää ei jää museokalustolle tilaa ja se halutaan pahimmassa tapauksessa hävittää. On tilanteita, joissa tietämättömyyttään suurtakin museoarvoa sisältäviä paikallisen palokunnan historian kannalta merkittäviä esineitä on päätytty romuliikkeille tai suoraan kaatopaikalle. On toki selvää, että käytännössä tämä on helpommin sanottu kuin tehty, mutta kun asia otetaan esille yhdessä ja siihen on eri pelastuslaitoksilla voimakas tahtotila, niin usein löytyy ratkaisut ennemmin tai myöhemmin.

5. Palomuseotoiminnan tulevaisuuden näkökulmat

5.1 Valtakunnallinen palomuseo erikoismuseona

Ihannetilanne: Jos maassamme olisi ammatillisesti hoidettu valtakunnallinen palomuseo, niin se voisi edistää ja ohjata museotoimintaa koko maan laajuisesti omalla erikoisalallaan.

Se huolehtisi palomuseoiden keskinäisestä yhteistyöstä. Se huolehtisi myös erikoisalansa museokokoelmien valtakunnallisten rekisterien ylläpidosta. Se antaisi asiantuntija-apua toimialaansa liittyvissä kysymyksissä, sekä suorittaisi muut opetus- ja kulttuuriministeriön antamat tehtävät ¹⁰⁵

Olisiko maahamme perustettava valtakunnallinen pelastustoimen erikoismuseo? Tämä on mielestäni tuotava uudelleenarviointiin, jossa vuoropuhelu pelastustoimen vaikuttajien, opetus- ja kulttuuriministeriön, sisäministeriön, sekä mahdollisesti muiden rahoittajien välillä olisi erityisen tarpeellinen.

Museolta käsin voisi koordinoida järjestelmällistä yhteistyötä, jonka avulla annetaan palokunnille yhteisiä museoammatillisia ohjeita perinnekaluston ja historian säilyttämisestä. Kaikessa lyhykäisyydessään valtakunnallinen palomuseo tallentaisi muiden erikoismuseoiden ohella suomalaisen yhteiskunnan infrastruktuuria omasta näkövinkkelistään eli pelastusalan osalta.

Osaava ja ammattitaitoinen henkilökunta pystyisi saamaan enemmän irti museon aihepiiristä ja sen myötä tuottamaan parempaa laatua. ¹⁰⁶

Kokoelmavastuuseen voisi liittää myös sisältöä pelastustoimen kiireellisen sairaankuljetuksen ja ensihoidon järjestämisen historiaan.

Valtakunnallinen pelastustoimen museo vastaisi *pelastustoimen kansallisen kokoelman* ylläpidosta ja kartuttamisesta ja se pitäisi sisällään aihepiirin parhaimman aineiston. Se kantaisi itsenäisesti vastuun maamme pelastustoimen kulttuuriarvojen säilymisestä ja tekisi tietoisia valintoja siitä, mitä jälkipolville säästetään. ¹⁰⁷

¹⁰⁵ Kallio 2012, 37.

¹⁰⁶ Kallio 2012, 44.

¹⁰⁷ Kallio 2012, 40.

Kokoelmakartunnan näkökulmasta ajateltuna sen tallennusvastuu on selvärajainen, eikä sillä olisi merkittäviä päällekkäisyyksiä muiden erikoismuseoiden kanssa.¹⁰⁸

Tämä kotimainen kansalaisia lähellä oleva kulttuuriprojekti lunastaisi paikkansa ja edistäisi museoalan yhteiskunnallista näkyvyyttä ja vaikuttavuutta omalla turvallisuusviestintälähtöisellä ja kiehtovalla tavallaan. Museon saavuttaessa yleisömagneettistatuksen, on sen panostettava näyttelyidensä korkeatasoiseen sisältöön. Yleisön palvelun korkean laadun myötä sen vaikuttavuus onnistuessaan näkyy runsaina kävijämäärinä.¹⁰⁹

Se toisi koko museoalalle uutta sisältöä ja erilaisia näkökulmia sekä toimisi näyttelyillään kansalaisten valistajana paloturvallisuusasioissa ja pelastustoimen kiehtovan menneisyyden esittäjänä.

Se voisi tilaratkaisuillaan esitellä laajaa ja monipuolista perusnäyttelyään sekä toteuttaa erilaisia valtakunnallisia ja paikalliseen palokuntahistoriaan liittyviä vaihtuvia erikoisnäyttelyjä. Museopedagogisesta näkökulmasta valtakunnallinen palomuseo voisi toteuttaa erityyppisiä yleisötilaisuuksia historian ja yleisestikin turvallisuuteen liittyvän tiedon ja opastuksen edistäjänä. Valtakunnallinen palomuseo lisäisi alan vetovoimaisuutta entisestään.

Valtakunnallinen palomuseo voisi toteutuessaan olla kaikkien aluepelastuslaitosten yhteinen museo, jonka ylläpitokustannukset tulisivat eri maakuntien yhteisesti keräämästä perinnerahastosta tai suoraan ministeriön kautta. Toinen vaihtoehto on, että rahoitus tulisi joltain vakavaraiselta säätiöltä, jota valtio tukisi.

Valtakunnallisen pelastustoimen erikoismuseon kunnollinen hoitaminen on keskeisin tavoite arvioitaessa sen onnistumista opetus- ja kulttuuriministeriön sille asetetussa tehtävässään. Kalle Kallion (2012) selvityksessä tähdennetään, että asiantuntijuus on valtakunnallisille erikoismuseoille tärkeä tavoitekriteeri¹¹⁰

Museoviraston pääjohtaja Juhani Kostet (2017) haastattelussaan otti myös kantaa valtakunnallisen palomuseon puolesta. Hänen mukaansa hankkeen voisi liittää myös valtakunnalliseen museotoimen uudistukseen. Juhani Kostetin mukaan näin aluksi voisi yksi palomuseo mahdollisuuksiensa mukaan ottaa vastuupalomuseon roolin, jolla

¹⁰⁸ Kallio 2012, 52.

¹⁰⁹ Kallio 2012, 45.

¹¹⁰ Kallio 2012, 40.

käynnistettäisiin vähitellen valtakunnallisen perinteidenhoidon työtä omana projektina maassamme. Vastuupalomuseon tehtävä olisi näin ollen koko valtakuntaa käsittävän palokuntien perinne-esineistön säilyvyyden turvaaminen ja sen koordinointi. Aikaisemmista pyrkimyksistä huolimatta palokuntaperinteen valtakunnallinen tallentaminen ja tuntemus ovat jääneet maassamme melko vähäiseksi. Juhani Kostet teoksessaan *Tulen polte sydämessä* (2007) tuo esille vertailua ulkomaisiin palokuntiin tai palo-opistoihin, joiden olennainen osa on ollut palomuseo. Historian tuntemuksella on myös erityisen keskeinen rooli ammattialan arvostuksen lisääntymisessä.¹¹¹

Toimiakseen kunnolla valtakunnallinen palomuseo tarvitsee pysyvät, laajat tilat jo pelkästään kokoelmien valtakunnallista kartuntaa silmällä pitäen.

Museon toimialueen on oltava valtakunnallisesti merkittävä ja käsitettävä laajuudessaan koko maa.¹¹²

Museolle varatut tilat tulisi löytää mieluiten Etelä-Suomen suurimmista kaupungeista, joiden lähellä on jo valmiiksi muita museoita ja laajaa asiakaspotentiaalia. Suomen museoliitto onkin käynnistänyt omalta osaltaan teemaviikon ”Kutsu poliitikko museoon”¹¹³. Sen tarkoituksena on tarjota paikallisille päättäjille mahdollisuus tutustua museoiden toimintaan päivän ajaksi. On erityisen tärkeää, että poliittiset päättäjät tuntevat museoiden laaja-alaisen ja monipuolisen toimintakentän. Sillä on myös vaikutuksensa, kun varmistetaan tulevien vuosien rahoitustarpeet pitkälle tulevaisuuteen. Mikäli maahamme joskus tavoiteltaisiin valtakunnallista palomuseota, olisi erityisen tärkeää olla tiiviissä yhteistyössä koko maamme kulttuurielämän tarpeista päättävien tahojen ja rahoittajien kanssa.

Kysymyksessä on tällöin iso hanke, joka edellyttää oikeaa reittiä niin rahoituksen kuin museota ylläpitävän tahonkin löytämisessä. Pelastusalaan liittyvän perinnetiedon ja museotarpeen esittäminen kulttuurimyönteisessä hengessä siitä päättävälle taholle on jo itsessään aikaa vievä tehtävä. Ministeriöt voisivat tarttua tähän tarpeeseen.

Museon olisi saatava jo alkumetreillään vankka poliittinen tahtotila. Toteutuakseen valtakunnallinen palomuseo vaatii jo etupainotteisesti korvamerkityksi rahoituksen ja sijaintipaikkaehdotukset. Edellä mainittujen seikkojen tulisi olla riittävän pitkällä, kun hanketta aletaan viedä eteenpäin. Hanke tulisi joka tapauksessa olemaan suuruusluokaltaan

¹¹¹ Kostet 2007, 513–514.

¹¹² Kallio 2012, 38.

¹¹³ Suomen museoliitto 2017, Kutsu poliitikko museoon.

suurehkon erikoismuseon, esimerkiksi Suomen rautatiemuseon kokoinen. Toteutettavaan museoon tarvittaisiin noin kymmenen päätoimista museoammattilaista.

Toteutuakseen valtakunnallisen palomuseon perustamisessa on otettava kuitenkin huomioon museolaissa valtakunnallisille erikoismuseoille säädetyt tehtävät, joille museolaissa on määritelty lisäksi tietynlaiset edellytykset.

Valtakunnallinen erikoismuseo on jo sen kokoluokan hanke, että sitä ei enää hoideta yhden eikä kahden aktiivin toimijan toimesta, vaan se on jo kokonaisuudessaan ammatillisesti hoidettava museo ja kuuluisi valtionosuuden piiriin, mutta se edellyttää minimissään seuraavien kriteereiden täyttymistä:

Sen lisäksi mitä museolain 3.8.1992/729 2§:ssä¹¹⁴ säädetään, valtionosuuden saamisen edellytyksenä on että:

- (1) Museon toimialan määrittelyssä sekä tallennus-, tutkimus- ja dokumentointitoiminnassa on otettu huomioon ainakin museon aihepiiri ja maantieteellinen alue;
- (2) Museolla on museonjohtaja ja ainakin yksi muu päätoiminen työntekijä, joista toisella on ylempi korkeakoulututkinto ja toisella korkeakoulututkinto, ammatillisen korkeasteen tutkinto tai sitä vastaava aikaisempi opistoasteen tutkinto; lisäksi molemmilta vaaditaan perehtyneisyyttä museon edustamaan toimialaan sekä suoritettut museologian perusopinnot tai vähintään vuosi työkokemusta museoalan asiantuntijatehtävässä;
- (3) museolla on pitkántähtäimen toiminta- ja taloussuunnitelma, joka sisältää rahoitussuunnitelmien lisäksi suunnitelmat museon tavoitteista ja painopisteistä sekä siitä, kuinka tutkimus ja konservointi sekä kokoelmien esittäminen, tallennus, kartuttaminen ja säilyttäminen on museossa järjestetty.¹¹⁵

Valtionosuus perustuu museon henkilövuosien määrään. Valtion talousarviossa päätetään vuosittain henkilövuosien kokonaismäärä. Opetus- ja kulttuuriministeriö päättää puolestaan museoille vuosittain tehtävän kyselyn perusteella museokohtaiset henkilövuosien määrät. Museoille suoritetaan valtionosuutta 37 % henkilövuoden hinnasta yhtä henkilövuotta kohden. Maakuntamuseoille, aluetaidemuseoille ja valtakunnallisille erikoismuseoille

¹¹⁴ Museolaki 3.8.1992/729, 2§.

¹¹⁵ Museoasetus 456/2013, 1§.

valtionosuus suoritetaan 47 %:n mukaan näiden alueellisten tai valtakunnallisten tehtäviensä vuoksi.¹¹⁶

Ruotsi, Saksa ja Yhdysvallat ovat palokuntaperinteiden hoidossa tässä suhteessa Suomea hyvin paljon edellä. Perinnetoiminta pelastusalalla on Suomessa ollut selkeästi kaksijakoista. Museointi ja perinnetoiminta pelastusalalla on pääsääntöisesti joko passiivista tai aktiivista.

5.2 Valtakunnalliset erikoismuseot

Kalle Kallion (2012) selvityksen mukaan myönteistä on se, miten yleisö on löytänyt valtakunnalliset erikoismuseot. Kävijämäärät ovat kasvaneet merkittävästi ja myös kustannukset ovat pysyneet hallinnassa. Kallio toteaa, että rahoituksen kannalta tarkasteltuna valtakunnalliset erikoismuseot näyttävät suomalaisena erikoisuutena. Käytännössä vastaavia museoita on kuitenkin kaikissa maissa.¹¹⁷

Valtakunnallinen erikoismuseo pelastustoimelle toisi uusia haasteita ja mahdollisuuksia kansainväliseen yhteistyöhön.

Monet valtakunnalliset erikoismuseot ohittavatkin kansainvälisessä yhteistyössään suomalaisen museojärjestelmän hierarkkisuuden ja esiintyvätkin sujuvasti oman alansa kansallisena instituutiona.¹¹⁸

Pelastustoimessa perinnetyö on maailmanlaajuisesti melko vanha ilmiö.

Kalle Kallio (2012) ottaa selvityksessään kantaa museoiden kansainväliseen yhteistyöhön, jossa korostuu yhteistyön lisäksi erilaiset yhteiset EU-rahoitteiset museohankkeet.

Kansainväliset vaikutteet ja ilmiöt hyvine henkilösuhteineen tuovat lisää sisällöllisiä ideoita ja malleja myös suomalaiseen perinnetoimintaan ja museoiden sisältöihin vahvistaen museo-osaamista entisestään.¹¹⁹

Suomessa toimii tällä hetkellä 16 valtakunnallista erikoismuseota. Opetus- ja kulttuuriministeriö on nimennyt valtakunnallisia erikoismuseoita maahamme vuodesta 1992 alkaen. Niiden tehtävät ja rahoituksellinen pohja on määritelty museolaissa ja -asetuksessa. Tehtävät ja vastuut liittyvät erikoismuseotoiminnan edistämiseen, museoiden keskinäiseen

¹¹⁶ Museolaki 729/1992, 1–3§.

¹¹⁷ Kallio 2012, 19,25.

¹¹⁸ Kallio 2012, 25.

¹¹⁹ Kallio 2012, 25.

yhteistyöhön, alansa kokoelmiin ja asiantuntija-apuun. Suurin osa näistä museoista on ylläpitonsa ja rahoituksen näkökulmasta säätiöpohjaisia.¹²⁰

Yhteistä kaikille maamme kuudelletoista valtakunnalliselle erikoismuseolle on se, että niistä lähes kaikki ovat säätiöiden ylläpitämiä. Keskeisin kriteeri valtakunnallisen pelastustoimen erikoismuseon puolesta on se, että palokunnilla on aina ollut kansalaista lähellä oleva asukkaiden turvallisuutta takaava toimintaroolinsa. Palotoimi kokonaisuudessaan liittyy yhteiskunnan infrastruktuurin ja jokaisen kansalaisen elämään. Pelastustoimen historiallisten arvojen yhteiskunnallinen merkitys on tästä näkökulmasta katsottuna hyvin suuri.

Passiivisessa toimintatyylissä perinnetoiminnalle ei suoda tiloja, varoja eikä henkilökuntaa. Se koetaan muille kuuluvana, eikä siitä saisi oikein edes puhua? Tällä tavoin asennoitumalla se pyrkii unohtumaan ja siihen suhtautuminen muuttuu vähätteleväksi. Palokuntien perinnetoiminta aktiivisena toimintamuotona on tärkeä osa laitoksen asiakaspalvelua ja lisää myönteistä mielenkiintoa koko alaa kohtaan. Silloin se saa luontevan jatkumon muulle asiakaspalvelulle ja palvelee kaikkia käyttäjiään monipuolisesti.

Palokuntien perinnetoiminta vaatii samoja asioita kuin muutkin palvelutoiminnot, riittävät tilat, henkilökunta ja käyttövaroja. Yksistään ne eivät riitä. Lisäksi tarvitaan palokunnittain suotuisaa, hyväksyvää ja kannustavaa ilmapiiriä, missä toimitaan. Ne ovat myös se ”ratkaiseva avain”, jolla palokunnissa päästään yhteisiin tavoitteisiin.

5.3 Museoalan ammattilaiset erityisasiantuntijoina palokuntaperinteiden säilyttämistyössä

Museoammattilaiset voisivat erityisesti pienempien pelastuslaitosten pyytäessä jakaa oman alansa monipuolista osaamista tasalaatuisesti perusasioiden eli kokoelmien hoitoon, dokumentointiin ja mahdollisiin poistoihin liittyvissä kysymyksissä. Tavoitteena olisi, että museoalan ammattilaiset lähinnä tukisivat ja ohjaisivat tarvittaessa erilaisia pelastustoimessa työn alla olevia perinneprosesseja. Tavoitteena olisi, että pelastuslaitoksilla perinnetyötä tekevät henkilöt oppisivat museokäytänteiden oleelliset asiat ja suhtautuisivat riittävällä vakavuudella museoesineiden säilyvyyttä, näytteillepanoa ja erityisesti esineturvallisuutta koskeviin kysymyksiin.

¹²⁰ Kallio 2012, 6.

Museoammattilaisten osaamista tulisi hyödyntää erilaisissa projekteissa selkeämmin. He voisivat muun muassa tuoda esiin erilaisten näyttelyiden toteuttamistapoja yms. Samalla myös museoammattilaiset pääsisivät kurkistamaan palokuntahistorian kulisseihin ja tällä tavoin syntyisi palokuntien ja museoihmisten välistä yhteistyötä ja kontaktipintaa. Samalla he voisivat tarjota omien resurssien niin salliessa omaa asiantuntemustaan erilaisissa museotoiminnan kysymyksissä palokuntaperinteitä hoitavalle henkilölle. Tästä seuraa ammatillisen tiedon laajentunutta jakoa juuri niille avainhenkilöille, jotka eri palokunnissa huolehtisivat oman palokuntansa historiasta ja perinteistään. Museoammattilaisten tiiviimpi yhteistyö ja vuoropuhelu tuottavat yhteisiä toimintamalleja ja oppimisen kokemuksia puolin ja toisin.¹²¹

Oikeat toimintatavat, ennakoluuloton yhteistyö museoammattilaisten ja jo olemassa olevien palomuseoiden kanssa takaa maamme pelastustoimen perinnetoiminnan säilymisen ja vakiintumisen maassamme luotettavaksi ja korkealaatuisesti toimivaksi.

5.4 Hankkeiden haasteet pelastustoimessa

Kun aktiiviset esimerkin näyttäjät saavat hyviä tuloksia aikaan, lisääntyy myös perinneaineiston ja historian tallennustyön vaikuttavuus. Tämä toivottavasti luo lisää positiivisia asennemuutoksia palokuntaperinteitä kohtaan aluksi yksilötasolla ja lopulta laajemmin palokuntatasolla. Nykyiset alan ennakoluulot ovat pääsääntöisesti perustuneet siihen, että museotyö on ollut pelastustoimesta etäällä ja myös tuntematonta pelastustoimen päivittäisestä näkövinkkelistä katsottuna. Museotoiminnalle haasteen muodostaa myös talous. Joissakin palokunnissa on käynyt niin, että keskusteluilla, jotka ovat tähänneet historiallisten arvojen säilyttämiseen, on tapana ohjautua samaan loppupisteeseen: rahaan. Kysellään, onko tämä meidän tehtävämme ja eikö tätä voisi sysätä jollekin muulle alueella toimivalle museolle. Perinnetoiminnan ei tarvitse olla missään tilanteessa kustannusmittari, vaan sen vaikuttavuus syntyy asiakkaiden tyytyväisyydestä, elämyksistä ja vuorovaikutuksesta.

Vakavasti otettava haaste on pelastustoimen sisällä myös harvojen museotoiminnasta kiinnostuneiden henkilöiden ikääntyminen ja motivaation säilyminen. Toivottavasti myös tulevaisuudessa riittää perinneasioihin mielenkiintoa nuoremmissakin sukupolvissa, joiden panoksella pidetään huolta siitä, että perinnetoiminta saa jatkumoa pitkälle tulevaisuuteen.

¹²¹ Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017, 32.

Ihannetilanne on se, että pelastustoimi saavuttaa historiallisten arvojen säilyttäjänä vakiintuneen ja tunnetumman aseman, ja toiminnan rima on korkealla eikä sen olemassaolon tarvetta tarvitsisi enää missään kyseenalaistaa. Pelastustoimen museot ja historialliset perinnetilat rinnastaisin vähintään paikallismuseoihin, joiden työ on yhtä arvokasta kuin mikä tahansa museotyö. Perinnetoiminnan käytännön edellytyksiin ovat vaikuttaneet eri pelastuslaitoksissa myös säilytyslogistiset ongelmat, kun pysyviä ja riittäviä tiloja ei ole ollut osoittaa perinnekaluston säilyttämiseksi.

Paikallismuseotoiminta Suomessa 2017 -tilaston mukaan museoiden eteen tehtyä työtä arvostetaan, mikä tekee toiminnasta mielekästä ja auttaa jaksamaan silloinkin, kun edessä on haasteita. Museot ja perinnetoiminta nähdään merkittävänä ja ainutlaatuisena, oman paikkakunnan erityislaatuisuutta juhlistavana paikkana, jonka säilyminen tuleville sukupolville on tärkeää. Tilaston mukaan monissa tämän maan paikallismuseoissa, joihin myös pelastuslaitosten palomuseot kuuluvat, on tulevaisuuden näkymät määritelty hyväksi. Motivaatio perinnetoimintaa kohtaan on myös keskeinen asia, jota on tärkeä pelastuslaitoksilla vaalia.¹²²

Museoiden välisessä yhteistyössä tärkeimpinä kysymyksiä tulee olemaan jatkuvasti kasvavien kokoelmien hallinta. TAKO-malli on hyvänä käytännön mallina helpottanut monenkin museoiden välistä säilyttämispoliittikkaa. Museoiden kyky käyttää digitalisoinnin mukanaan tuomia mahdollisuuksia antaa jokaiselle museolle oman mahdollisuuden kehittää ”virtuaalimuseoelämyksiä” Museoiden saatavuuden ja saavutettavuuden lisäedut ja mahdollisuudet on syytä käyttää hyväksi.¹²³

5.5 Tallennusvastuun jakaminen

Pelastustoimen sisällä jokainen aluepelastuslaitos vastaisi itsenäisesti oman perinteensä säilymisestä yhteisten pelisääntöjen mukaisesti. Laitos järjestäisi sopivan tilan/tilat perinnekalustolle jne. Perinnekaluston hoidon kannalta olisi suositeltavaa, että nimetään selkeästi jokaisesta aluepelastuslaitoksesta henkilö, joka vastaa historiallisen perinnekalustoa koskevien asioiden hoidosta. Työ vaatii itsenäistä ja pitkäjänteistä työskentelyotetta, ja työlle olisi annettava oma ”toimintokori” toimivaltuuksineen, jotta se voidaan oikeasti hoitaa kunnolla. Esimerkkinä on syytä kertoa, että pienemmissä museoissa monesti sama ihminen hoitaa useampaa museoalan tehtävää. Sitä tärkeämpää on monen

¹²² Marsio 2015, 26.

¹²³ Vilkuna 2009, 43.

asian muistaminen ja hoitaminen osana kokonaisuutta.¹²⁴ Lisäksi tulee myös tarve kouluttautua ja saada tietoa museoalan erityispiirteisiin kuuluvista osa-alueista.

5.6 Vapaaehtoistyön hyödyntäminen

Hallitusti, valvotusti, pienimuotoisesti ja tarpeen mukaan. Työnjaon vakituisen ja vapaaehtoistyöntekijän välillä pitää olla molemmille osapuolille riittävän selkeä. Näin muun muassa vastuu- ja vakuutuskysemykset ovat museon ja myös muiden yhteistyökumppaneiden ja yhteisöjen kanssa selvät. On tärkeää, että vapaaehtoistyöntekijät noudattavat sovitusti museon antamia ohjeita.

Erityisesti sopimuspalokunnissa on perinteitä hoidettu jo vuosikymmeniä vapaaehtoisvoimin lähes aina palokunnan oman jäsenistön toimesta. Usein onkin niin, että perinneasioiden hoito on ollut yleisesti laajempaa sopimuspalokuntien piirissä. Ne muutamat suurempien kaupunkien vakinaiset palokunnat, joilla on omia museoita tai museonäyttelyitä, käyttävätkin jo tällä hetkellä pienessä määrin vapaaehtoisia, jotka pääsääntöisesti ovat palokuntien omia veteraaneja tai vanhan ajoneuvotekniikan hyvin tuntevia henkilöitä. Vapaaehtoistyössä on usein vain rajallinen määrä tekijöitä. Yleensä on niin, että tekemätöntä työtä on runsain mitoin. Silloin tällöin joudutaan varsinkin museoajoneuvojen kunnostustöissä ostamaan erilaisia kunnossapitopalveluita ja työsuorituksia myös ulkopuolisilta tahoilta. Tämä ei kuitenkaan vähennä talkootyön tarvetta tai arvoa.

Pelastustoimi kalustoineen on ollut aina se aihepiiri, joka on kiinnostanut erityisesti miespuolista kohderyhmää. Alaan on liittynyt jo pelkästään sopimuspalokuntien myötä paljon harrastustoimintaa, sekä kaikin puolin muuta monipuolista museaalista kiinnostusta. Erityisesti museoajoneuvojen liikennöinnin ja teknisen kunnan kehittäminen edellyttävät käyttäjiltään erityisosaamista. Tähän monipuoliseen ja kiehtovaan ja menneisyyttä huokuvaan toimintaympäristöön vapaaehtoistoiminta sopiikin hyvin.

Minkälaista vapaaehtoistyötä palokuntien perinnetoiminta voisi olla? Tässä yhteydessä oli tarkoitus antaa lyhyt valikoima erilaisia työkaluja mahdollisen vapaaehtoistoiminnan järjestämiseen palokuntien perinneasioissa. Vapaaehtoistyö on määritelty yleishyödylliseksi toiminnaksi, josta ei makseta palkkaa ja johon lähdetään mukaan omasta tahdosta. Esimerkkinä Euroopan parlamentti on mietinnössään vuonna 2008 määritellyt vapaaehtoistoiminnan neljän kriteerin kautta.

¹²⁴ Kinanen 2009, 340.

- (1) Vapaaehtoistyö on palkatonta, eikä sitä tehdä taloudellista palkkiota vastaan.
- (2) Sitä tehdään omasta vapaasta tahdosta.
- (3) Se hyödyttää kolmatta osapuolta perheen ja ystäväpiirin ulkopuolella.
- (4) Se on kaikille avointa.¹²⁵

Vapaaehtoistoiminnassa on hyvä olla selkeä taho, joka organisoii toimintaa. Museoiden toimintapiirissä se on ollut aina se museo, jolle vapaaehtoistyötä on tarkoitus tehdä. Vapaaehtoistyö erottuu monesta muusta harrastuksesta juuri sen yleishyödyllisyyden vuoksi. Kalle Kallio on selvityksessään (2012) tutkinut talkootyön osuutta valtakunnallisissa museoissa ja todennut, että sitä tehdään aivan liian vähän ilmailumuseota lukuun ottamatta.¹²⁶

Ihmiset lähtevät yleensä vapaaehtoistyöhön monesta eri syystä. Siihen osallistutaan siksi, että siinä saa itselle mielekästä tekemistä, voi hyödyntää omaa osaamistaan, pääsee oppimaan uutta, saa myönteistä rytmiä omaan elämäänsä, pääsee vaikuttamaan asioihin, voi tuntea kuuluvansa yhteisöön tai saada uusia kontakteja. Museoalalla vapaaehtoistoimintaa on ollut jo pitkään. Museoviraston tekemästä vuoden 2015 museotilastosta käy ilmi, että peräti 54 ammatillista museota tarjoaa vapaaehtoistyötä.¹²⁷ Parhaimmillaan vapaaehtoistyö antaa museoille paljon uusia näkemyksiä ja mahdollistaa asioita, joita ei muutoin esimerkiksi tiukan talouden vuoksi voitaisi toteuttaa. Tämä on toki strateginen valinta, joka velvoittaa sen mukaiseen vastuunkantoon vapaaehtoistoimintaa kohtaan. Joka tapauksessa vapaaehtoistoiminnalla on tarkoitus tukea palokuntaperinteiden säilymistä.

Mitä kaikkea vapaaehtoistoiminnassa on otettava huomioon?

Kaikki tietysti alkaa siitä, että hyväksytetään vapaaehtoistoiminta organisaatiossa. Vaikka vetovastuu olisikin yhdellä henkilöllä, tarvitaan uuden toiminnan luomiseen muidenkin tahojen tukea ja panostusta. Miten toiminta käytännössä organisoitaisiin? Paras tapa on se, että museo itse vastaa vapaaehtoistoiminnan organisoimisesta ja ottaa siitä kokonaisvastuun. On erityisen tärkeää, että kaikilla on selkeä käsitys siitä, mitkä ovat vapaaehtoistoiminnan tavoitteet ja kuka vastaa mistäkin osasta toimintaa. Tämä korostuu

¹²⁵ Kostiainen 2017, 4.

¹²⁶ Kallio 2012, 70.

¹²⁷ Museovirasto 2015, 14.

yleensä organisaatioissa, joissa on sekä päätoimisia työntekijöitä että vapaaehtoisia. Museoissa henkilökuntaan kuuluvat ammattilaiset vastaavat lakisääteisestä museopalveluiden tuottamisesta, kun taas vapaaehtoisilla on täydentävä rooli.¹²⁸

Vapaaehtoistyön alku voidaan aloittaa ensin pienimuotoisesti esimerkiksi järjestämällä johonkin teemaan kohdennettuja talkooprojekteja tai vaihtoehtoisesti voidaan käynnistää jokin yksittäinen projekti, jossa vapaaehtoiset voivat suorittaa siihen suunnitellut ja räätälöidyt tehtävät. Alku on aina haastavaa mutta ensituntuman saaminen vapaaehtoisten kanssa toimimiseen on kuitenkin tärkeää. Saatujen kokemusten pohjalta voidaan lähteä kehittämään toimintaa kohti tavoitteita. Seuraavaksi onkin vuorossa rekrytointi. Tärkeää on, että vapaaehtoiset otetaan hyvin vastaan. Jotta vapaaehtoisten motivaatio ei hiipuisi, on kannustava ja positiivinen vastaanotto sekä työtehtäviin perehdyttäminen erityisen keskeisessä roolissa.

Vapaaehtoistyöntekijälle on hyvä suorittaa alkuhaastattelu, jossa voidaan käydä museoon tai perinnetoimintaan yleisesti liittyviä vapaaehtoistyön periaatteita läpi. Mitä kaikkea perinnetoiminta voisi tarjota palokunnassa? Mitkä ovat vapaaehtoisen omat toiveet ja kiinnostuksen kohteet? Mitä asioita hän kokee mielekkäiksi? Minkälainen osaaminen vapaaehtoistyöntekijällä olisi tarjota toiminnan hyväksi? Motivaatio vapaaehtoistyöhön on kuitenkin se kantava voimavara, jolla saadaan aikaan paljon hyvää. Kunnon perehdytyksellä on tärkeä rooli myös vapaaehtoistyössä, koskee se sitten mitä tahansa projektia.

Perehdytyksen runko näyttää esimerkiksi tältä:

1. Työvoimatarpeen tunnistaminen ja onnistunut rekrytointi
2. Museon tai palokunnan perinneasioiden esittely
3. Vapaaehtoistoiminnan ja tehtävien esittely
4. Vapaaehtoistoiminnan periaatteet ja pelisäännöt
5. Vapaaehtoisten ja työntekijöiden yhteistyö
6. Museotyön eettiset periaatteet
7. Museoesineiden käsittely
8. Ajankohtaiset asiat

¹²⁸ Kostiainen 2017, 15.

Vapaaehtoistyö koetaankin monesti hyvin henkilökohtaisella tasolla. Paitsi työ, myös museoiden ympäristö ja yhteishenki vaikuttavat siihen, minkälaisena ympäristönä vapaaehtoistyöntekijät kokevat museotoiminnan ja oman roolinsa.

Myös vapaaehtoisille työntekijöille olisi tehtävä tutuksi museotyön eettiset säännöt ja muut asiaan kuuluvat lait ja toiminnan käytänteet.

Veteraanit informanteina

Veteraanit ovat merkittävä tietolähde perinneasioita hoitavalle henkilölle. Heidät nähdään museoille hyödyllisenä tietopalveluvoimavarana: vuorovaikutus on vahvasti molemminpuolista. Rakentava yhteistyö veteraanien kanssa on myös tuottanut palomuseoille hyödyllistä asiantuntijuutta, jossa asiantuntijoina ovat ne, joilla on tilannekohtaista tietoa. Asiantuntijuus sitoutuu siten tietoon ja osaamiseen, ei kuten perinteisesti: asemaan, ammattiin tai koulutukseen.

Monen ikääntyneen veteraanin muistelot ovat kiistatta sitä arvokasta tietovarantoa, joka on tärkeää kerätä jälkipolville talteen. On kuitenkin hyvä muistaa, että ihmisillä korkean iän myötä myös nk. episodinen ja yleinen muistitaso heikkenee. Tämä luo lisähaasteita haastattelijalle, jonka kannattaa ottaa huomioon esimerkiksi erilaisia tietoja kerätessä niiden paikkansapitävyys.¹²⁹

Tietojen paikkansapitävyyteen on kuitenkin tutkinnallisesta näkökulmasta monenlaisia mahdollisuuksia. Faktoja voi kerätä pelastustoimessa muun muassa monipuolisesta kirjallisesta aineistosta kuten esimerkiksi toimintaraporteista, autojen ajopäiväkirjoista, päiväkäskyistä, erilaisista toimintaohjeista ja työvuoroluetteloista, miehistöluetteloista, hankinta-asiakirjoista, alan julkaisuista, vakuutusyhtiöiden ja poliisin arkistoista ja niin ikään kaupunkien ja kuntien arkistoista. Vanhimmat tiedot löytyvät Suomessa Kansallisarkistosta.

5.7 Pelastustoimen intendentit

Maamme 22 nykyisellä aluepelastuslaitoksella on jokaisella hyvin runsaasti omia paikallisia käytäntöjä, sekä kehittämistarpeitaan, joiden avulla pelastustoimen arkea pyöritetään. Ala on tulevan SOTE-uudistuksen ja yhteiskunnallisen kehityksen myötä voimakkaassa murrostilassa. Tässä voimakkaassa ja melko nopeassa syklissä etenevässä murrosvaiheessa on riskinä historiallisten perinteiden ja arvojen häviäminen. Sanotaan, että vain tunnistettu ja riskejä voi hallita. Tämä lause peilatkoon aihetta siitä näkökulmasta ja tarpeesta, että

¹²⁹ Heiskanen 2012, 6.

alamme tarvitsee perinnetoimintatyöhön valtakunnalliset päätoimiset vastuuhenkilöt, jotka ottavat historiallisista arvoista järjestelmällisen, suunnitelmallisen ja kokonaisvaltaisen vastuun perinteiden säilymiseen liittyvissä asioissa valtakunnallisesti ohjatulla toimintakulttuurilla. Esitän tässä yhteydessä myös tarkemman vastuunjakomallin:

Maamme pelastustoimen perinteiden säilyttämismvastuut voisi jakaa esimerkiksi viidelle alueelliselle pelastustoimen intendentille, joille säädetään museoammatilliset kelpoisuusehdot. Jokaisella olisi vastuualueenaan viisi pelastustoimialuetta. Tehtävänkuvaan kuuluisivat monipuoliset perinnetoiminnan säilymiseen, käytännön toteutukseen ja koordinointiin liittyvät tehtävät. Intendentti olisi perinnetoiminnan erityisasiantuntija, verkostoitumisen osaaja, monen toimijan ja asian risteyksessä:

Hän hoitaisi perinnetoimintaan kuuluvia asioita, haastatteluja ja dokumentointeja yli pelastustoimialueiden ja toimisi alueensa pelastustoimen koordinoivana historiainformaattikkona. Hän toimisi työssään vastuullisesti museoammatillisten periaatteiden mukaisesti. Tehtäväkuva olisi aluksi kaikilla sama, mutta sen voisi tarpeen mukaan räätälöidä alueellisten tarpeiden näkökulmasta. Tavoitteena olisi ammatillisesti toteutettu säilyttämiskulttuuri tämän maan aluepelastuslaitoksille luotettavasti ja kustannustehokkaasti. Suurimmat pelastuslaitokset ovatkin jo ehtineet toteuttamaan oman perinnetoiminnan alkupohjustuksen ”pioneerivaiheensa” perustamalla palomuseoita ja pysyviä näyttelyitä itsenäisesti vailla ulkopuolisia vaatimuksia.

Pelastuslaitosten on syytä yhdessä miettiä, voisivatko jotkin palomuseot ottaa alueellisen vastuumuseon roolin intendenttipohjalta perinteiden säilyttämistyössä. Perinnetyöt tarvitsevat joka tapauksessa museotoimintaan erikoistuneet päätoimiset asiansa osaavat vetäjät. Siksi pelastustoimessa on yhteisesti tehtävä päätös siitä, että perinne- ja museotoiminta koetaan merkittävänä. Sillä rakennetaan pelastustoimen myönteistä imagoa ja myös asiakaslähtöistä viestintää. Sillä on myös merkittävä rooli siihen, että palokuntien työkuulttuuri ja siihen liittyvä monipuolinen historia saadaan luotettavasti säilymään. Hyvällä yhteistyöllä ja riittäväällä vuoropuhelulla on oma keskeinen roolinsa.

Vertailun vuoksi otan esimerkin poliisihallinnon puolelta: asetuksessa poliisihallinnosta 31§ (31.1.2008/74), on määritelty perinteiden hoito kahdelle toimijalle, eli Poliisimuseolle Tampereella sekä Rikosmuseolle keskusrikospoliisissa. Puolustusvoimien puolella museotoiminta on määritelty normissa puolustusvoimien museotoiminnasta.

Pelastustoimessa tämä asia on vielä virallisesti kokonaan määrittelemätön. On syytä muistaa, että maassamme on joitakin palomuseoita, jotka voisivat keskenään verkostoitua ja toimia jo nyt perustana valtakunnalliselle paloalan keskusmuseolle.¹³⁰ Pelastustoimen perinnetoiminnan velvoitteiden olisi tultava lainsäädännön kautta, jolloin myös palomuseoiden toiminta olisi turvattu.

Pelastustoimessa on tärkeä huomioida se, että jos pelastustoimi ei itsenäisesti hoida perinneasioitaan kuntoon pitkällä tähtäimellä, niin ei sitä kukaan muukaan riittävän luotettavasti tule hoitamaan. Kustannukset tulisi jakaa sisäministeriön ja opetus- ja kulttuuriministeriön välisessä vastuunjaossa puoliksi tai niin, että jompikumpi kantaa siitä kokonaisvastuun. Kun kiinnitetään huomiota rahoitukseen, jossa myös hyötysten halutaan konkreettisesti nousevan esille, tulevat perinnetoiminnasta saadut vaikuttavuudet museoiden myötä selkeästi näkyville. Tästä on vahvana referenssinä jo yli kolmekymmentä vuotta kestänyt yleisön kiinnostus Helsingin palomuseota kohtaan. Jos museotoimintaa ajatellaan investointina, ilmenee sen tuottama ”voitto” museoissa kävijöiden sivistyksen tason nousuna. Kävijöiden henkinen pääoma kasvaa juuri henkilökohtaisella tasolla mitattuna.

Suomen museoliiton pääsihteeri Kimmo Levä (2017) kertoo haastattelujeni pohjalta asiaan, että pelastustoimen perinteiden hoito tulisi olla valtakunnallisesti ohjattua. Levän mukaan suurimpien pelastuslaitosten osalta asiaan on satsattu hyvin. Kun perinneasioita hoitavat henkilöt ovat organisaation tunnustamia ja organisaatio pitää toimintaa tärkeänä, on yhteisen asian eteenpäin viemisessä edistytty vaiheeseen, josta on helpompi jatkaa, toteaa Levä.¹³¹

Levän (2017) mukaan myös museoiden välisessä verkostoitumisessa on oma myönteinen osansa. Siinä on muistettava, että verkostoituminen tarvitsee käytännössä aina vetäjänsä. Perinnetyöllä on joka tapauksessa merkittävä rooli palokuntahengen säilyttämisessä maamme palokunnissa. Palokuntatyön ja sen kulttuurin säilyminen on myös imagon ja viestinnän ylläpitämisen kannalta merkittävää.¹³²

¹³⁰ Kostet 2007, 517.

¹³¹ Levä 2017, haastattelu.

¹³² Levä 2017, haastattelu.

5.8 Perinne- ja museoajoneuvot

Museoajoneuvojen osalta yleisesti korostetaan alkuperäisyyttä. Museoajoneuvo on Ajoneuvolain (1090/2002, 24§) mukaan ”katsastustoimipaikan valtakunnallisen rekisteröidyn museoajoneuvojärjestön lausunnon perusteella museoajoneuvoksi hyväksymä ajoneuvo, jonka valmistusvuoden päättymisestä on kulunut vähintään 30 vuotta ja joka on säilytetty alkuperäistä vastaavassa kunnossa tai entistetty asianmukaisesti.”¹³³

Museoajoneuvot ovat teknisiä laitteita, joiden ulkoisen aitouden säilyttäminen johtaa ennemmin tai myöhemmin siihen, ettei ajoneuvo toimi, kun jokin sen osa heikentyy tarpeeksi. Jos tätä tulkitsee tarkasti, niin määrite ”entistetty asianmukaisesti” ei sisällä kuitenkaan alkuperäisyyden vaatimusta. Niinpä museoajoneuvoksi voitaisiin, ainakin periaatteessa hyväksyä perinnelaivojen tapaan ”arvonsa mukaisessa kunnossa” oleva ajoneuvo.¹³⁴

Kuva 2. Helsingin pelastuslaitoksen palomuseon tunnettua voimavaraa: museopaloautoja. Kuva Jari Auvinen 22.9.2011.

¹³³ Vilkuna 2011, 53.

¹³⁴ Vilkuna 2011, 53.

Vuonna 1987 Helsingin silloinen palolaitos hankki takaisin Magirus DL26 -avotikasauton. Sen löytyminen Vehoniemen automuseolta tuotti museon kokoelmiin vanhimman säilyneen helsinkiläispaloauton jäänteet. Ajoneuvon tämänhetkinen kunto on haastava. Auton etuosasta puuttuu puolet alkuperäisestä hytistä ja hytin laitteista, mutta sentään konepellit ovat tallella. Tämän auton restaurointi on vielä toistaiseksi pelkkien teknisten ja taloudellisten realiteettien vuoksi kesken. Tikaskoneiston puuosat ovat oregoninmäntyä, jota saa vielä hankittua muutamista maista (lähimmät Viro ja Saksa), mikäli tikaskoneistojen puuosat päätetään kokonaan uusia.

Kolme identiteettiä

”Konservoinnin ja erityisesti restauroinnin strategioista päätettäessä on myös päätettävä mitä kohteen identiteettiä halutaan säilyttää ja esittää. Museologi Peter van Mensch (1992, luku 14) on esitellyt objektin/kohteen identiteettiprosessin kolmivaiheisesti seuraavalla tavalla:

konseptuaalinen identiteetti (conceptual identity) = suunnittelijan/tekijän
idea/suunnitelma

faktuaalinen identiteetti (factual identity) = tekijän valmistama objekti/kohde

aktuaalinen identiteetti (actual identity) = objekti/kohde (muuttuneena) tänään.”¹³⁵

Ainoa kunnan tapa tämän ajoneuvon restauroinnin osalta on tehdä se mahdollisimman lähelle ensimmäistä faktuaalista identiteettiään. Tämä alkaa tietojen ja varaosien hankkimisella. Mikäli osia ei ole saatavilla, joudutaan ne tekemään uudestaan. Tämä käynnistää laajan teknisen tutkimusprojektin, jossa tarvitaan teknistä muotoilijaa ja joitakin eri asiantuntijoita, jotka käyvät vastaavanlaisesta ajoneuvosta piirtämässä ja dokumentoimassa puuttuvat osat. Lähimmät vastaavanlaiset autot löytyvät Saksan Sinsheimista ja Tanskan Aarhusista. Tämän jälkeen puuttuvat osat valmistetaan mahdollisimman tarkkaan lähelle alkuperäistä esinettä. Ajoneuvo on saksalaista Magirusen palokalustotehtaan laatutyötä, joka työn valmistuessa tulee edustamaan ja dokumentoimaan dynaamisesti 1920-luvun puolenvälin tyyppillistä tikasautotyyppiä ja sen käyttötarkoitusta.

¹³⁵ Vilkuna 2011, 55.

Staattinen ja dynaaminen säilyttämisstrategia?

Tässä yhteydessä otan esimerkiksi jo edellä mainitut museoajoneuvot, jotka ovat teknisiä laitteita ja joiden ulkoisen aitouden säilyttäminen johtaa ennemmin tai myöhemmin siihen, ettei ajoneuvo toimi, kun jokin sen osa heikentyy tarpeeksi. Tätä strategiaa kutsutaan staattiseksi konservoinniksi tai restauroinniksi.¹³⁶

Jos halutaan säilyttää ajoneuvon toiminnallisuus, sitä on jatkuvasti huollettava ja kuluvia vaihto-osia on korvattava uusilla. Näin kohde alkaa menettää materiaalista aitouttaan, mutta pysyy koko ajan toiminnallisesti aitona: autoa voi ajaa, radiota voi kuunnella, lentokoneella lentää. Tätä strategiaa kutsutaan dynaamiseksi konservoinniksi tai restauroinniksi.¹³⁷

¹³⁶ Vilkuna 2011, 54.

¹³⁷ Vilkuna 2011, 53.

6. Loppupohdinta

6.1 Keskeiset kehittämiskohteet ja tavoitteet

Maamme kahdeksassa palomuseossa (mukana myös Ahvenanmaan museo) on jokaisessa oma persoonallinen näyttelysisältö, joka kertoo pelastustoimen menneisyydestä jokainen omalla monipuolisella ja mielenkiintoisella kokonaisuudellaan. Yhteistä museon arjessa on päivittäinen ylläpito ja asiakaspalvelu. Palomuseoiden löytäessä omat vahvuutensa ja keskittyessä niihin se antaa selkeimmät suuntaviivat erilaisille kehittämiskohteille. Tähän kun tuodaan mukaan markkinointi sosiaalisessa mediassa, alkaa tietämys museon olemassaolosta lisääntyä ja kävijöitä alkaa tulla eri puolilta maamme ja rajojemme ulkopuolelta ympäri maailmaa. Museoiden on lupa itse valita se, mihin panostetaan, sillä se lisää motivaatiota museotyöhön ja todennäköisesti tuo myös lisää kävijöitä. Arjen museotyössä on kuitenkin muistettava ympärillä oleva muu maailma. Maamme museot ovat nyt muutoksen tilassa ja samalla suosittumia kuin koskaan. Museot tarvitsevat yleisön mielenkiinnon pysymiseksi vakaana näyttelyiden uudistamisia, viestinnän ja markkinoinnin päivitystä, kokoelmien luettelointia, verkkosivujen päivitystä, verkostoitumista muiden museoiden tai toimijoiden kanssa, kokoelmien sähköistä luettelointia sekä päivittäistä kokoelmien ylläpitoa ja hallintaa. Suurena arjen haasteena onkin ollut säilytystilojen riittävyys, mutta tämä haaste on tuttua museotalta jo entuudestaan. Yhä suuremmassa määrin on yleisöltä tullut tutkimuspyyntöjä, jotka vievät museotyössä aina oman aikansa.

Teknisen kehityksen tuomat haasteet ja teknologisten ratkaisujen päivittäminen ja hyödyntäminen ovat myös asia, joka teettää työtä monissa museoissa. Pienen museon ei ole luonnollisestikaan mahdollista tarjota kaikille kaikkea. Jos museoihin yritetään houkutella puoliväkisin joka ikistä, ei viesti tavoita kuin kourallisen kävijöitä. Erottumisen muista museoista vaikuttavilla näyttelyillä, tapahtumilla tai muulla vaihtuvalla sisällöllä tuo palomuseoillekin uusien kävijöiden lisäksi myös vanhoja kävijöitä uusille vierailuille.¹³⁸

Palomuseotoiminta pelastuslaitoksen omana toimintana on parhaimmillaan asiakaslähtöistä, historiaa ja paikallisen pelastustoimen ja sen historiallista merkitystä korostavaa toimintaa.

Pelastustoimi kiinnostaa suurta yleisömäärää vauvasta vaariin. Tämä luo myös voimakasta potentiaalia ylläpitää perinnetoimintaa, jonka puitteissa ihmiset voivat tunnistaa omat

¹³⁸ Hirvonen 2015, 27–28.

juurensa ja vahvistaa omaa identiteettiään. Tämä tarkoittaa myös sitä, että ne alan ammattilaiset, jotka ovat tehneet pitkän työuransa pelastuslaitoksen eri tehtävissä, voivat tulla niin virassa kuin eläkkeelläkin muistelemaan ja kokemaan museotyön palveluiden kautta menneiden työvuosien tapahtumia ja niin halutessaan kokemaan ne uudelleen, vaikka mieleenpainuvan valokuvanäyttelyn avulla.

Tulevaisuuden näkymien pelastustoimen museoissa ja perinnetiloissa toivotaan olevan vakaita. Palokuntien historia kiinnostaa laajaa kävijäkuntaa. Aika on otollinen pelastustoimen museoiden ja paikallisen museotoiminnan yhteistyölle. Tehokkaalla paikallisella yhteistyössä tehdyllä markkinoinnilla saadaan myös hyviä tuloksia aikaan. Tarina- ja elämyseskeisten museokierrosten arvo tulee jatkossakin olemaan paikallisen pelastustoimen historian esittelyssä se kantava voimavara, johon kannattaa panostaa. Kun henkilöresurssit on saatu vakaalle pohjalle, voivat pelastustoimen museotkin niin päättäessään tiivistää yhteistyötään harkitusti esimerkiksi matkailupalveluita tuottavien paikallisten yritysten kanssa. Yhteistyön voisi aloittaa, vaikka yhteisellä markkinoinnilla, joka tuottaa joka tapauksessa lisää kävijäkuntaa.

Pelastustoimen museot ovat ainutlaatuinen oppimis- ja elämyseske suurelle yleisölle, jonka merkityksen uskon kasvavan tulevaisuudessa. Pelastustoimen museot voisivat aloittaa matkansa kohti tasalaatuista palvelua yhtenäistämällä aukioloajat ja resursoimalla päivittäiseen museotoimintaan sopivat henkilöt. Tämä on pieni askel pelastustoimelta mutta merkittävä palvelus suurelle yleisölle. Pilottimuseoiksi voisi ottaa suurimpien kaupunkien, kuten Turun, Porin, Tampereen, Kuopion ja Hämeenlinnan palomuseot, jotka helpoimmin voisivat niin halutessaan avata museonsa säännölliselle muutaman tunnin aukiolokäytännölle näin aluksi. Aukiolokäytännöt voisi helposti suhteuttaa, vaikka paikallisten museoiden rytmiiin.

Näkisinikin, että muut pelastuslaitokset toimisivat museoidensa aukiolokäytännöissä säännöllisen avoinna pidon pohjalta. Helsingillä on ollut palomuseo yleisölle säännöllisesti auki jo 30 vuoden ajan ja kokemukset ovat olleet myönteisiä. Helsingin palomuseossa on vakiintunut työrytmiksi kaksi säännöllistä yleisöpäivää, eli keskiviikko ja sunnuntai, jolloin museo on auki 12.00–16.00. Tiistaisin ja torstaisin on keskitytty ryhmävieraiden palveluun ja maanantaisin on tehty muita, kuten museon hallintoon, dokumentointiin ja tutkimuspalveluun liittyviä työtehtäviä. Viitenä päivänä viikossa, museoammatillisesti hoidettuna saadaan paras ja maksimaalinen lopputulos aikaiseksi. Palomuseot voivat myös

niin päättäessään harjoittaa yhteistyötä alkaen vaikka asiakaspalvelusta, jota museotalalla kutsutaan yleisötyöksi. Esimerkkinä voisin ottaa ulkomaisen alasta kiinnostuneen ryhmän, joka vaikka Tampereen museoon tutustuesssa saisi samalla sieltä jatkovierailuvinkin maamme muihin palomuseoihin. Tämän tapaisista pienistä yhteistyökuvioista muodostuu aikaa myöten tehokkaasti keskenään operoiva ja toimiva perinneorganisaatio. Palomuseot voisivat toimia myös keskenään alaansa liittyvän historiatiedon välittäjinä asiakkaiden lisäksi myös eri pelastuslaitosten henkilöstön välillä. Tässä asiassa on vielä paljon kehittämisen varaa.

6.2 Johtopäätökset ja tutkimustulokset

Ehdotuksellani pelastustoimen museopoliittiseksi ohjelmaksi tavoittelen sitä, että pelastuslaitoksilla olisi yhteneväiset museologiset ohjeet omien perinteidensä säilyttämiseen ja se olisi otettu myönteisellä tavalla vastaan. Tuloksia alkaa näkyä, kunhan perinnetoiminta liitetään käytettävissä olevilla resursseilla pelastustoimen päivittäiseen arkeen. Myönteisiin tavoitteisiin aletaan päästä kun saadaan sopiva henkilö pelastuslaitoksittain perinneyötä hoitamaan. Niissä pelastuslaitoksissa, joissa on jo nyt palomuseo, mutta ei vielä päätoimista museohenkilökuntaa, olisi viipymättä resursoitava talon sisältä perinnetoimintaan sopiva henkilö, jolle annetaan asiantuntijatyöhön riittävä perehdytys. Hän voisi ehkä olla joku joka ei enää terveydellisistä syistä pysty tekemään nykyistä työtään, johon on aikaisemmin koulutuksensa saanut. Tämä on toiminnan käynnistyessä yksi vaihtoehtoinen järjestely, jolla varmistettaisiin työvoiman saanti perinnetoimintoihin lisäämättä henkilötyövuosien määrää. Tällä hetkellä perinnetoiminnan kokonaistilanne maamme pelastuslaitoksissa on hajanainen ja sen jatkumo on melko lailla epävarmalla pohjalla.

Henkilöiden haastattelujen pohjalta yhteenvetona voisi sanoa, että mikäli perinteidenhoitotyön halutaan onnistuvan mahdollisimman laadukkaasti, on tärkeää, että se voidaan hoitaa maamme pelastuslaitoksissa kokopäivätoimisesti. Kun ratkaistaan kysymystä siitä, kenelle pelastustoimen perinteiden hoito, säilyttäminen ja asiakaspalvelu kuuluvat, on ratkaisevaa se, miten muut suojelualalla toimivat kuten poliisi ja puolustusvoimat ovat sen omalta osaltaan ratkaisseet. Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt mahdollisimman kattavasti osoittamaan sen, että pelastustoimen perinteistä huolehtiminen saadaan parhaiten hoidettua pitkälle tulevaisuuteen pelastustoimen sisällä siihen erikseen palkatuilla asiansa osaavilla henkilöillä.

Tämä tutkielma tulee ajankohtaan, jossa museoalan uudistukseen tähtäävät toimenpiteet ovat valmistelun alla. Pelastustoimen kulttuuriarvojen säilymisen näkökulmasta tarkasteltuna esitänkin, että sisäministeriön tulisi käynnistää vuoropuhelu yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa, sekä myöhemmin toteuttaa valtakunnalliseen pelastustoimen erikoismuseoon tähtäävä hanke ja siihen kuuluva rahoitus ja virallistaa olemassa olevien palomuseoiden ja perinnetoiminnan asema maamme pelastustoimessa muiden valtakunnallisten erikoismuseoiden antaman mallin mukaisesti.

Olosuhteet ja mahdollisuudet säilyttää omaa kulttuuriperintöään ovat eri paikkakunnilla palokunnittain hyvinkin haasteellisia, joillekin tilojen puutteen vuoksi jopa mahdottomuus. Tämän tutkielman avulla olen pyrkinyt antamaan yleisohjeet ja periaatteet perinteiden säilyttämistyöhön. Perinnetoiminnan säilyttämisen soveltaminen käytäntöön on tällä hetkellä aina viime kädessä yksittäisen palokunnan luomien arvojen ja oma-aloitteisuuden varassa.

Oma tulkinta

Museoasioiden parissa työskentelevien arjessa on suuri vastuu tehtäessä valintoja siitä, mikä on tärkeää ja olennaista säilyttää tulevaisuutta varten sekä miten keskeiset objektit saadaan säilymään.

Riittävä museoammatillinen koulutus ja ammattitaito ovat vastuullisia päätöksiä tekevällä museon asiantuntijalla välttämättömiä. Museotoiminta on monipuolista ja samalla haastavaa. Sen ytimessä työskentely vaatii onnistuessaan oman alan substanssiosaamisen lisäksi laaja-alaista asiantuntemusta pelastustoimesta, yhteiskunnasta, kulttuurista ja historiasta. Maamme palomuseot ovat yleisön arvostamia kulttuurikohteita. Niiden toimintaedellytysten kehittäminen muuttuvassa toimintaympäristössä on tärkeä ja ajankohtainen asia.

Kaikki palomuseot toimivat tällä hetkellä eri tavoin. Yhtenäistä palomuseoille ovat yleisön palvelu ja kokoelmien dokumentointityöt. Palomuseoiden pyrkimys säännölliseen aukioloon olisi hyvin pienillä järjestelyillä toteutettavissa oleva tavoite kohti parempaa museonäkyvyyttä ja asiakaspalvelua. Säännöllisellä aukiololla ja riittävällä markkinoinnilla palomuseot tulisivat entistä rohkeammin ja näkyvyydeltään selkeämmin lähelle kuntalaista ja suurta yleisöä. Aktiivisimmat palomuseot tekevät omalta osaltaan vaikuttavaa työtä kansalaisten turvallisuuden parantamiseksi. Perinnetoimintaan liittyvissä päätöksissä

kannattaa olla kaukokatseinen, sillä virheitä ja oman kulttuuriperinnön menetyksiä on usein työläämpää korjata jälkikäteen.

Perinneasioiden säilyttäminen palokunnissa ei voi olla kiinni ajan puutteesta tai siitä, että asiaa ei koeta alalle kuuluvaksi. Historiallisten arvojen säilyminen palokunnissa on ennakoivilla ja etukäteen mietityillä toimenpiteillä helposti toteutettavissa ja hallittavissa, kunhan historiallisen esineistön säilyttämiskulttuuriin riittää aitoa motivaatiota.

Parhaimmillaan tämä kaikki on historiallisten arvojen paikallista ja valtakunnallista kokonaishallintaa ja säilyttämistyötä, josta saadaan mielenkiintoinen tehtäväkokonaisuus alamme sisällä toimiville asiantuntijoille.

Arvostakaamme edellisten sukupolvien työtä, osaamista ja tekoja. Siirtäkäämme tietoja, arvoja ja yhteisiä kertomuksia tuleville sukupolville. Museoiden on todettu parantavan myös yhteiskuntarauhaa ja ihmisten terveyttä. Suomessa on yli 1000 museota. Ammatillisesti hoidettuja, ympärivuoden auki olevia museokohteita on 300. Museoala työllistää 2600 henkilöä joista vakituisia on 1900.¹³⁹ Pelastustoimen museoiden näkyvyyttä ja tunnettavuutta pelastustoimen sisällä ja sen ulkopuolella sekä erityisesti museokentän suuntaan olisi myös lisättävä.

Valtakunnallista pelastustoimen erikoismuseota odotellessa: pelastusalan toimijat ja päättäjät, ottakaa vastuu oman perinnetoimintanne tai palomuseonne tallennus-, esitys-, ja tutkimustyöhön vaadittavien taloudellisten ja osaavien henkilöstöressurssien riittävydestä sekä ottakaa perinnetoiminta osaksi laitoksenne sisäistä kehittämistä. Lisäksi, olkaa aktiivisia ja pyrkikää luomaan omalla toiminnallanne takuut historiallisten arvojenne säilyvyydestä tuleville sukupolville.

¹³⁹ Suomen museoliitto 2017, Museotoiminta vaikuttaa!.

7. Lähteet

Kirjalliset lähteet

Auvinen, Jari (2003). *Suomalainen paloautokirja*. Helsinki: Kustantaja Laaksonen.

Auvinen, Jari (2006). *Helsingissä palaa*. Helsinki: Kustantaja Laaksonen.

Auvinen, Jari (2008). *Pieni paloautokirja*. Helsinki: Kustantaja Laaksonen.

Auvinen, Jari (2011). *Helsingin Palomuseon paloautoja*. Helsinki: Kustantaja Laaksonen.

Auvinen, Jari (2015). *Pieni paloautokirja 2*. Helsinki: Kustantaja Laaksonen.

Auvinen, Jari & Blomqvist, Christer (2017). *Helsingin palomuseo – Pelastuslaitoksen historiaa*. Helsinki: Kustantaja Laaksonen.

Blomqvist, Christer & Kauniranta, Pekka (2012). *Vanhoja paloautoja Tammissaarella 2002–2011 – Gamla brandbilar i Ekenäs 2002–2011*. Helsinki: Kustantaja Laaksonen.

Ekman, Oskar (1910). *Seitsemäs palokuntalaiskokous*. Teoksessa: *Brandluren-Palotorvi[-lehti]* 7/1910. Helsinki: Oskar Ekman.

Grönros, Eija-Riitta (päätoim., 2012). *Kielitoimiston sanakirja*. Ensimmäinen osa A–K. *Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 170* (3., uudistettu painos). Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.

Grönros, Eija-Riitta (päätoim., 2012). *Kielitoimiston sanakirja*. Toinen osa L–R. *Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 170* (3., uudistettu painos). Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.

Grönros, Eija-Riitta (päätoim., 2012). *Kielitoimiston sanakirja*. Kolmas osa S–Ö. *Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 170* (3., uudistettu painos). Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.

Harju, Jari & Savia, Satu (2007). *Rikospaikka: Helsinki*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Heinonen, Jouko & Lahti, Markku (2001). *Museologian perusteet* (3., uudistettu laitos). Helsinki: Suomen museoliiton julkaisuja 49.

Heiskanen, Hanna (2012). *Liikuntalääketieteen pro gradu -tutkielma*. Jyväskylän yliopisto, Terveystieteiden laitos.

- Jaatinen, Carina (toim. 2013). ICOM Museotyön eettiset säännöt (2. painos). Espoo: ICOM - Suomen komitea ry.
- Järvinen, Antti (1998). Hoitaja vai kuljettaja? Suomalaisen sairaankuljetuksen ja ensihoidon historia. Espoo: Suomen ensihoidon tiedotus.
- Karjalainen, Anna-Maija (2015). Palomuseon digitoitiprojektin tilannekatsaus. Teoksessa: Paloposti joulukuu 2017. Helsingin pelastuslaitoksen henkilöstölehti.
- Katajamäki, Juhani (2000). Kentän ääni: Palontorjunnan ja Pelastustiedon 50 vuotta olennainen osa paloalan 100-vuotiaista lehtihistoriaa. Helsinki: Palo- ja pelastustieto ry.
- Kinanen, Pauliina (2009). Museologia tänään. Helsinki: Suomen museoliiton julkaisuja 57.
- Kostet, Juhani (2007). Tulen polte sydämessä. Läpi tulen ja savun. Suomen palopäällystöliitto 75 vuotta. Helsinki: Suomen palopäällystöliitto ry.
- Mattila, Mirva, Kaukonen, Marianna & Salmela, Ulla (toim. 2006). Opas paikallismuseon hoitoon (2. painos). Helsinki: Museoviraston julkaisuja.
- Murtomaa, Markku (2010). Hätätilälääketiede, elvytys ja ensihoito. Helsinki: Markku Murtomaa.
- Nyström, Samu (2005). Stadin Tabis 100 vuotta. Helsinki: Helsingin kaupungin pelastuslaitos.
- Suhonen, Sirpa (toim. 2006). Palo- ja pelastussanasto – Brand- och räddningsordlista – Fire and Rescue Vocabulary – Brand- und Rettungsglossar – Пожарно-спасательный словарь. TSK 33. Helsinki: Sanastokeskus TSK.
- Vilkuna, Janne (2009). Yhteinen kulttuuriperintömme. Teoksessa: Kinanen, Pauliina (toim.): Museologia tänään. Suomen museoliiton julkaisuja 57 (2., korjattu painos). Helsinki: Suomen museoliitto.
- Vilkuna, Janne (2010). Suomen museoalan organisoituminen 1945-2009. Teoksessa: Kinanen, Pauliina & Pettersson, Susanna (toim.): Suomen museohistoria. Helsinki: SKS.
- Vilkuna, Janne (2011). Kaksi säilyttämisstrategiaa. Teoksessa: Forum Marinum vuosikirja 2011. Turku: Forum Marinum -säätiö.

Verkkolähteet

Ahola, Teemu (2015). Valtakunnallinen tallennustyönjakomalli [online]. [Viitattu 25.7.2017]. Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://tako.nba.fi/File/2164/tallennustyonjaon-taustaa.pdf>

Alén, Inka, Laczak, Riikka, Lindfors, Anna & Tuppurainen, Riitta (2006). Museologian erityissanastoa [online]. [Viitattu 25.7.2017]. Saatavilla www-muodossa: <URL:http://www.helsinki.fi/museologia/Museologian_erytyissanasto.pdf

Hirvonen, Sini (2017). Löydä oman museon vahvuudet – niihin keskittyminen tuo voimavaroja ja kävijöitä. Teoksessa: Lonardi, Pia, Niemelä, Anu & Koski, Marianne (toim.): Paikallismuseotoiminta Suomessa 2015: Museoviraston selvityksiä 1 [online]. [Viitattu 24.7.2017]. Saatavilla www-muodossa: >URL:https://www.museotilasto.fi/tiedostot/museovirasto/files/Paikallismuseotoiminta_Suomessa_2015.pdf

Häyhä, Heikki, Jantunen, Sari & Paaskoski, Leena (2015). Merkitysanalyysimenetelmä. Suomen museoliiton julkaisuja 64 [online]. [Viitattu 25.7.2017]. Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://www.museoliitto.fi/doc/Merkitysanalyysimenetelma1.pdf>

Kallio, Kalle (2012). Valtakunnalliset erikoismuseot – Selvitys erikoismuseojärjestelmän tilasta ja tulevaisuudesta. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012-27 [online]. [Viitattu 21.9.2017]. Saatavilla www-muodossa: <URL:<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75313/OKM27.pdf>

Ketola, Johannes & Kokki, Esa (2017). Pelastustoimen taskutilasto 2012-2016. Pelastusopiston julkaisu D-sarja: Muut 1/2017 (verkkojulkaisu) [online]. [Viitattu 25.7.2017]. Saatavilla www-muodossa: <URL:http://info.smedu.fi/kirjasto/Sarja_D/D1_2017.pdf

Kostiainen, Aino (2017). Vapaaehtoistoimintaa kehittämään – opas ammatillisille museoille. Kansalaisareena ry. Helsinki: Ilmailumuseo [online]. [Viitattu 25.7.2017]. Saatavilla www-muodossa: <URL:http://ilmailumuseo.fi/wp-content/uploads/2017/02/VAPAAEHTOISTOIMINTAA_KEHITTÄMÄÄN.pdf

Marsio, Leena (2015). Paikallismuseot aineetonta elävää kulttuuriperintöä vaalimassa. Teoksessa: Paikallismuseotoiminta Suomessa 2015: Museoviraston selvityksiä 1 [online]. [Viitattu 24.7.2017]. Saatavilla www-muodossa:

<URL:https://www.museotilasto.fi/tiedostot/museovirasto/files/Paikallismuseotoiminta_Suomessa_2015.pdf

Mensala, Ville (2013). Tampereen yliopisto, johtamiskorkeakoulu, pro gradu -tutkielma, Pelastuslaitosten johtaminen – Vertaileva tutkimus neljän pelastuslaitoksen hallinnosta ja johtamiskäytännöistä [online]. [Viitattu 24.7.2017]. Saatavilla www-muodossa:

<URL:<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/84868/gradu06944.pdf>

Museoasetus 456/2013 [online]. [Viitattu 24.7.2017]. Saatavilla www-muodossa:

<URL:<http://finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20130456>

Museolaki 3.8.1992/729 [online]. [Viitattu 24.7.2017]. Saatavilla www-muodossa:

<URL:<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920729>

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2017). Ehdotus museopoliittiseksi ohjelmaksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 9/2017 [online]. [Viitattu 25.7.2017]. Saatavilla www-muodossa:

<URL:http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79396/OKM_9_2017.pdf

Pekkala, Heidi (2008). Kokoelmien arvoluokitus erikoismuseoissa, esimerkkinä Mobilia [online]. [Viitattu 25.7.2017]. Saatavilla www-muodossa:

<URL:http://www.museoliitto.fi/doc/Kokoelmien_arvoluokitus_Mobilia.pdf

Pukkinen, Jaakko (2017). Karavaani kulkee. Teoksessa: Pelastuslaitosten kumppanuusverkosto: Feeniks uutiskirje 02/2017 [online]. [Viitattu 31.8.2017]. Saatavilla www-muodossa: <URL: www.pelastuslaitokset.fi/js/upload/Feeniks-utiskirje-22017.pdf

Suomen museoliitto (2017). Kutsu poliitikko museoon -teemaviikko:

Kutsu poliitikko museoon [online]. [Viitattu 20.9.2017]. Saatavilla www-muodossa:

<URL:http://museoliitto.fi/kutsu_poliitikko_museoon

Museotoiminta vaikuttaa! [online]. [Viitattu 20.9.2017]. Saatavilla www-muodossa:

<URL:http://museoliitto.fi/doc/kutsu_poliitikko_museoon/Museoiden_vaikuttavuus_2017_diat_uusi.pdf

Suomen pelastusalan keskusjärjestö (2017). Suomen palomuseot:

Helsingin pelastuslaitoksen palomuseo [online]. [Viitattu 24.7.2017]. Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://www.palomuseot.fi/fi/page/502>

Hämeenlinnan palomuseo [online]. [Viitattu 24.7.2017]. Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://www.palomuseot.fi/fi/page/507>

Kokkolan palomuseo [online]. [Viitattu 24.7.2017]. Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://www.palomuseot.fi/fi/page/506>

Korson VPK:n kokoelma [online]. [Viitattu 24.7.2017]. Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://www.palomuseot.fi/fi/page/513>

Kuusankosken palomuseo [online]. [Viitattu 24.7.2017]. Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://www.palomuseot.fi/fi/page/504>

Perinnetoiminnan eri muotoja ja vinkkejä toimintaan [online]. [Viitattu 24.7.2017]. Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://www.palomuseot.fi/fi/page/524>

Pohjois-Savon palomuseo [online]. [Viitattu 24.7.2017]. Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://www.palomuseot.fi/fi/page/509>

Satakunnan palomuseo Waluvaara [online]. [Viitattu 24.7.2017]. Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://www.palomuseot.fi/fi/page/511>

Tammisaaren palomuseo [online]. [Viitattu 24.7.2017]. Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://www.palomuseot.fi/fi/page/505>

Tampereen palomuseo [online]. [Viitattu 24.7.2017]. Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://www.palomuseot.fi/fi/page/508>

Turun keskuspaloaseman Museotila Kellari [online]. [Viitattu 24.7.2017]. Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://www.palomuseot.fi/fi/page/510>

TAKO (2017). TAKO-ohjausryhmä 2017–18 [online]. [Viitattu 25.7.2017]. Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://tako.nba.fi>

Tallennustyönjako - Mustat aukot [online]. [Viitattu 25.7.2017]. Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://tako.nba.fi/tallennustyönjako/mustat-aukot>

Tallennustyönjako - Valtakunnallinen tallennustyönjako [online]. [Viitattu 25.7.2017].

Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://tako.nba.fi/tallennustyonjako>

Teittinen, Paavo (2017). Uusi kulttuuriministeri Sampo Terho haluaa tukea kansallismielistä kulttuuria – ”Suomalaista, länsimaista tapaa” pitää painottaa, hän sanoo HS:n haastattelussa [online]. [14.5.2017]. [Viitattu 2.9.2017]. Saatavilla www-muodossa:

<URL:<http://www.hs.fi/politiikka/art-2000005210212.html>

Ålands Brand- och Räddningsförbund (2017). Brandkårmuseet [online]. [viitattu 28.9.2017].

Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://www.brandkar.ax/sv/museet>

Julkaisemattomat lähteet

Helsingin kaupunginmuseo (2015). Helsingin kaupunginmuseon poistopolitiikka 15.10.2015 [Kaupunginmuseon sisäinen ohje, julkaistu kaupungin intrassa]. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo. Elina Kallion sähköposti 27.7.2017 22.26.

Henkilöhaastattelut

Alho, Rainer (9.9.2017). Pelastuskomentaja evp., Helsingin kaupungin pelastuslaitos.

Kostet, Juhani (16.8.2017). Museoviraston pääjohtaja.

Koukkunen, Kalevi (useaan otteeseen 2015–17). Filosofian lisensiaatti, Tuomarilan VPK:n (Espoo) hallinnon ja historiatoimikunnan jäsen.

Levä, Kimmo (20.6.2017). Pääsihteeri, Suomen museoliitto.

Merisalo, Tiina (19.6.2017). Helsingin kaupunginmuseon johtaja.

Räikkönen-Partanen, Tytti (15.7.2017). Palvelussuhdeasiantuntija (museovastaava), Kuopio, Pohjois-Savon pelastuslaitos.

8. Liitteet

Liite 1. Suomen palomuseot

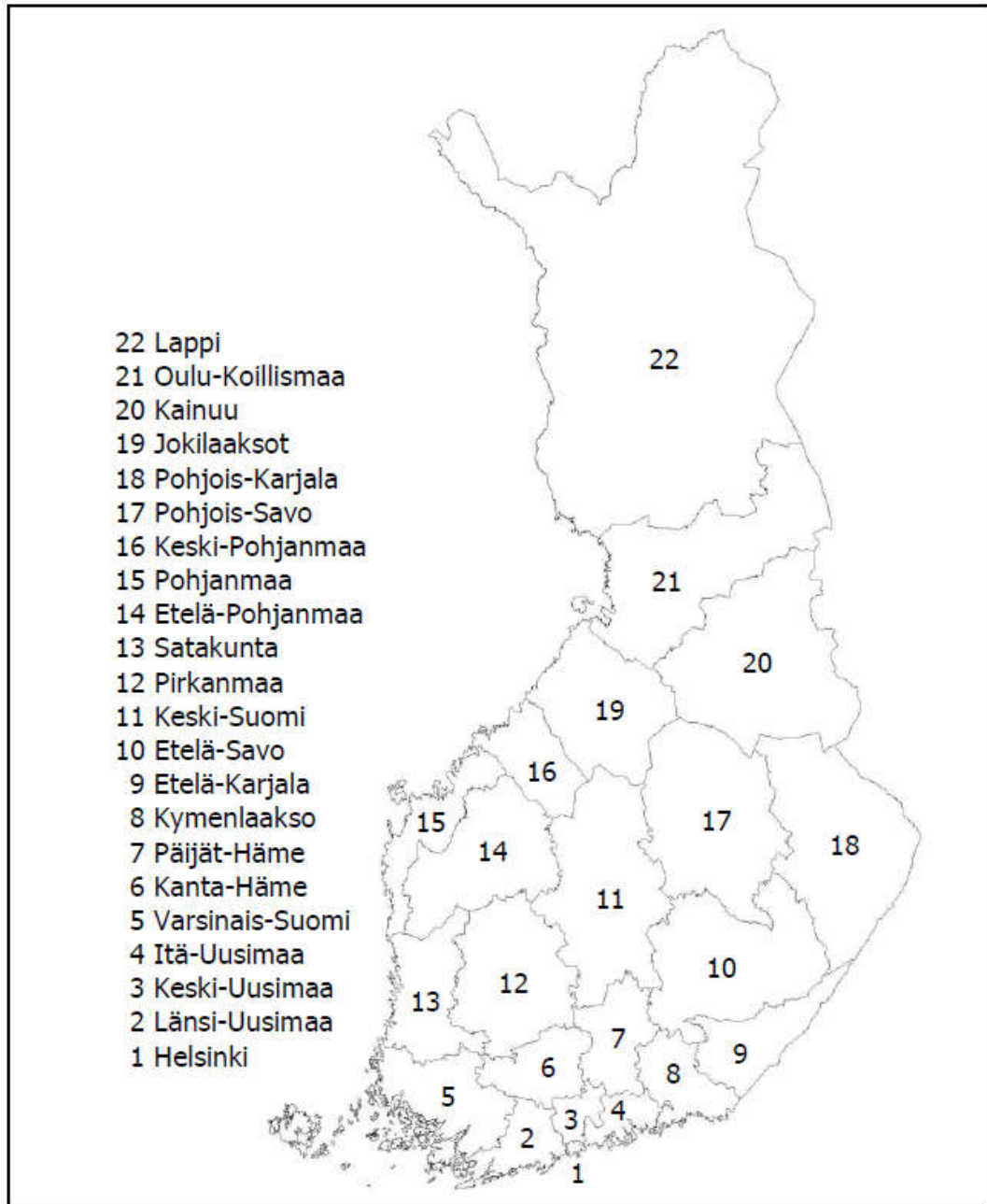
Museon nimi (lisänimi)	Perustamisvuosi	Huomautuksia
Kokkolan palomuseo	1983	
Kuusankosken palomuseo	1983	Suljettu
Helsingin pelastuslaitoksen palomuseo	1986	Vuonna 2014 valmistui toinen perusnäyttely
Ålands brandkårsmuseum	1988	Maarianhaminassa
Tampereen palomuseo	1998	
Pohjois-Savon palomuseo Kuopio	2001	
Hämeenlinnan palomuseo	2003	
Turun keskuspaloaseman Museotila (Kellari)	2007	
Satakunnan palomuseo (Waluvaara) Pori	2008	

Taulukko 1. Suomen palomuseot 1983–2017.¹⁴⁰

¹⁴⁰ Suomen pelastusalan keskusjärjestö 2017.

Liite 2. Pelastustoimen aluejako 2017

PELASTUSTOIMEN ALUEJAKO

Kuva 3. Nykyiset 22 aluepelastuslaitosta.¹⁴¹

¹⁴¹ Ketola & Kokki 2017, 2.

Liite 3. Palo- ja pelastustoimen termi- ja käsiteluettelo

Selitysten päälähteenä on ollut *Palo- ja pelastussanasto* (toim. Sirpa Suhonen, 2006).

alkusammutus palonalun sammuttaminen käsillä olevin välinein

aluepelastuslaitos ks. **pelastuslaitos**

ensihoito (engl. emergency medical service, EMS) terveydenhuollon ammattihenkilön tai muun sairaanhoitoon koulutetun henkilön vakavasti loukkaantuneelle tai sairastuneelle antama ensimmäinen, kiireellisin hoito, joka voidaan aloittaa tapahtumapaikalla ja jota voidaan jatkaa kuljetuksen aikana

kulttuuriperintö ihmisen toiminnan vaikutuksesta syntynyt henkinen ja aineellinen perintö¹⁴²

merkitysanalyysimenetelmä Suomen museoliiton mukaan museo-objektien ja -kokoelmien museoarvon ja merkitysten määrittelyyn tarkoitettu menetelmä

museoajoneuvo ajoneuvolain (11.12.2002/1090) mukaan katsastustoimipaikka hyväksyy museoajoneuvoksi valtakunnallisen rekisteröidyn museoajoneuvojärjestön aikaisintaan kuusi kuukautta aikaisemmin antaman lausunnon perusteella ajoneuvon, jonka valmistusvuoden päättymisestä on kulunut vähintään 30 vuotta ja joka on säilytetty alkuperäistä vastaavassa kunnossa, entisöity tai konservoitu asianmukaisesti. Myös erityyppiset paloautot voivat olla museoajoneuvoja.

palojärjestys entisinä aikoina voimassa ollut ohjeisto, joka sisälsi tarkat määräykset kunnan palotoimesta, muun muassa palokuntien mies- ja hälytysvahvuudesta

palokatselmus ks. **palojärjestyksen** noudattamisen valvonta

palomuseo palo- ja pelastustointa historioiva museo

palosuojelu palontorjunnan aikaisempi nimitys (esiintyy vielä Palosuojelurahaston nimessä)

pelastuslaitos (myös **aluepelastuslaitos**) alueen pelastustoimen pää- ja sivutoimisten palokuntien muodostama verkosto

pelastustoimi järjestelmä, jonka tehtävänä on huolehtia onnettomuuksien ehkäisystä, pelastustoiminnasta ja väestönsuojelusta

¹⁴² Grönros 2012, 1. osa.

pelastustoimialue valtioneuvoston määräämä alue, jolla sijaitsevien kuntien tulee sopia pelastustoimen yhteistoiminnan järjestämisestä

perinne-esineistö, perinnekalusto palokunnan tai muun yhteisön toimintaan liittyvä historiallinen esineistö tai kalusto

perinnehuone tila, johon on koottu esimerkiksi jonkin palokunnan toimintaan liittyvää esineistöä ja arkistoaineistoa

puolivakinainen palokunta palokunta, jonka henkilökunta on osittain päätoimista ja osittain sivutoimista ja jonka ensitoimintaan tarvittava osa voi heti hälytyksen saatuaan lähteä tapahtumapaikalle

ruiskuhuone huone tai vaja, jossa säilytettiin (hintavaa) paloruiskua (kansankielessä **ruuttahuone**)

sopimuspalokunta alueen pelastustoimen kanssa pelastustoimeen kuuluvien tehtävien hoidosta palokuntasopimuksen tehnyt palokunta¹⁴³

SOTE-uudistus sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakennemuutos (vuonna 2020)

TAKO ammatillisten museoiden tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkosto

tehdaspalokunta (teollisuuspalokunta, työpaikkapalokunta, TPK) palokunta, jonka henkilöstö osallistuu lähinnä oman työpaikkansa pelastustoimen tehtäviin

turvallisuuskasvatus kasvatus ks. **turvallisuusviestinnän** omaksumiseen

turvallisuusviestintä sisäministeriön mukaan turvallisuusviestinnällä pyritään siihen, että ihmiset ja yhteisöt osaavat ympäristöissään ja toiminnoissaan ehkäistä tulipaloja ja muita onnettomuuksia

vakinainen palokunta ennen aikaan palkattu, paloasemalla päivystävä ja sinne majoitettu palokunta (termi ei enää ole virallisessa käytössä, vaikka saatetaan puhua "vakinaisesta")

vapaaehtoinen palokunta (VPK) palokuntatoimintaa varten perustettu yhdistys.

Vapaaehtoinen palokunta voi solmia alueen pelastustoimen kanssa palokuntasopimuksen.

Nykyään **vapaaehtoinen palokunta** -nimityksen on osittain korvannut **sopimuspalokunta**.¹⁴⁴

¹⁴³ Grönros 2012, 3. osa.

¹⁴⁴ Grönros 2012, 3. osa.

Liite 4. Museoalan termi- ja käsiteluettelo

Selitysten päälähteenä on ollut *Kielitoimiston sanakirja 1. osa A-K, 2. osa L-R ja 3. osa S-Ö* (toim. Eija-Riitta Grönros, 2012).

Museosanastoa

arvaluokitus menetelmä, jonka avulla arvioidaan objektia, sen museoarvoa ja sopivuutta museon kokoelmaprofiiliin tietyillä kriteereillä tai tietyistä näkökulmista ja luokitetaan se suhteessa hoitoon, säilytykseen ja muihin objekteihin. Arvaluokituksella tuotetaan objektille arvoluokka ja merkitysaste. Se luo objektille museoarvon, mutta ei sinänsä lisää sitä.¹⁴⁵

Maamme museot käyttävät arvaluokituksessa pääsääntöisesti kolmea arvoluokkaa:

arvoluokka I esine, joka käsittää palokuntahistoriallisesti arvokkaimmat esineet. Ne ovat esineitä, jotka ovat tyyppillisiä ja kuvaavat pelastustoimessa tyyppillisesti käytössä olevaa esineistöä.

arvoluokka II esine, joka on korvattavissa vastaavilla esineillä, kontekstitasoltaan heikkoja tai selkeitä kopioita alkuperäisestä. Ne eivät kuvaa pelastustoimen historian yleisiä ilmiöitä. Ovat esineitä, joita saa koskea ja käsitellä vapaammin kuin I luokkaan kuuluvia esineitä. Tässä arvoluokassa ovat myös esineet, joilla on merkitystä säilyä esinereservinä tai muussa yleisessä palvelutoiminnassa.

arvoluokka III esineet, jotka eivät kuulu museon tallennusalueeseen. Niiden kontekstitaso on yleensä olematon.

Jokaisen pelastuslaitoksen on tärkeätä tehdä museoesineillensä oma toimiva arvolukitus. Siinä voi käyttää esimerkiksi yksinkertaista pisteytysjärjestelmää tms. Kaikki museot tai perinnetilat kokoelmineen ovat erilaisia, siksi arvaluokitus on hyvä tehdä omien tarpeiden pohjalta räätälöitynä. Pelastustoimen museot ja perinnetilat edustavat toimialaltaan alan sisäistä kehitystä, joka rajaa tallennusalueen selkeästi. Jokainen pelastuslaitos tai pienempi palokunta voi tämän rajauksen itsenäisesti määrittellä.¹⁴⁶

asiakas, kävijä, vierailija museoasiakkaita ovat näyttelyvieraiden lisäksi kuvamateriaalin tai muiden palveluiden tilaajat, esineiden lahjoittajat ja tutkimustyön tilaajat.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015, 8–9.

¹⁴⁶ Pekkala 2008, 6–8.

¹⁴⁷ Alén, Laczak, Lindfors & Tuppurainen 2006, 3.

asiakirja kirjallinen todiste, jolla on oikeudellista arvoa tai jota käytetään historiallisen tutkimuksen lähteenä; dokumentti.

Asiakirjoja ovat esimerkiksi henkilökortit, operatiiviset toimintaselostukset, talonkirjat, ajopäiväkirjat, kauppakirjat, kuitit, kirjeet, pöytäkirjat, leima- ja postimerkit sekä matkaliput.¹⁴⁸

deponointi on tallennetun esineen tai kokoelman hallinnan siirto, eräänlainen pitkäaikainen laina museolle. Museotalletuksessa käyttöoikeus siirtyy museolle ja esineestä tai teoksesta tulee kokoelman osa. Omistusoikeus ei kuitenkaan siirry ja käyttöön saattaa liittyä rajoituksia. Museolla on vastuu vahinkotilanteessa. Deponointi voi olla näiltä osin museon kannalta ongelmallinen.¹⁴⁹

diari on luettelo virastoon tulleista ja sieltä lähteneistä lähetyksistä.

diariointi eli kirjaaminen kuvaa toimenpidettä, jolla esineelle annetaan paikka museon kokoelmissa, eli kun sille annetaan inventointinumero diarissa (pääkirjassa), johon merkitään myös tarkemmat tunnistetiedot, tausta ja tulotiedot sekä viitteet muihin dokumentointimuotoihin.¹⁵⁰

dokumentointi museon perustehtävä, jonka varaan sen toiminta pitkälti rakentuu. Museotyössä dokumentoinnilla tarkoitetaan käsittelyprosessia, jonka avulla museolle tulleesta aineistosta tulee osa museon kokoelmaa. Dokumentointi on kokoava nimitys aineiston (esine, kuva, kirja tai arkistoaineisto) kirjaamiselle, luetteloinnille, kortistoinnille, merkitsemiselle ja valokuvaukselle.¹⁵¹

duplikaatti kaksoiskappale, jäljennös.

erikoismuseot ovat tiettyyn aiheyyppiin keskittyneitä museoita, kuten palomuseot ovat.

Ne tallentavat, tutkivat ja esittelevät kyseiseen aihepiiriin kuuluvaa materiaalia.

Erikoismuseot, kuten esimerkiksi rautatiemuseo, tekniikan museot ja tiedekeskukset, asettuvat luonteeltaan usein kulttuurihistoriallisten ja taidemuseoiden välimaastoon tai hieman niiden ulkopuolelle.

¹⁴⁸ Alén, Laczak, Lindfors & Tuppurainen 2006, 3.

¹⁴⁹ Alén, Laczak, Lindfors & Tuppurainen 2006, 3.

¹⁵⁰ Alén, Laczak, Lindfors & Tuppurainen 2006, 3.

¹⁵¹ Alén, Laczak, Lindfors & Tuppurainen 2006, 3.

Niiden tehtävänä on edistää ja ohjata museotoimintaa erikoisalallaan sekä huolehtia alansa museoiden keskinäisestä yhteistyöstä.¹⁵²

esine tiedot esinetietoihin kuuluvat esineen fyysiset tiedot, kuten kuvaus, mitat, paino, laajuus, väri, ulkonäkö, leimat, puumerkit, materiaali, esineen nimitys tai luokittelu.¹⁵³

kartunta museot kartuttavat kokoelmiaan muun muassa lahjoituksin, ostoin, siirroin, talteenotoin ja talletuksin. Kartuntatavasta riippumatta on erittäin tärkeää, että työssä noudatetaan tallennussuunnitelmassa määriteltyjä periaatteita ja tavoitteita.¹⁵⁴

kokoelmat kokoelman perusyksikkö on yksittäinen objekti, kohde, jota kutsutaan esineeksi, taideteokseksi, valokuvaksi tai näytteeksi. Museoita luonnehditaan pääasiassa sen perusteella, mitä ne keräävät.¹⁵⁵

kokoelmien hallinta, kokoelmanhallinta tarkoittaa kaikkia järjestelmiä, joiden puitteissa kokoelmia käsitellään. Se sisältää luetteloinnin, säilytystilat, poistot, lainaukset, siirrot, inventoinnit, näyttelysuunnittelun, riskien hallinnan, konservoinnin jne.¹⁵⁶

konservointi on toimintaa, jonka tarkoituksena on turvata yhteisen kulttuuriperintömme säilyminen tuleville sukupolville. Konservointori on työssään erikoisasiantuntija, jonka tehtävänä on suojata esinettä ja rakennuksia erilaisilta vaurioittavilta tekijöiltä sekä pysäyttää tai hidastaa niiden jo alkanut vaurioituminen.¹⁵⁷

kuva-arkisto huolehtii kuvakokoelmiensa järjestämisestä, luetteloinnista, digitoinnista, tiedonhallinnan organisoinnista ja tutkijapalvelusta. Valokuvien, piirrosten ja karttojen ohella kuva-arkistossa on esimerkiksi juliste-, lehtileike-, postikortti- ja merkkikokoelmia. Kuva-arkistoja on useissa Suomen ammatillisesti hoidetuissa museoissa.¹⁵⁸

kävijätutkimus kävijätutkimuksessa selvitetään muun muassa kävijöiden keskimääräinen ikä, mielipiteet museosta/näyttelystä ja museon palvelusta. Museoissa kannattaa tehdä säännöllisesti kävijätutkimuksia kävijäprofiilin kartoittamiseksi, jotta museon toimintaa voitaisiin parantaa.¹⁵⁹

¹⁵² Alén, Laczak, Lindfors & Tuppurainen 2006, 4.

¹⁵³ Alén, Laczak, Lindfors & Tuppurainen 2006, 4.

¹⁵⁴ Alén, Laczak, Lindfors & Tuppurainen 2006, 5.

¹⁵⁵ Alén, Laczak, Lindfors & Tuppurainen 2006, 5.

¹⁵⁶ Alén, Laczak, Lindfors & Tuppurainen 2006, 6.

¹⁵⁷ Alén, Laczak, Lindfors & Tuppurainen 2006, 6.

¹⁵⁸ Alén, Laczak, Lindfors & Tuppurainen 2006, 6.

¹⁵⁹ Alén, Laczak, Lindfors & Tuppurainen 2006, 6.

leikekokoelmat museon lehtileikekokoelmat sisältävät esimerkiksi museon ja oman paikkakunnan tapahtumia. Kokoelmat järjestetään yleensä aiheen ja ajankohdan mukaan. Erityisen tärkeää on myös lehtileikekokoelmien digitointi ja niiden asianmukainen säilyttäminen valolta ja pölyltä suojattuna.¹⁶⁰

luettelointi, luetteloinnilla tarkoitetaan museoiden kokoelmissa olevien objektien tietojen tallentamista. Luetteloinnissa jokainen objektille kerätty tieto tai viitteet näiden tietoihin kirjataan yhteisesti sovitulla toimintatavalla. Objektit tehdään selkeästi tunnistettaviksi muista samankaltaisista.¹⁶¹

Hyvä lopputulos syntyy, kun tietoa on tallennettu systemaattisesti ja on näin ollen hyödynnettävissä monella eri tavalla. Kirjattavaa tietoa syntyy erilaisissa kokoelmanhallinnan prosesseissa, kuten merkitysanalyysissä, dokumentoinnissa, arvoluokituksessa, konservoinnissa, inventoinneissa ja käytössä.

museo on pysyvä, taloudellista hyötyä tavoittelematon, yhteiskuntaa ja sen kehitystä palveleva laitos, joka on avoinna yleisölle ja joka tutkimusta ja opetusta edistääkseen ja virkistystä tuottaakseen hankkii, säilyttää, tutkii, käyttää tiedonvälitykseen ja pitää näytteillä aineellisia todisteita ihmisestä ja hänen ympäristöstään.¹⁶²

museoammatteja

amanuenssi vastaa museoissa kokoelmien ja arkistojen tutkimuksesta ja tallennuksesta sekä hankinnoista. Amanuenssit palvelevat tutkijoita ja yksityishenkilöitä sekä hoitavat alaansa liittyviä asiantuntijatehtäviä. Amanuenssit osallistuvat näyttelyiden suunnitteluun, käsikirjoittamiseen ja esinevalintaan, julkaisevat tutkimuksia sekä toimivat asiantuntijoina ja luennoitsijoina. Amanuenssille kuuluva tutkimustyö on usein pitkäkestoista, sillä aiheisiin on pureuduttava joskus hyvinkin syvällisesti, jolloin tutkimustyöhön kuluu päiviä, viikkoja ja joskus muutamia kuukausiakin.¹⁶³

intendentti intendentin toimenkuva on hieman erilainen riippuen museon laajuudesta ja museotyypistä. Pääsääntöisesti ammattimuseoissa tehtäviin kuuluu museoiden ja erityyppisten kokoelmakeskusten johtaminen, näyttelyiden kehittäminen, digitaalisten

¹⁶⁰ Alén, Laczak, Lindfors & Tuppurainen 2006, 7.

¹⁶¹ Alén, Laczak, Lindfors & Tuppurainen 2006, 7.

¹⁶² Alén, Laczak, Lindfors & Tuppurainen 2006, 8.

¹⁶³ Alén, Laczak, Lindfors & Tuppurainen 2006, 9.

palveluiden suunnittelu ja museoiden markkinointi. Näiden lisäksi hän tuntee hyvin yleisötyön ja paikallisen kulttuurin.

Intendentin tehtäviin kuuluvat muun muassa esimerkiksi Museovirastossa asiantuntija- ja viranomaistehtävät. On lausuntotyöskentelyä, restauroinnin neuvontatehtäviä, tietojärjestelmien ylläpitoa ja sidosryhmätyöskentelyä. Intendentti laatii työssään erilaisia museotoimintaan liittyviä sopimuksia.

Usein intendentti toimii museoissa muiden museotyöntekijöiden lähiesimiehenä ja koordinoi museon arjessa alaistensa tehtävät. Intendentti tekee museolle talousarvioesityksen ja laatii toimintasuunnitelman.

konservaattori huolehtii museon kokoelmien säilymisestä sekä varasto- että näyttelyoloissa ja erityisesti kuljetuksessa. Konservattorit ovat erikoistuneet erilaisiin materiaaleihin ja tästä syystä heillä onkin ammattinimikkeinään muun muassa huonekalu-, tekstiili-, taide- ja rakennuskonservaattori.

Konservaattorin suorittama konservointi tarkoittaa kohteen tuhoutumisprosessin hidastamista tai peräti pysäyttämistä.

Tässä yhteydessä on tärkeää tuoda esiin myös restaurointi, joka tarkoittaa kohteen palauttamista johonkin (usein oletettuun) aiempaan tai alkuperäisempään asuunsa.

museolehtori, museopedagogi vastaa museon opetustoiminnan suunnittelusta, toteuttamisesta ja kehittämisestä. Työ saattaa sisältää museosta riippuen myös tiedotusta ja markkinointia sekä yleisötoimintaa.¹⁶⁴

museomestarin työnkuvaan kuuluu näyttelyiden rakentamista, valaistusta, esineiden käsittelyä, kuljetuksia, pakkaamista ja varastointia. Museomestari huolehtii myös museon verstaan ja työkalujen lisäksi talotekniikasta sekä mahdollisesti av-laitteista. Museomestarit hoitavat runsaasti käytännön museoarkeen liittyviä asioita.¹⁶⁵

museonhoitaja työskentelee ammatillisesti pienmuseoissa, joissa ei ole erillistä organisaatiota. Yleensä museonhoitaja on ainoa päätoimisesti palkattu museoammattilainen. Hän hallitsee työssään lähes jokaiseen museoammattiin sisältyviä työtehtäviä. Työ on luonteeltaan itseohjautuvaa ja vastuullista. Siihen sisältyy päivittäistä

¹⁶⁴ Alén, Laczak, Lindfors & Tuppurainen 2006, 9.

¹⁶⁵ Alén, Laczak, Lindfors & Tuppurainen 2006, 9.

asiakaspalvelua, tutkimuspalveluja ja museoarjen pyörittämistä. Museonhoitaja voi koordinoida erilaisia konservointi- ja kunnostusprojekteja museollaan. Museonhoitajan työ on asiantuntijatyötä, joka ilmenee laaja-alaisen tiedon monipuolisena hyödyntämisenä museon arjessa.

museoarvolla tarkoitetaan objektin tai esinekokoelman arvoa museotyön kohteena museolle tai pysyväille näyttelyille, suurelle yleisölle ja koko yhteiskunnalle. Museoarvo perustuu usein siihen, miten hyvin objekti tai kokoelma välittää yleisölle niitä merkityksiä, joiden välittäjäksi se on perinnetyön museointiprosessissa valittu. Merkitysten ja museoarvon määrittelyyn voi jokainen pelastuslaitos itse käyttää erilaisia arviointikriteereitä. Yksittäisen pelastuslaitoksen näkökulmasta jonkun objektin sopivuus museon kokoelmaprofiiliin nostaa sen museoarvoa. Esineellä jonka historiaa ei lainkaan tunneta, on harvoin riittävästi museoarvoa kelvataksaan tai pysyäkseen kokoelmissa.¹⁶⁶

Valintaprosessin ytimessä on tai pitäisi olla museoarvo. Pelastustoimessa onkin tärkeää, että perinnetoiminnasta vastaavat oppisivat ymmärtämään, mikä kohde sisältää ja mikä ei sisällä museoarvoa. Maamme palomuseoissa on säilytetty paikallista museoarvoa sisältäviä, hyvinkin mielenkiintoisia innovaatioita sisältäviä palokuntakäytössä olleita esineitä.

museointi museoon tallentaminen, säilyttäminen museoesineenä. *Aktiivinen museointi* museoesineen puhdistaminen ja kunnostaminen näytteille pantavaksi. *Vrt. passiivinen museointi* museoesineen jättäminen sellaisekseen (puhdistamatta, kunnostamatta) näytteille pantavaksi.

museointiprosessi ja kulttuuriperintö kulttuuriperintöä tuotetaan kulttuuriperintöprosessissa. Se tarkoittaa tapahtumaketjua, jossa pelastuslaitokset valitsevat jonkin merkitykselliseksi kokemansa kulttuurin ilmauksen tai menneisyyden jäljen. Säilyttävät sen tietoisesti ja määrittelevät sen omaksi kulttuuriperinnöksi. Perustelut voivat olla vain muutamia mainitakseni kulttuurihistoriallisia, taloudellisia, sosiaalisia tai alueellisia.

museologia (heritologia) on tiede, joka tarkastelee sitä, kuinka yksilö ja yhteisö hahmottavat ja hallitsevat ajallista ja alueellista, niin aineellista kuin aineetontakin ympäristöään ottamalla valikoiden ja rajaten haltuunsa menneisyyden ja nykyisyyden todistuskappaleita – osia todellisuudesta – ns. kulttuuriseksi todellisuudeksi. Museologian tutkimuksen kohteena ei näin ollen ole kaikki menneisyydestä säilynyt tai nykyisyydessä oleva. Kohteena ovat

¹⁶⁶ Vilkuna 2011, 52.

nimenomaan ne kulttuuriset prosessit, joiden avulla jotain on haluttu tai halutaan säilyttää.¹⁶⁷

Museologian tehtävänä on johdattaa meidät ymmärtämään, mikä kohde sisältää ja mikä ei sisällä museoarvoa. Se johdattaa myös ymmärtämään niitä lakeja, jotka synnyttävät museoarvon ja sen, kuinka tätä prosessia käytetään tai ainakin kuinka sitä pitäisi käyttää.

museo-objekti on fyysinen kappale. Merkitysanalyysin näkökulmasta se on tiedon, sekä aineellisen ja aineettoman kulttuurin ilmauksen muodostama kokonaisuus. Museo-objektin todistusvoiman takaa sen aitous; autenttisuus, joka vahvistaa aina objektin mahtia, jonka varaan suhde katsojaan tai käyttäjiään lähes aina rakentuu. Objektilla on aina oma käyttöhistoriansa, jonka ympärille pelastuslaitokset voivat helposti rakentaa omaan menneisyyteen liittyvää merkitysanalyysimenetelmäänsä.¹⁶⁸

näyttelyt ovat usein museon näkyvin osa. Näyttelyillä pyritään vaikuttamaan ihmisiin sekä emotionaalisesti että kognitiivisesti tuottamalla mielihyvää, tarjoamalla erilaisia kokemuksia ja uutta tietoa. Museoalan sisällä näyttelyllä tarkoitetaan hyvinkin erilaisia kokonaisuuksia. Näyttelyt voidaan jakaa pysyvyytensä perusteella perusnäyttelyihin ja vaihtuviin näyttelyihin. Verkkonäyttelyiden määrä on lisääntynyt viime vuosina huimasti.¹⁶⁹

perusnäyttely museot kertovat perusnäyttelyllään toimialueensa tai alansa keskeisistä asioista, kehityksen päälinjoista sekä huippu- ja käännekohdista. Perusnäyttelyt ovat rakenteeltaan sellaisia joita pystytään uusimaan harvemmin, minkä vuoksi niiden suunnitteluun, kunnossapidon vaivattomuuteen, esteettömyyteen ja erityisesti esineturvallisuuteen tulee kiinnittää erityistä huomiota.¹⁷⁰

vaihtuva näyttely ovat perusnäyttelyä huomattavasti lyhytkestoisempia. Niiden avulla museot voivat esimerkiksi syventää ja tarkastella lähemmin jotakin perusnäyttelyn teemaa tai esittää toimialaan kuuluvaa, kokonaan perusnäyttelyn ulkopuolelle jäävää aineistoa. Vaihtuva näyttely on myös hyvä väylä esitellä museon ja sen yhteistyötahojen tutkimus- ja dokumentointityön tuloksia.

näyttelysuunnittelu on monivaiheinen prosessi, joka alkaa huolellisen suunnitelman teolla. Jatkuu varsinaisella suunnittelulla ja toteutuksella. Yleensä näyttelytyöryhmän kanssa

¹⁶⁷ Mattila, Kaukonen, Salmela 2006, 25.

¹⁶⁸ Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015, 8.

¹⁶⁹ Alén, Laczak, Lindfors & Tuppurainen 2006, 10.

¹⁷⁰ Alén, Laczak, Lindfors & Tuppurainen 2006, 11.

laaditaan alustavat suunnitelmat, jotka näyttelysuunnittelija toteuttaa.

Näyttelysuunnittelussa on otettava huomioon esimerkiksi rahoitus, näyttelyn kesto, tilat, turvallisuus, huolto ja markkinointi yleisölle.¹⁷¹

saavutettavuus saavutettava kulttuurikohde tarjoaa kaikille mahdollisuuden osallistua ja saada elämyksiä. Saavutettavuutta lisätään tekemällä liikkuminen, kuuleminen, näkeminen, tiedon hankkiminen ja vuorovaikutus mahdollisimman helpoksi ja esteettömäksi.¹⁷²

tietosisältö Esineestä tarvittavat tiedot voidaan jakaa esinetietoihin ja taustatietoihin.

Tällä tarkoitetaan esineen fyysisiä tietoja joita ovat esineen kuvaus, mitat, paino, laajuus, väri, ym. Taustatiedot on sitten haettava useista eri lähteistä, lahjoittajalta, arkistosta, kirjoista, luetteloista, lehdistä, kuvista, nauhalta, muistiinpanoista tai kuva-arkistosta. Niiden avulla luodaan käsitys esineen historiasta. Taustatietoja ovat muun muassa valmistustiedot, historiikki, löytö- ja käyttöpaikka, löytäjä, käyttäjä, käyttöolosuhteet jne. Niiden lisäksi esineellä on museaalinen historia, tiedot saannista, sijoituspaikasta, lainoista, talletuksista, konservoinnista, näyttelyistä ja julkaisuista.¹⁷³

¹⁷¹ Alén, Laczak, Lindfors & Tuppurainen 2006, 11.

¹⁷² Alén, Laczak, Lindfors & Tuppurainen 2006, 11.

¹⁷³ Heinonen & Lahti 2001, 94–95.

Liite 5. Valokuvia Helsingin pelastuslaitoksen palomuseosta

Kuva 4. Palomuseon ensimmäinen näyttelyhuone, varhaista palotoimen historiaa, I krs. Kuva Jari Auvinen 10.9.2017.

Kuva 5. Hiilihappotynnyriruisku, nk. "kaasuruisku" 1900-luvun alkuvuosilta, I krs. Kuva Jari Auvinen 10.9.2017.

Kuva 6. Palomuseon perusnäyttelyn ajoneuvokalustoa, I krs. Kuva Jari Auvinen 10.9.2017.

Kuva 7. Palolennätintekniikkaan liittyvää esineistöä, II krs. Kuva Jari Auvinen 10.9.2017.

Kuva 8. Jatkosodan aikainen pommituspalokuva helmikuulta 1944, sen edessä vasemmalla nokkapumppu, letkurattaat, sekä vasemmalla myös väestöhälytyn, II krs. Kuva Jari Auvinen 10.9.2017.

Kuva 9. Pääpaloaseman oma hälytyskeskus 1960-luvun alusta viestintä- ja hälyttämislaitteineen, II krs. Kuva Jari Auvinen 10.9.2017.

Kuva 10. Tilgmann Oy:n kirjapainopalon sammutustöissä 12.7. 1960 surmansa saaneiden muistovitriini, II krs. Kuva Jari Auvinen 10.9.2017.

Kuva 11. Työntöparit sairaankuljetustoiminnan aloitusvuodelta 1905, II krs. Kuva Jari Auvinen 10.9.2017.

Kuva 12. Nykypäivän näyttelyhuone. Pelastusasemat pienoismalleina, sekä oikealla sukellustoiminnan historia ja nykypäivä, II krs. Kuva Jari Auvinen 11.9.2017.

Kuva 13. Nykypäivän näyttelyhuone. Pelastusasemat pienoismalleina, sekä niiden hajasijoitus kartalla sopimuspalokunnat huomioiden, II krs. Kuva Jari Auvinen 11.9.2017.

Kuva 14. Palomuseon III kerroksen näyttely: Tulipaloja, palokunnan kulttuurielämää, soittokuntia ja palomiesurheilua. Kuva Jari Auvinen 11.9.2017.

Kuva 15. Palomuseon III kerroksen näyttelytilaa. Hissillä pääsee näyttelykerrokseen. Theodor Höijerin luonnospirustuksessa näkyvään torniin kiipeäminen on museosivakkaiden suuressa suosiossa. Kuva Jari Auvinen 25.9.2017.

Liite 6. Historialliseen palo- ja pelastustoimeen liittyvää kirjallisuutta

Auvinen, Jari (2003). Suomalainen paloautokirja. Helsinki: Kustantaja Laaksonen.

Jari Auvinen kattava kuvateos suomalaisista paloautoista kautta aikain on ilmestynyt syksyllä 2003. Teos on ensimmäinen suomalaisia palo- ja pelastusajoneuvoja käsittelevä julkaisu. Kalustoa on esitelty hevosvetoisista ruiskuista aina nykyaikaisimpiin ajoneuvoihin saakka. Noin 170 upeaa värikuva, sidottu koviin kansiin, laajuus 144 sivua, koko 297x210 mm.

ISBN 951-98475-5-3

Kirjaa on vielä saatavana Mobilian museokaupasta

<http://www.mobilia.fi/>

Loppuunmyyty <http://www.kustantajalaaksonen.fi/>

Auvinen, Jari (2006). Helsingissä palaa. Helsinki: Kustantaja Laaksonen.

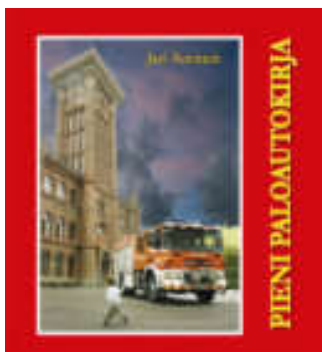
Välähdyksiä brankkarien arkeen. Historiallinen kooste helsinkiläisistä tulipaloista 145 vuoden ajalta.

Kokoajana palomuseon hoitaja Jari Auvinen. Kaikille Helsingin historiasta sekä palo- ja pelastustoiminnasta kiinnostuneille. Yli 200 valokuvaa, sidottu koviin kansiin, 240 sivua, koko 297 x 210 mm.

ISBN 952-99685-1-5

Kirjaa on saatavilla Helsingin palomuseolta.

Auvinen, Jari (2009). Pieni paloautokirja [2. painos]. Helsinki: Kustantaja Laaksonen.

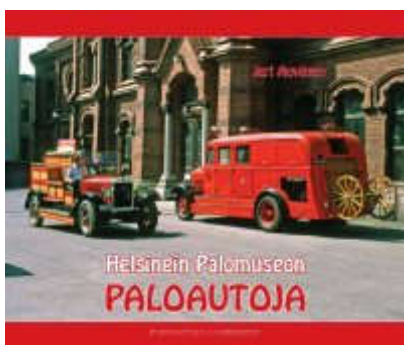

Kaikenikäisille sopiva kuvateos suomalaisista palo- ja pelastusautoista. Hienot kuvat myös uusimmasta kalustosta. Jokaisen alan harrastajan perusteos. Kirjan koonnut Jari Auvinen toimii Helsingin palomuseon hoitajana. 2. painos, yli 50 värivalokuvaa, sidottu koviin kansiin, 40 sivua, koko 200 x 200 mm.

ISBN 978-952-5805-08-6

Loppuunmyyty

Auvinen, Jari (2011). Helsingin Palomuseon paloautoja. Helsinki: Kustantaja Laaksonen.

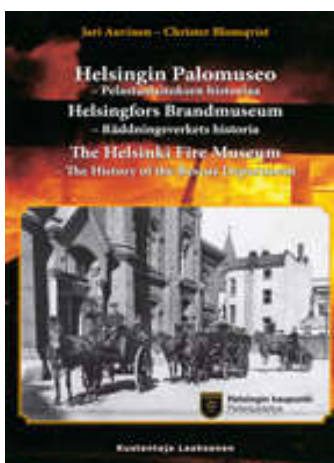
Helsingin PALOMUSEOssa on poikkeuksellisen monipuolinen ja hieno kokoelma Helsingissä käytössä olleita palo- ja pelastusajoneuvoja. Museoautot on sijoitettu Roihupellon kalliosuojaan. Ne ovat aika ajoin myös suuren yleisön nähtävillä, sillä useimmat autot ovat ajokuntoisia. Tämä kirja esittelee museon noin 30 autoa ja niiden historiaa. Useimpien autojen esittelyn yhteydessä on myös kuva autosta niiden aktiivikäytön ajalta. Kirjan koonnut Jari Auvinen toimii Helsingin palomuseonhoitajana. Yli 100 valokuvaa, sidottu koviin kansiin, 56 sivua, koko 250 x 210 mm. ISBN 978-952-5805-32-1

Auvinen, Jari (2015). Pieni paloautokirja 2. Helsinki: Kustantaja Laaksonen.

Kaikenikäisille sopiva kuvateos suomalaisista palo- ja pelastusautoista. Kirja on täysin uusittu laitos aiemmin ilmestyneestä ja loppuunmyydyistä Pienestä paloautokirjasta. Alan harrastajien perusteos esittelee monipuolisesti Suomessa käytössä olevaa paloautokalustoa. Kirjan koonnut Jari Auvinen toimii Helsingin palomuseon hoitajana. Noin 80 värivalokuvaa, sidottu koviin kansiin, 40 sivua, koko 200 x 200 mm. ISBN 978-952-5805-76-5

Auvinen, Jari & Blomqvist, Christer (2017). Helsingin palomuseo – Pelastuslaitoksen historiaa. Helsinki: Kustantaja Laaksonen.

Miten Helsingin nykyinen pelastustoimi on kehittynyt 150-vuoden aikana? Miten palokunnassa on toimittu? Minkälaisia tulipaloja ja onnettomuuksia kaupungin alueella on tapahtunut? Kaikesta tästä Helsingin Palomuseo kertoo tällä kirjalla. Kirja on kokonaan suomen- ruotsin- ja englanninkielinen. Kirjan ovat koonneet ja kirjoittaneet palomuseon hoitaja Jari Auvinen sekä Christer Blomqvist. Yli 500 valokuvaa, piirrosta ja muuta kuvaa, sidottu, kovakantinen teos, 256 sivua, koko 210 x 297 mm. ISBN 978-952-5805-95-6

Blomqvist, Christer & Kauniranta, Pekka (2012). Vanhoja paloautoja Tammisaarella 2002–2011 – Gamla brandbilar i Ekenäs 2002–2011. Helsinki: Kustantaja Laaksonen.

Kerran kesässä kauniisti entisöidyt veteraanipaloautot tuodaan tallien kätköistä yleisön ihailtavaksi Tammisaarella. Tapahtumaan on osallistunut kymmenen vuoden aikana noin sata erilaista veteraanipaloautoa. Tässä kuvakirjassa esitellään nämä autot sekä muita mukana olleita veteraaniautoja ja paloautoja. Kirjan ovat koonneet Helsingin Palomuseossa toimiva Christer Blomqvist ja tapahtuman luoja Pekka Kauniranta. Valokuvat on koottu kymmenen valokuvaajan ja harrastajan arkistoista. Teos on suomen- ja ruotsinkielinen. Yli 250 valokuvaa, sidottu, kovakantinen teos, laajuus 112 sivua, koko 250 x 210 mm. ISBN 978-952-5805-40-6